

U

Milan Uhde

28. 7. 1936 Brno

V Brně vystudoval gymnasium (1953) a na filosofické fakultě češtinu a ruštinu se specializací literárněvědnou (1958). Po vojenské službě (1958–60) se stal v Brně redaktorem Hosta do domu (krátce už 1958). — Přispívá verši, prózami, články a literárními i divadelními kritikami do deníku Rovnost (zde poprvé 1952), do časopisu Host do domu (též pod šifrou mu a -hd-), Nový život, Plamen, Divadlo aj. Připravil několik pořadů pro brněnské divadlo poezie X, k nimž také složil texty písní (např. pásma Inzerát na skřivánka aneb Česká poezie nemilostná; V tornistře maršálskou hůl / podle K. Opitzeho/). Úzce spolupracuje s brněnským Domem umění a s rozhlasem (hra Komedie s Lotem aj.). Uspořádal výběr z díla O. Mikuláška (Orchestr v korunách, 1960).

Uhdeho básně se svou melodií, civilním výrazem a snahou zdůvěřňovat životní tajemství a klást v metaforách a v podtextu zneklidňující otázky hlásí k Mikuláškově → a Skácelovi →; zatím v nich převažuje intelekt nad plností obrazu. U. směřuje k objektivní poezii, v jejímž zorném poli je především každodenní skutečnost; prostředkem k demaskování měšťáctví, smířlivosti, mechaničnosti ve vzájemných lidských vztazích a k vyjádření odporu k náhražkám plného života je zde (i v U. prózách) často ironie, sarkasmus i teskný humor.

BIBLIOGRAFIE

Lidé z přízemí (Bb 1962).

pp

Josef Uher

14. 12. 1880 Podolí u Tišnova

5. 12. 1908 Brno

Syn chudého tkalce, vychodil měšťanskou školu v Tišnově, studoval na učitelském ústavě v Brně (1896–1900) a učil pak v Židenicích (1900–01), v Babčicích u Rosic (1901–03), v Ostrovačicích (1903–04), v Padochově u Oslavan (1904) a od r. 1905 ve Vranově u Brna. R. 1901 debutoval črtou Maškarádi a básní Ostrov mrtvých v časopise Dvacátý věk, vycházejícím v Brně-Židenicích. Další prózy otiskl v Moravské orlici, Lidových novinách, Moravskoslezské revui, v Moravanu, Neděli, Lumíru, Moravském kraji aj. Pro pokročilou plicní chorobu opustil již r. 1906 zaměstnání a odešel do neplacené výslužby.

Obsahem a postavami svého nevelkého a námětově úzkého, básnický však osobitého díla se Uher přibližuje bosáckým prózám Maxima Gorkého. Hrdiny jeho realistických povídek a črt (*Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza*) jsou převážně živořící tkalci, vesničtí bezzemci, podomáctí dělníci, žebráci, opuštěné děti a tuláci, které první uvedl do české literatury. Jsou to lidé na okraji života, deklasovaní, přijímající pasivně svůj osud, zlobně se mstící na představitelích společnosti, která je odvrhla, nebo konečně hledající indi-

viduální svobodu v útěku od společnosti. U. k nim přistupuje s bolestným, někdy až sentimentálním soucitem, ztotožňuje se s nimi, nenacházejí a ani nehledají žádného aktivního řešení nespravedlivosti společenského řádu, v němž sám žil a jehož tíhu si plně uvědomoval. K charakteristickým znakům U. prózy patří konkrétní obraznost, jeho sloh však bývá někdy pateticky nadnesen a obsahuje i prvky dekorativní. U. prozaické dílo doplňuje kromě básní i několik teoretických projevů, z nichž vyniká studie *O moderních proudech literatury české* zájmem o společenskou funkci umění.

BIBLIOGRAFIE

Kapitoly o lidech kočovných a jiná próza (1905), Má cesta (čtyři básně v próze, 1907), Dětsví a jiné povídky (1909). — Literární pozůstalost J. Uhra (2 sv. 1910 a 1913, uspoř. M. Hýsek), Dílo (1954, k vyd. připravil M. Hýsek). — Výbory: Josef Uher (1940, uspoř. M. Ondroušková), O lidech kočovných (1940, uspoř. M. Hýsek).

LITERATURA

V. Martinek: J. U. (1909). F. X. Salda v KP 7 (1953); M. Hýsek v předml. k Lit. pozůstalosti J. U. I (1910); F. Pražák v kn. Spisovatelé učitelé (1946); K. Polák v předml. k Dílu (1954); J. Hrabák v Šesti studiích o nové čes. lit. (1961).

jn

A. Jaroslav Urban

23. 10. 1899 *Bylany u Českého Brodu*

4. 3. 1962 *Praha*

Vystudoval reálku a obchodní akademii v Praze (1917), krátce pracoval jako úředník, v cizině (1924–26) jako námořník na zaoceánské lodi, dělník na plantážích, filmový statista i jako zlatokop. Po návratu do Prahy se stal novinářem, filmovým dramaturgem a kritikem a brzy pronikl i jako autor vtipných komedií, humoristických a satirických próz, filmových scénářů i jako překladatel z angličtiny. — Publikovat začal ve sportovním časopisu *Sportsman-Halftime* (1923), kam psal drobné črty a humoresky. Od r. 1924 spolupracoval s pražskou redakcí *Lidových novin* a *Národní politiky*, od r. 1945 byl redaktorem *Práva lidu* a od r. 1948 časopisu *Svět v obrazech*.

Největší význam pro Urbanovu tvorbu

měly poznatky z cest. Dobře poznal Německo, projel Francií a Holandskem, dva roky strávil v Austrálii (*Námořníkem z Austrálie do Evropy, Nejmladší pevnina*), zájem o film ho přivedl r. 1935 do Hollywoodu (*Město zvané Hollywood*). Z důvěrné znalosti světa filmového, novinářského a úřednického doma i v cizině těží U. v humoristických románech a veselohrách, založených většinou na groteskních zápletkách a situační komice; lehkým humorem v nich postihuje diletantství a primadonství, honbu za úspěchem i penězi. K aktuálním politickým tématům sáhl U. po válce ve fantastických románech *O Hitlerovi, Honzovi a SS loupežnících* a *Vesmír se diví*, v nichž paroduje nacismus a poválečný svět, který se znovu chystá k ničivé válce; ani tady však, stejně jako ve svých poválečných hrách, nepřekračuje rámec lehkého a vcelku nenáročnoho humoristického žánru. V pracích z padesátých let se vrací ke zkušenostem z kapitalistických zemí a konfrontuje romantické touhy a představy o exotické cizině se skutečnou tvář dnešní Ameriky s její rasovou diskriminací i Austrálie (*Barevná hráz, Loď v nebezpečí, Na konci světa je domov*). Kritický vztah k sociálním poměrům v těchto zemích vyjadřují i U. knihy pro mládež (*Plavčík Karel, Přítel domorodců, Hoši s plnovousem*), jimiž na podkladě osobních zážitků a autentické znalosti popisovaných krajín přispěl k oživení dobrodružné tematiky v dětské četbě.

BIBLIOGRAFIE

Námořníkem z Austrálie do Evropy (Rp 1926), *Nejmladší pevnina* (R 1931, přeprac. pod názvem *Na konci světa je domov*, 1955), *Kariéra Tomáše Zafouka* (R 1933), *Milosrdný smích* (R 1934), *Město zvané Hollywood* (Rp 1935), *Vyučování lásce* (D 1936, prem. 1935), *Honba za událostmi* (R 1939), *Sluneční paseka* (D 1941, i prem.), *Boháč Diogenes* (D 1944), *Jako pes a kočka* (P pro mládež, 1944), *Stvoření lásky* (D 1946, prem. 1943), *Jenom krok* (D 1946, i prem.), *Vesmír se diví* (R 1946), *O Hitlerovi, Honzovi a SS loupežnících* (P 1946, i dramtizace), *Návštěva v hotelu Roklan* (R 1947), *Přítel domorodců* (R 1954), *Barevná hráz* (D pro mládež, 1954, prem. 1953), *Nejlepší lék* (D 1954, prem. 1949), *Plavčík Karel* (P 1955, rozšíř. 1961), *Konec staré pohádky* (loutková hra, 1955, s A. Urbanovou), *Loď v nebezpečí* (R 1956), *Hoši s plnovousem* (P pro mládež, 1957), *Glycerinové slzy* (R 1960).

LITERATURA

E. Janský v úvodu k *Barevné hrázi* (1954).

Zdeněk Urbánek

12. 10. 1917 Praha

Studoval na gymnasiu, později na obchodní akademii v Praze (maturita 1938). Potom pracoval jako redaktor v nakladatelství Evropský literární klub, po osvobození krátce ve Svobodném slově, v l. 1945 až 1946 na ministerstvu informací, pak v redakci Národního osvobození. V l. 1949 až 1957 byl dramaturgickým tajemníkem v Čs. státním filmu, od r. 1957 se věnuje překladatelské práci. — Příspěvky v Kritickém měsíčníku, Svobodném slově, Národním osvobození, Ohnící aj. První Urbánkovy knihy svědčí o autorově příslušnosti ke generaci, která debutuje koncem třicátých let. Ve spisku *Člověk v mladé poezii* shledává U. u svých vrstevníků nedůvěru v ideologie, vnitřní nejistotu a pocit provizória, myšlenkovou nezakotvenost a úzkost z bytí i „hledání nepomíjelného v člověku“. Tyto rysy se projevují i v jeho prózách, zaměřených k postížení intelektuálních a citových rozporů, které plynou z osamocení a izolovanosti člověka. Od ornamentálních básnických próz dospívá ve „snech, studiích a příbězích“ knihy *Úžeh tmou* k hutnějšímu obrazu trýznivých stavů a pocitů, jež se pokouší harmonizovat perspektivou nové víry v člověka a boha. Subjektivace a lyrizace vyznačuje i jeho generační román *Příběh bledého Dominika*, v němž převažují úvahové složky a psychologická analýza citů mladého přecitlivělého hrdiny. V dalších svých pracích posiluje U. epické prvky, ale i zde je patrné malé porozumění pro společenské postavení člověka a pro vztahy lidí k dobové skutečnosti. — Významné jsou U. překlady z angličtiny; překládal zejména Shakespeara (Hamlet aj.), Whitmana (spolu s J. Kolářem), Galsworthyho, Saroyana aj.

BIBLIOGRAFIE

Jitřenka smutku (Pp 1939), Úžeh tmou (Pp 1940), Člověk v mladé poezii (E 1940), Příběh bledého Dominika (P 1941), Hrdina obou pólů (P pro mládež, 1943), Životy a svědomí (Pp 1945), Cestou za Quijotem (P 1949), Rychle vpřed na zemi, na vodě, vzduchem (P pro mládež, 1951). — Z překladů: Ch. Dickens, Život a dobrodružství Martina Chuzzlewitte (1951), Americké poznámky (1952), Příběh dvou měšť (1954); T. Dreiser, Americká tragédie

(1954); W. Whitman, Stébla trávy (1955, s J. Kolářem), Zpěv o mně (1955, s J. Valjou); Edgar Lee Masters, Spoonriverická antologie (1957, s J. Kolářem a E. Fryntou); J. Galsworthy, Sága rodu Forsyťů (1957); W. Saroyan, Odvážný mladý muž na létající hrazdě (1958); W. Faulkner, Růže pro Emilii (1958); W. Shakespeare, Tragický příběh dánského prince Hamleta (1959); J. Joyce, Dublinčané (1959); H. James, Mistrova lekce (1961). jb

Jarmila Urbánková

(provd. Galandauerová)

23. 2. 1911 Horní Vilémovice u Třebíče

Po gymnasiálních studiích v Třebíči a v Přerově (1930) absolvovala filosofickou fakultu v Brně (čeština, angličtina). Za války (v níž ztratila v koncentračním táboře manžela) žila v Brně a živila se překladatelstvím. V l. 1948–53 pracovala v Praze na ministerstvu informací (nejdříve v anglo-americkém, potom v publikačním oddělení), v l. 1953–55 jako vedoucí redaktorka ve Státním nakladatelství dětské knihy, v l. 1955–57 jako redaktorka v Literárních novinách. Nyní pracuje jako spisovatelka z povolání. První básně začala uveřejňovat jako sextánka v přerovském deníku Obzor (1927, pseud. Jurka Baranákov); do r. 1932 publikovala též pod pseud. Marina Knaftová. Příspěvky v Lístech pro umění a kritiku, Literárních novinách, Tvorbě aj.

Urbánková píše poezii založenou na prosté ženské a mateřské něze, jež je zraňována a zároveň nesena touhou po harmonii. Tento charakteristický rys se uplatňuje nejen ve sbírkách přímo vyjadřujících mateřskou lásku a v knížkách pro děti, ale také ve verších ztvárňujících válečné zkušenosti i ve vyznavačských verších, v nichž se přihlašuje k poválečnému socialistickému vývoji. Autorčiny umělecké nevybojné verše upoutávají především lidskou ušlechtilostí. — U. také překládá z angličtiny, bulharštiny a slovenštiny.

BIBLIOGRAFIE

Rozbité zrcadlo (Bb 1932), Větrný čas (Bb 1937), Slunečnice (Bb 1942), Vonička (Bb pro děti, 1943), Čím bys chtěl být (Bb pro děti, 1946), K jítímu prameni (Bb 1953), Krupěje (Bb 1955), Kde zvířátka bydlí (Bb pro děti, 1955), Po slunci hlavou obrácím (výbor z básní, 1961), Z překladů: F. Thoren. Z ohně a vzduchu

jsem (1942); C. Hauptmann, Usměvavý poutník (1942); R. Llewellyn. Bylo jednou zelené údolí (1947); E. Wangl. Nečekáný návrat (1948); J. Aldridge. Diplomát (1951); A. Wilson. Anglosaský postoj (1960); Th. Wolfe, O času a řeči (s V. Vendyšem, 1961) aj.

LITERATURA

J. Petrmichl v dosl. k výboru Po slunci hlavu obracím (1961). pb

Eduard Urx

29. 1. 1903 *Velká nad Veličkou*

20. 4. 1942 *Mauthausen*

Syn lesního správce, vystudoval ve Strážnici a v Ružomberku (maturita 1922). Po první světové válce se pod vlivem revolučního hnutí i pokrokových profesorů seznámil s marxismem. V l. 1922–26 studoval na filosofické fakultě v Praze filosofii, bohemistiku a germanistiku, účastnil se levicového studentského hnutí ve Volném sdružení, spolupracoval s Komunistickou studentskou frakcí (Kostufra) a přispíval do pokrokových časopisů. Roku 1924 začal psát do ostravské *Pravdy chudoby* a do *Spartaku*, kde přechodně vedl rubriku Literární film. V též roce se rozhodujícím způsobem podílel na založení skupiny *Dav* a zúčastnil se příprav a vydávání jejího časopisu. Z pověření strany pracoval v l. 1925–26 nejprve v Bratislavě, potom v Ostravě jako redaktor *Pravdy chudoby* (později *Pravdy*), kde řídil kulturní přílohu *Proletářská neděle*. V následujících letech se stále intenzivněji věnoval stranickopolitické a publicistické práci, účastnil se bojů revolučního dělnictva, podílel se na bolševizaci komunistické strany. Po V. sjezdu KSC 1929 byl povolán do pražské redakce *Rudého práva*. Redigoval *Rudý večerník* a spolupracoval s *Tvorbou*. V Ostravě i v Praze byl mnohokrát vězněn, v roce 1930 odsouzen k devítiměsíčnímu žaláři. Uchýlil se proto do ilegality a nakonec odešel studovat stranickou školu do Moskvy, kde pracoval v Kominterně (v sekci pro střední Evropu). Dal podnět k překladu Leninova *Materialismu a empiriokriticismu*. V mezinárodním dělnickém nakladatelství v Moskvě vydal knížku črt a reportáží *Na socialistických polích*. (Další reportáže

shrnuté pro knižnici *Davu* s názvem *Pole rozorané knižně* nevyšly, protože celý náklad byl r. 1934 zabaven). V l. 1933–35 (až do politické amnestie) žil a pracoval U. v ČSR ilegálně. Potom působil jako krajský tajemník v Ostravě a r. 1938 se stal zástupcem šéfredaktora *Rudého práva*. Za okupace byl členem prvního ilegálního výboru KSC a podílel se na organizaci protifašistického hnutí. 13. 2. 1941 byl zatčen gestapem, v dubnu 1942 převezen do koncentračního tábora Mauthausen a tam popraven. — Přispíval do časopisů, které redigoval, a do *Studentské revue*, *Mladého Slovenska*, *Spartaku*, *Pravdy chudoby*, *Davu*, *Rudého práva*, *Tvorby*, *Haló novin*, *Komunistické revue* aj. Užíval šifery a pseudonymů E. U., eu, M. C. Biss, -biss, -ss, Biscot, Richard Rohan, us, -r-.

Urx patří k předním zakladatelům a průkopníkům marxistické literární kritiky na Slovensku, významně však zásahl i do vývoje české literární kritiky a teorie. Jeho mnohostranná činnost zahrnuje politické úvahy, stati a rozborů mezinárodní a vnitropolitické situace za první republiky, národního hospodářství apod., dále kulturní politickou publicistiku i vlastní uměleckou tvorbu prozaickou; závažné místo zaujímá v ní práce literárně kritická, teoretická a filosofická, cílevědomě spojená s potřebami a bojem komunistické strany. Pojímal kritiku jako aktivního spolutvůrce kulturní politiky, jako činitele ujasňujícího a podnětujícího uměleckou tvořivost. U. literární kritika, soustředěná většinou do dvacátých let, vyrůstá z velké erudice filosofické, z důsledného stranického postoje, z náročnosti a vytříbeného estetického vkusu. Získávala respekt promyšlenou analýzou problémů i výstižnou charakteristikou předních uměleckých tvůrců (Wolker, Nezval, Biebl, Seifert, Novomeský, Jilemnický, Vančura aj.). Podobně jako Wolker → chápal literaturu jako součást boje revolučního dělnictva, jež je schopna přetvářet vědomí i senzibilitu lidí, aniž slevuje z umělecké kvality. V polovině dvacátých let provedl pronikavou kritiku poetismu, zejména projevů lart-pourlartismu, rozpoznáv zároveň pozitivní prvky cenné pro vývoj poezie (např. kritika Nezvalovy *Pantomimy*, *Dav* 1924, re-

cenze Seifertovy sbírky *Na vlnách* T. S. F., Dav 1925). Vyzvedal zásadní význam mladé socialistické literatury, v níž mu je revolučnost kritériem modernosti; kladl důraz na společenský dosah umění, na jeho sociální funkci (na niž ovšem podle něho nelze umění redukovat) i na výchovnou sílu literární tvorby. Odmítal chladnou rozumovost, ale zároveň oceňoval myslitelskou sílu uměleckého tvůrce. Zásadní je jeho stať o Václavkově Poezii v rozpacích (1930) jak svým přístupem k teoretickým otázkám, tak i tvůrčím pojmáním úkolů kritiky; rozebírá tu zásadní nedostatky části tehdejší sociologicky orientované uměnovědy, zvláště zjednodušené mechanické chápání vztahů mezi výrobou a uměním, kritizuje teorii čistého umění, dualistický rozpor mezi službou revoluci a snahami uměleckými, aniž ovšem schvaluje naturalistické tendence; staví se za „plánovitě řízení historického procesu vývoje celé kultury po dobytí moci“ apod. Ostře odmítá nihilismus ve vztahu ke kulturním hodnotám předchozích epoch i sektářské snahy o izolaci proletářské literatury od ostatních proudů a směrů soudobých (v polemice s F. Spitzerem). Zásadní charakter má i kritika Davu (u příležitosti 10. výročí), v níž zvážil jeho pozitivní přínos slovenské kultuře i jeho slabiny. — U. zasahoval i do oblasti

historie a filosofie, zejména v třicátých letech, např. zhodnocením metodologických otázek při zpracování dějin komunistického hnutí nebo kritikou idealistické filosofie, pozitivismu apod. V té době, absorbován intenzivní politickou činností, rozvíjí bohatou publicistiku. S ní souvisí i vlastní umělecká tvorba, v níž se od původní lyricky laděné prózy propracovává k epickému útvaru. Psal povídky, črty a reportáže o životě prostých lidí, rolníků a dělníků, zpracovával i motivy z vlastní revoluční práce, zážitky z vězení atd. Z pobytu v SSSR vytěžil řadu reportáží o zemi Sovětů, o kolektivizaci zemědělství, kde si všímá nových morálních kvalit sovětského člověka. — Překládal také Sinclaira, Reeda a Babela.

BIBLIOGRAFIE

Na socialistických polích (Rpe 1934). Posmrtné výběry z díla: *Za pravdu a mír* (usp. M. Novák, 1954). *Na paměť hrdinného soudruha E. Urxe* (vyd. V. Mariánek, 1954). *Urx a naša přítomnosť* (usp. Št. Drug, 1960). *Bánsnik v zástupe* (vyd. Št. Drug, 1961). V prvních řadách (usp. L. Lantová a M. Nosek, 1962).

LITERATURA

Št. Drug: *Edo Urx, život a dielo novinára a revolucionára*, 1962. M. Novák v předml. k výb. *Za pravdu a mír* (1954); L. Urxová v předml. a B. Truhlář v dosl. k výb. *U. a naša přítomnosť* (1960); Št. Drug v předml. k výb. *Bánsnik v zástupe* (1961); M. Nosek v dosl. k výb. V prvních řadách (1962). rps

V

František Jaroslav Vacek (Kamenický)

24. 1. 1806 Kamenice nad Lipou
23. 3. 1869 Blovice u Plzně

Vystudoval gymnasium v Jindřichově Hradci, filosofii v Praze, bohosloví v Českých Budějovicích (1831). Zámecký kaplan v Břežnici (1831–39), farář v Týnci u Klatov, v Merklině u Stodu, děkan v Blovicích (od 1845). — Přispíval do Čechoslava (poprvé 1825), Poutníka slovenského, Časopisu Českého muzea, Časopisu pro katolické duchovenstvo, Květů, České věely, Jindy a nyní, Lumíru. Básník z okruhu Čelakovského, toužil následovat ho v tvorbě ohlasů, avšak motivační jednostrannost (převážně milostná tematika) a nadměrná sentimentálnost učinily z jeho písní málo osobitý produkt ohlasové poezie. Přesto některé znárodněly (*U panského dvora*), mnohé byly zhudebněny (ve *Věnci ze zpěvů vlastenských* 1835–39) a staly se, právě pro svou citovost, oblíbenými repertoárovými čísly společenského zpěvu v měšťanském prostředí (*V Čechách, tam já jsem zrozena* aj.). V. psal i časoměrné elegie a didaktické znělky s vlasteneckohistorickými náměty po vzoru Kollára → a Čelakovského → (*Lilie a růže*). — Překládal z němčiny (Van der Velde, *Divčí boj*) a drobnosti z italštiny, polštiny, angličtiny.

BIBLIOGRAFIE

Písně v národním českém duchu (1833), Václav Svátý (Bb 1844), *Lilie a růže* (Bb 1846), Proslav k divadelnímu představení (1865).

LITERATURA

J. Z. Raušar: V.-K. (1885). J. Jungmann ve výb. *Boj o obrození národa* (1948); Z. Nejedlý v kn. *O literatuře* (1953, *Lidová píseň a básníci let třicátých*). K. B. Klement ve *Světozoru* 1870 (vzpomínky); L. Domečka v LL 1885 (o neznámých básních); M. Hýsek v CMF 1911; B. Václavek v CMM 1923 (O třech písních, které znárodněly). mř

Miloš Vacík

21. 6. 1922 Kožlany

Vystudoval reálné gymnasium v Praze (1941). R. 1944 byl pro ilegální politickou činnost zatčen a pak do konce války vězněn v terezínské Malé pevnosti a na jiných místech. V prvních poválečných letech pracoval ve Svazu osvobozených politických vězňů, v redakci časopisu *Hlas revoluce* a v nakladatelství *Mír*. Od roku 1951 je redaktorem *Rudého práva*. Vacíkova poezii, zvláště v jejích začátcích, zřetelně ovlivnili V. Holan →, F. Halas → a R. M. Rilke. Ve verších z válečných let i z let 1945–47 (*Země jistotná*) reaguje V. na otřesnou zkušenost okupace i revoluční proměnu skutečnosti a od intimity osobních prožitků dospívá k vyslovení širších lidských a společenských souvislostí i k osobitějšímu projevu. Později se soustředil výhradně na práci novinářskou a literárněkritickou; v recenzích, souhrnných státech, polemikách, komentářích a glosách (uverejňovaných převážně v *Rudém právu*) V. soustavně sleduje a hodnotí současnou domácí básnickou tvorbu, důsledně uplatňuje měřítko společenské

angažovanosti a má pochopení pro zvláštnost vztahu poezie ke skutečnosti i pro autorskou osobitost. Svou expresivní, nepopisnou kritiku zároveň vyjadřuje vlastní vidění světa a jeho rozporů.

BIBLIOGRAFIE

Království (Bb 1943), Malá kalvárie (Bb 1946), Sonety z opuštěného nádraží (Bb 1947), Země jistota (Bb 1949). jop

Bedřich Václavek

10. 1. 1897 Čáslavice u Třebíči

5. 3. 1943 Osvětim

Pocházel z rodiny lesního; v l. 1907–15 studoval na gymnasiu v Třebíči. Po maturitě nastoupil vojenskou službu; v době, kdy byl přeložen do Vídně, poslouchal přednášky na tamější filosofické fakultě (1916–17). V l. 1918–21 studoval obor čeština–němčina na Karlově universitě (doktorát 1923). Z universitních učitelů na něho vedle J. Jakubce →, v jehož semináři se již tehdy orientoval ke studiu lidové slovesnosti a spolupracoval s Ústavem pro lidovou píseň, působil zejména O. Fischer →. V l. 1922–23 studoval divadelní a literární vědu v Berlíně. Od r. 1923 působil v Brně, nejprve jako středoškolský profesor, později jako knihovník Zemské a universitní knihovny. Jeho účast na kulturním životě levicové inteligence postupně přerostla v aktivní práci v revolučním dělnickém hnutí: r. 1927 vstoupil do KSČ a podílel se na jejích bojích v brněnském kraji. Zejména po návštěvě Sovětského svazu, kam jel v listopadu 1930 jako delegát Mezinárodní konference revolučních spisovatelů v Charkově, vystupoval jako neúnavný propagátor sovětské politiky a kultury. Pro vliv na mladou inteligenci bylo s ním zavedeno disciplinární řízení, na jehož základě byl roku 1933 přeložen do studijní knihovny v Olomouci, kde působil až do svého odchodu do ilegality r. 1940. Zjara 1939 se habilitoval prací *Pisemnictví a lidová tradice* pro obor novější české literatury na brněnské universitě, ale návrh na docenturu byl z politických důvodů zamítnut. 24. dubna 1942 byl v Praze zatčen, vězněn na Pankráci a později převezen do

Osvětimi, kde zemřel na tyfovou nákazu. — V. byl od mládí velmi aktivním kulturně politickým organizátorem: toto zaměření ovlivnilo jak jeho veřejnou činnost, tak i průkopnické ediční působení. V době vysokoškolských studií redigoval Studentskou revui (1921–22), z níž dokázal na čas vytvořit orgán socialisticky orientovaného studentstva. V l. 1924–26 a 1927–30 redigoval orgány Devětsilu Pásmo a ReD, od r. 1929 do konce let třicátých časopisy Index a U-Blok (1936 až 1939), které se staly hlavním centrem úsilí o socialistický realismus v české literatuře. Stejnému zaměření sloužil i brněnský regionální časopis Středisko za jeho redakce v l. 1934–35. Mimo tyto orgány přispíval zejména do Varu, Disku, Hosta, Kmene, Československých novin (1922–24), Československé samostatnosti (1924), Národního osvobození (1925–26), Rovnosti (1926–32), Šlehlů (1926–27), Horizontu, Literárních novin, Rozprav Aventina, Rudého práva (1926–31), Sociologické revue, Činu, Levé fronty, Tvorby, Panorámy, Naší cesty, Listů pro umění a kritiku, Moravského večerníku (1937–40), Lidových novin (1939–40) a Kritického měsíčníku. Vedle toho publikoval odborné stati o lidové a zlidovělé slovesnosti zejména v Časopise Matice moravské, Časopise pro moderní filologii a Listech filologických. Významnými studii přispěl do sborníku Fronta, který též redigoval (1927), Chudým dětem (1934–36), Torzo a tajemství Máchova díla (1938), Nový realismus (1940) a Bezručův hlas (1940). Je také autorem mnoha hesel z oboru literatury a estetiky v Ottově slovníku naučném nové doby. — Používal pseud. Reed, Deer nebo šifer R. (v Rovnosti a Šlezích) a drv. (v Národním osvobození). Jinak označoval své články obvyklými zkratkami BV, bv, -ek, Vlk, BV-k, vk apod. Václavek je předním tvůrcem české marxistické kritiky, literární vědy a estetiky. Vytvořil se od sociologického výkladu umění k tvůrčí aplikaci historického materialismu; celá jeho kritická, literárněteoretická i kulturně politická aktivita byla přitom určována cílevědomým úsilím o socialistickou literaturu. V. prošel složitou vývojovou drahou, jejíž jednotu však tvo-

ří snaha o rovnováhu mezi revoluční proletářskou ideovostí a novým uměleckým vyjádřením. Již jeho první stati, kterými se na počátku dvacátých let podílel na formování proletářské literatury, vyzvedají ideál ideové a estetické jednoty proti tendencím zužujícím představu revolučnosti. Pro V. kritickou i teoretickou činnost je však podstatné sepětí s programem levé umělecké avantgardy, který se u nás ve dvacátých letech nejvýrazněji realizoval v poetismu. Ve statích z té doby se pokouší postihnout proměnu všech složek umělecké výstavby jako důsledek hlubokých revolučních proměn skutečnosti po Říjnové revoluci a vzniku nového společenského vědomí: odtud jeho představy formálního experimentu, tzv. laboratorní umělecké práce, „čisté“ poezie atd., které jsou u něho negací umění buržoazní společnosti a přípravou protisubjektivistických forem umění nové společnosti socialistické. Tyto názory aplikoval v portrétech současných českých autorů (*Od umění k tvorbě*) a uvedl v soustavu knihou *Poezie v rozpacích*, která se stala souhrnem teoretických snah naší avantgardy a zároveň prvním pokusem vyložit vývoj moderního umění z marxistických pozic. Její východiska jsou však přitom poznamenána tendencemi spojujícími umělecký vývoj přímo se stavem techniky bez ohledu na rozhodujícího činitele společenských vztahů. Osou dalšího V. vývoje bylo překonávání teoretických východisek avantgardismu. Pod vlivem charkovského sjezdu propagoval zprvu tzv. novou proletářskou literaturu, jejíž jednostranné představy o agitačnosti literatury opustil, poněvadž bránil syntézu názorů levé umělecké avantgardy s pokusy o realistický obraz společnosti v revolučním vývoji. O V. teoretickém a metodologickém vzestupu svědčí jeho *Česká literatura XX. století*, první syntetické dějiny literatury psané u nás z hlediska historického materialismu a metodicky vycházející z materialistické dialektiky. Rozborem historického materiálu dochází V. k představě dialektické syntézy, která organicky spojí nové „obsahové výboje“, vyjadřující smysl společenského vývoje v době vyhrcošeného třídního boje a růstu fašistického nebezpečí, s přínosem moderních směrů. Tato široká kon-

cepce, která překlenula rozpor mezi křídly české levicové literatury a poskytla pružný programový základ pro jednotnou frontu protifašistických sil (Blok), stala se základem V. pojetí socialistického realismu jako nejadektivnější podoby současného socialistického umění; k jejímu prohlubování a zpřesňování směřovala potom všechna V. tvorba od r. 1935 až k posledním kritikám z okupace. V souvislosti s tím prohlubovala se i V. metoda rozboru literárního díla, zejména jeho poznávací funkce: studie knihy *Tvorbou k realitě* doplňují dosavadní zřetel k společenské podmíněnosti analýzou básnické noetiky, zejména problému umělecké typizace skutečnosti. — V. práci literárněhistorickou určovala stálá snaha prohloubit a diferencovat poznání mnohostranných vztahů umění ke společnosti a zbavit jejich výklad pozůstatků sociologismu. Tento zřetel vystupuje jak z jeho studií o starší české literatuře, tak z prací o lidové a zlidovělé slovesnosti, jejíž problematiku průkopnický uvedl do české literární vědy; na folkloristiku zapůsobily jeho práce zejména širokým pojetím slovesného folklóru, překonávajícím pozůstatky romanticky idealizujícího vztahu k lidovému umění. Vedle původních studií věnoval V. této problematice i několik objevených edic. — Odbornou i krásnou literaturu překládal z němčiny (G. Keller, B. Kellermann, H. Mann, L. Frank, J. Wassermann, F. C. Weisskopf aj.) a ruštiny (F. Panfjorov).

BIBLIOGRAFIE

Od umění k tvorbě (studie. 1928). Poezie v rozpacích (teoretická studie. 1930). O Františku Halasovi (studie. 1934). Česká literatura 20. století (1935). St. K. Neumann (studie. 1935). Tvorbou k realitě (studie. 1937). Pisemnictví a lidová tradice (studie. 1938). Společnost (studie. 1938. současně ve sb. Torzo a taurismu české vlivy v životě a díle K. H. Máchy ství Máchova díla). Lidová slovesnost v českém vývoji literárního (studie. 1940). — Posmrtné: Deset týdnů (hesedy o nové české literatuře pro děti. 1946). Deník z let 1921–22 (1962). — Výběry a edice: SSSR v československé poezii (výbor. 1936). České písně kramářská (výbor. spolu s R. Smetanou 1937). Všem u navzdory (výbor z české lyriky 1914 až 1918. 1938. pseud. Petr Bok). Český národní zpěvník (výbor společenského zpěvu 19. století. 1940. spolu s R. Smetanou). F. Sušil. Moravské národní písně (edice. spolu s R. Smetanou, 1941). Historie utěšené a kratochvil-

né (výbor českých povídek 16.—17. století, 1941, vyšlo pod jménem Lumira Čivrného), Český listář (výbor epistolografie, 1946). Kniha satír (výbor z české poezie od středověku, 1949, spolu s D. Šajnerem). České světské písně zlidovělé (edice, 1955). — Z korespondence: L. Kundera. Z Václavkových dopisů F. Halasovi. Tvorba 1946 V. Pekárek. K bojům o socialistický realismus (dop. K. Konrada B. Václavkovi). Tvorba 1959. Sebrané spisy B. Václavka ve Svobodě v l. 1946—50 (10 sv.), od r. 1961 pokračují v Čs. spisovatelci, kde zatím vyšly v usp. J. Dvořáka a s dosl. V. Pekárka svazky Tvorba a společnost (teoretické stati, 1961). Literární studie a podobizny (1962). O lidové písni a slovesnosti (1963). — Bibliografii V. článků v Rovnosti a Šlezých zprac. B. Marčák (Bedřich Václavek a Rovnost, 1961, Z času boje, 1962); přehled V. článků v Moravském večerníku vyd. M. Koukalová ve sb. B. Václavek (1957).

LITERATURA

L. Svoboda: B. V. jako sociolog literatury (1947); J. Taufer: O B. V. (1957); B. V. (1957, sborník Univ. knihovny v Olomouci); Index, Vzpomínkový sborník B. V. (1957); J. Dvořák—Z. Filip—F. Lón: B. V. v Olomouci a jeho boj proti fašismu (1960); B. Marčák: B. V. a Rovnost (1961. bibliografie) a v ČLit 1961 (o činnosti v stranickém tisku); Václavkova Olomouc (1961 a 1963); B. V. a Vysočina (1962); K. Chvatík: B. V. a vývoj marxistické estetiky (1962) a v ČLit 1960 (o jeho pojetí soc. realismu). F. X. Salda v SZáp 1934—35 (Sociologický obraz nejnovější lit. čes. — o Čes. lit. XX. stol.); B. Smejkal ve Sborníku Knihovna (1962, o působení v olomoucké studijní knihovně). E. Urx v Tvorbě 1930; A. Grund v Listu 1946; J. Hrubeš v SV 1951 a v NŽ 1954; L. Kundera v ČCM 1953 (o Šlezých) a v NŽ 1957 (o vztahu k Halasovi); J. Hrabák v NŽ 1953; K. Hanzliková v Sov. literatuře 1955 (o jeho vztahu k sov. lit.); M. Nosek v ČLit 1961 (o jeho činnosti v Rovnosti); K. Bundálek v Divadle 1961 (o jeho div. kritikách). **ll**

Ludvík Vaculík

23. 7. 1926 *Brumov u Valašských Klobouk*

Od r. 1941 byl zaměstnán v Baťových závodech (ve Zlíně a ve Zruči nad Sázavou), zprvu jako dělník, později korespondent; absolvoval dvouletou odbornou obuvnickou školu a začal studovat na obchodní akademii pro zahraniční obchod. V l. 1946 až 1948 studoval na Vysoké škole politické a sociální směr politicko-novinářský, pak působil jako vychovatel v internátě v Benešově nad Ploučnicí a v Praze (1950—51). Po vojenské prezenční službě pracoval jako redaktor v nakladatelství

Rudého práva, v Besedě venkovské rodiny (od 1957) a v rozhlase (vysílání pro mládež, od 1959). — Příspěvky v časopisech Beseda venkovské rodiny, Květen, Literární noviny aj. Spolupracoval na rozhlasových pořadech Mikrofon mladých a Včera mi bylo patnáct.

V *Rušném domě* se Vaculík se zdůrazněným pedagogickým zřetelem pokusil zachytit ovzduší, v němž se v padesátých letech vytvářel charakter a vztah k socialistické skutečnosti u desítek mladých lidí, a kriticky poukázal především na necitlivé, schematické představy o výchově i o politické práci.

BIBLIOGRAFIE

Rušný dům (P 1963).

hh

Emil Vachek

2. 2. 1889 *Hradec Králové*

1. 5. 1964 *Praha*

Navštěvoval reálné gymnasium a obchodní akademii v Hradci Králové a soukromou obchodní školu v Praze, studia však nedokončil. Od r. 1911 žil v Praze jako novinář (byl redaktorem Práva lidu, Nové svobody, Sportu) a spisovatel. Přispíval do Práce (divadelní referáty), Volné myšlenky, Zvonu (zde 1920—21 román Moc), Práva lidu (povídky a román Poslední internacionála, 1925), do Rudých květů, Světa, Tvorby, Plamene, Panorámy, Kulturního zpravodaje pod svým jménem i pod různými pseudonymy (Emil Czarský, Ludvík Chládek) a šiframi (EV, V). Redigoval Památník dělnické olympiády (1921) a Dělnický kalendář československé soc. dem. strany dělnické (1922), v l. 1924—27 vydával a redigoval plzeňský Pramen, Novou svobodu (1927—29), od r. 1929 knihovnu Pyramida, spolupracoval úzce s nakladatelstvím ELK a Sínx, jehož byl literárním ředitelem. Psal též filmové scénáře.

Celá Vachkova tvorba je spjata s jeho novinářskou činností, při které dobře poznal krutou i humornou tvář života. Ve svých pracích se snažil odhalit příčiny ztroskotávání lidských existencí, širší společenskou problematikou doby se však nezabý-

val a zůstával převážně u psychologického rozboru postav, nejednou v tom poplavené dobové literární konvenci. Řídící silou života zůstal mu pouhý osud, podobně jako tomu bývá u K. M. Čapka-Choda →, s nímž V. sblížuje i sklon k naturalismu. Tim se vyznačují už V. první povídky s ovzduším nicoty, zmaru a smrti, v nichž se pokusil zachytit rozklad individua za kapitalismu (*Dech smrti, Vražda manželstvím a jiné motivy*), romány ze života mladých lidí, jejichž rozlet je srážen prvním střetnutím s buržoazní morálkou (*Sup, Cestou do nebe, Kovadlina*), i romány výjimečných povah (*Divoké srdce*, trilogie *Chám Dynybyl, Parazit*), jejichž psychologickou kresbu někdy výrazně ovlivnila freudovská psychoanalýza (*Nepřítel v těle*). Drobná humoristická a satirická tvorba (*Řešeto*) vrcholí v úspěšném románovém příběhu dobráckého žižkovského zloděje Stavinohy (*Bidýlko*). V něm se plně uplatnilo i V. charakterizační umění, oprávněně se o všestrannou znalost pražské periferie, i fabulační dovednost, která vždy dovedla vytisknout jeho knížkám vzrušující napětí. Tyto vlastnosti mají také V. detektivní romány (*Tajemství obrazárny, Muž a stín, Zlá minuta, Černá hušada*), jimiž pomohl českou detektivní literaturu pozvednout na uměleckou úroveň; postavou Klubíčka v nich vytvořil první typ českého detektiva.

BIBLIOGRAFIE

List z dějin katolické církve (pojednání, 1911), Za frontou (Pp 1916), Řešeto (Pp 1918), Dech smrti (Pp 1920), Sup (R 1920), Vzpouza proti bohu (Pp 1921), Cestou do nebe (R 1921, 1934 přeprac. pod názvem Puberta), Ubohý blázen (D 1922, prem. 1923, dramatičace V. novely Mary), Vražda manželstvím a jiné motivy (Pp 1922), Kovadlina (R 1923), Manželství s mrtvým a jiná próza (1924), Pán světa (R 1925), Hodný král a statečný voják (Pp 1925), Svatba v Absint baru (R 1925), Jaroslav Skrbek a jeho cyklus Ze Slovenska (studie, 1925), Chám Dynybyl (románová trilogie: Červená zahrada, 1926; Svatá, 1929; Dvanáct hlasy ano, 1931), Bidýlko (R 1927), Lišák Stavinoha (dramatičace Bidýlka, 1928, i prem., nová dramatičace 1955), Tajemství obrazárny (R 1928), Parazit (R 1930, 1946 přeprac. pod názvem Velbloud), Čtyřicetiletý (R 1930), Divoké srdce (R 1930), Muž a stín (R 1932), Zlá minuta (R 1933), Krev nevolá o pomstu (R 1934, dramatičace s F. Tetauerem, prem. 1935), Žebrácká láska (R 1934), Život na splátky (R 1936), Benedek (D 1936), Nepřítel v těle (R 1936), Pec (D

1937, i prem.), Žil jsem s cizinkou (R 1938), Věrná vdova (D 1938, i prem.), Až se ucho utrhne (R 1940), Student Kocman (R 1940), První sklizeň (Pp 1940), Prstien (D 1942, i prem.), Život je neúplátný (Pp 1942), Pondělí (Pp 1943), Hnízdo (R 1943), Na sluníčku (Pp 1944, povídky Hodný král a statečný voják a Řešeto), Ztracený úsměv (R 1945), Německá válka (kronika, 1945–47, 8 sv.), Ostromíří (P 1948), Život jde dál (Pp 1955), Severní záře (R 1956), Trochu slunce (Pp 1957, výběr starších povídek doplněný několika novými pracemi), Konec a začátek (R 1958), Černá hvězda (R 1959), Aféra (R 1959), Vzpomínky na starý Hradec (1960). — Provedené hry: Aféra (1956). — Dílo u B. Jandy v l. 1930–36 (15 sv.).

LITERATURA

F. X. Šalda v SZáp 1932–33 (Průřez částí dneš. románu čes. — o Trilogii o chámu Dynybylovi) a 1936–37 (Dvanáct nových čes. románů — o Nepříteli v těle); J. Fučík v Div. kritikách (1956, o Ubohém bláznů); B. Polan v dosl. ke kn. Život jde dál (1955); J. Hájek v dosl. k Bidýlku (1957) a ke kn. Žil jsem s cizinkou (1959); Z. K. Slabý v předml. dk kn. Vzpomínky na starý Hradec (1960). dk

Edvard Valenta

22. I. 1901 Prostějov

Syn lékaře, vystudoval reálku v Prostějově, po maturitě (1918) studoval strojn inženýrství na brněnské technice, r. 1920 však studii zanechal a věnoval se novinářství. Zakotvil natrvalo v Lidových novinách, v l. 1920–22 v brněnské redakci, 1923–26 v Olomouci, 1927–28 v Praze, 1929–40 opět v Brně. Za okupace mu byla novinářská činnost zakázána; pobýval v Praze (1940–42) a ve Voznici u Dobříše (1942–45) jako spisovatel z povolání. Po osvobození se vrátil do Lidových novin, od r. 1948 se znovu věnuje výhradně literatuře. — V l. 1917 až 1918 redigoval s J. Wolkrem Sborník českého studentstva na Moravě, v letech 1921–23 Divadelní šeptý (časopis Národního divadla v Brně), po r. 1945 byl odpovědným redaktorem národně socialistického týdeníku Dnešek a Knihovny Lidových novin. V letech 1936–37 navštívil jako novinář Severní, Střední a Jižní Ameriku, r. 1939 znovu USA. Užíval pseudonymů Jan Snášel, Jiří Svěrák, Emil Krejčí, Václav Veřmířovský, James Walsh, Bedřich Polan R. M. Procházka

a šifer E. V., ev. L. M. Psal rozhlasové hry a pásma, především však články, črty a fejetony pro noviny.

Po nevyrazných básnických počátcích, ovlivněných poezií Wolkrovou →, zakotvil Valenta trvale v próze. Hojně vytěžil ze svých dvou amerických cest. Jeho zážitky nezůstaly jen ve tvaru cestopisných fejetonů (*Světlem pro nic za nic, Nejkrásnější země*), nýbrž přešly i do krátkých, tvarově a námětově pestrých povídek, podaných s pointou a jemně ironickým odhalováním životních iluzí a deziluzí (*Lidé, které jsem potkal cestou*). Za okupace zpracoval v románu *Druhé housle* osudy českého cestovatele Emila Holuba; za vyličením průběhu jeho nezdařeného druhé africké výpravy se skrývá hlubší úsilí po psychologické kresbě člověka sráženého nepřízní okolností. V dalším románě *Kvas* se V. vrátil do nedávné minulosti svého rodného kraje a zachytil hospodářský, národnostní i politický ruch na Prostějovsku na konci 19. století. Nejvýznamnějším dílem V. dosavadní tvorby je obsáhlý román *Jdi za zeleným světlem*, psychologicky založená kresba českého intelektuála v době druhé světové války; ve venkovském zátíší je vtažen do proudu doby a nachází zde zakotvení i smrt. Román je upřímný a přesný obraz překonávání individualismu a životního „diváctví“; má složitou, osobitou kompozici prolínající objektivní vyprávění se zpovědí hrdiny ve vložených intermezzech i psychologickou pronikavost. Také hrdina novely *Trám* hledá cestu z osamocení; kniha vyznívá aktuální myšlenkou, že i obyčejný člověk může dosáhnout velikosti, musí však o ni usilovat.

BIBLIOGRAFIE

Voříškova dobrodružství (Bb pro děti, 1923, s. O. Sekorou), Zrána (Bb 1926), Několik let (Bb 1934), Návrat (Bb 1936), Lidé, které jsem potkal cestou (Pp 1939, 1948 pod názvem Poprvé a naposledy), Strýček Eskymák (Pp pro mládež, 1941), Druhé housle (R 1943), Kouty srdce a světa (Pp 1946), Světlem pro nic za nic (F1 1947), Kvas (R 1947), Jdi za zeleným světlem (R 1956), Nejkrásnější země (Rpe 1958), Starou cestou (výbor z próz, 1958) Trám (P 1963). — S B. Golombkem zpracovali vzpomínky českého polárníka Jana Welzla (Třicet let na zlatém severu, 1930, Po stopách polárníků pokladů, 1932, Trampoty eskymáckého náčelníka v Evropě, 1932, Ledové povídky, 1934).

LITERATURA

M. Petříček v NŽ 1957 (Próza na nových i starých cestách); E. Bernardinová, I. Klíma, J. Vohryzek a J. Mourková v Květnu 1956 až 1957; M. Suchomel v HD 1963. šv

Jiří Valja

(vl. jm. Josef Bubník)

22. 7. 1914 Praha

Absolvoval reálku v Praze (maturita 1932), r. 1938 ukončil na Karlově universitě studium práv. Potom byl novinářem, v l. 1941–42 kulturním redaktorem Českého slova, potom redaktorem nakladatelství Českomoravský kompas, v letech 1944–45 pracovně nasazen. Po osvobození působil na ministerstvu informací, v l. 1947–51 byl redaktorem Lidových novin, do r. 1956 tajemníkem překladatelské sekce Svazu čs. spisovatelů; od té doby je spisovatelem z povolání. — Příspěvky v časopisech Listy, Literární noviny, České slovo, Lidové noviny, Nový život, Světová literatura, Mladá fronta, Plamen aj. Napsal texty ke knize K. Svolinského Ptáci (1954), píše rozhlasové hry.

Jádrum původní Valjovy tvorby jsou psychologické prózy, v nichž analyzuje na pozadí okupační skutečnosti střetání společensky nezakořeněných, drobných lidí s nepřátelským okolím (*Zbraně bezbranných, Zahradní ulice 70*). — Těžiště jeho literárního díla tkví však v činnosti překladatelské, zejména v překladech významných zjevů poezie ruské (V. Brjusov, S. Štípačev, N. Tichonov) a poezie i prózy anglosaské (W. Blake, R. Burns, G. Greene, P. B. Shelley, W. B. Yeats, W. Faulkner, E. Hemingway, L. Hughes aj.).

BIBLIOGRAFIE

Nohama v blázně (Bb 1936), Vypravěč aneb 57 povídek pro všechny případy (1940), Rodina komediantů (R 1943), Zbraně bezbranných (R 1946), Děti vítězného května (P pro děti, 1946), Zahradní ulice 70 (R 1950), Cestující se zavazadly (Pp 1958). — Z překladů: W. Shakespeare, Sen noci svatojanské (1944); N. Tichonov, Život pod hvězdami (1954, s jinými); V. J. Brjusov, Mé zemi (1954, s jinými); Zpěvy anglických havířů (1956); L. Hughes, Cernoch si zpívá blues (1957); G. Greene, Tichý Američan (1957); W. Faulkner, Neodpočívaj v pokoji (1958), Divoké palmy (1960), Mink (1963);

W. B. Yeats, Slova snad pro hudbu (1961);
P. B. Shelley, Odpoutaný Prométheus (1962);
E. Hemingway, Komu zvoní hrana (1962);
R. Burns, Darebné verše Roberta Burnse (1963).

jk

Vladislav Vančura

26. 6. 1891 *Háj u Opavy*

1. 6. 1942 *Praha*

Jeho otec byl hospodářský správce. V rodině se udržovaly tradice starého protestantského rodu. Dětství prožil v Davli u Prahy a v Praze. Studoval na gymnasiu v Praze a v Benešově. Po několikaleté přestávce, v níž po dva roky chodil na uměleckoprůmyslovou školu, dokončil gymnasium v Praze v Křemencově ulici (maturita 1915). Úmysl stát se malířem změnil a vystudoval medicínu na Karlově universitě (doktorát 1921). V l. 1919–20 působil jako medik na praxi na východním Slovensku (v Turzovských Kúpelech u Gelnice) a v Havlíčkově Brodě. Od r. 1921 provozoval praxi praktického lékaře na Zbraslavi, ale po několika letech zanechal medicíny a věnoval se plně literární práci; ve třicátých letech působil také ve filmu. Podnikl několik cest do zahraničí (Paříž 1926, SSSR 1927 aj.). — Byl členem a prvním předsedou Devětsilu od jeho založení 1920. Jako příslušník KSČ od roku 1921 se aktivně účastnil akcí, jimiž pokroková inteligence podporovala zápas dělnické třídy, vystupovala proti buržoaznímu režimu, proti fašismu, za spojenectví s SSSR; jeho politická aktivita se nezměnila ani po r. 1929, kdy se dostal v souvislosti s prohlášením sedmi spisovatelů na čas do rozporu se stranicovou linií. Ve třicátých letech se zúčastnil akcí Levé fronty, Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem, Družstevní práce (kde pracoval v předsednictvu i v redakční radě), byl předsedou České filmové společnosti, která sdružovala pokrokové filmové tvůrce a teoretiky. Za okupace se stal vedoucím spisovatelské sekce ilegálního Výboru inteligence, který byl součástí Národního revolučního výboru a který byl ve spojení s druhým ilegálním ústředním výborem KSČ. Koncem května 1942 byl

gestapem zatčen a za stanného práva 1. června zastřelen. R. 1947 byl jmenován národním umělcem in memoriam. — V. se věnoval povídkové a románové próze, dramatické tvorbě a filmovému scénáři i režii, v prvních letech napsal také řadu výtvarných a divadelních kritik, příležitostně se také vyslovoval k literárně uměleckým a kulturně politickým otázkám. První povídky otiskoval především v Červnu (1919), v Rudém právu a v Kmeni; články o umění, zvláště výtvarném, v Českém slovu, Národním osvobození aj. Později přispíval ukázkami ze své tvorby a literárními statěmi do časopisů Host, ReD, Tvar, Plán, Listy pro umění a kritiku, Panoráma aj. a různých publikací (předmluva ke sbírce J. Seiferta Město v slzách, 1921; Revoluční sborník Devětsil, 1922; 10 let Osvobozeného divadla, 1937; sborník Španělsko, 1937, zde povídka Občan Don Quijote, aj.).

Vančurova tvorba vyrůstala z pokrokových národních tradic a z úsilí o revoluční nastolení nového řádu hodnot a vztahů. K dominantám V. tvorby, vyvíjející se v těsném sepětí s aktuální společenskou situací, patří především ideál člověka jako vášnivého a bezprostředního účastníka života. Proti rozpadu osobnosti v období stupňující se krize buržoazní společnosti, proti relativismu a skepsi, proti charakterové mělkosti vyzvedá svou představu celistvého člověka. Proto hledal oporu v uměleckých tradicích epoch, které byly ve znamení nerozkolísaných filosofických a morálních kritérií a které se vyznačovaly vypjatou společenskou aktivitou osobnosti, proto svérázným způsobem využíval některých postupů renesanční epiky (zdůraznění úlohy vypravěče, celistvá charakteristika člověka, hyperbolizace skutečnosti, archaismy, prvky humanistické větné periody aj.), proto mu bylo cizí psychologizující pojetí románových i dramatických postav. Se svými druhy z Devětsilu sdílel zaujetí pro tvůrčí experiment. Ve snaze překonat popisnost, tradiční koncepci postav a děje i nevýrazný jazyk dobové beletristiky bohatě využíval možností, které nabízela moderní lyrika. Autorův osobitý styl, směřující k metaforickému vyjádření skutečnosti, využívá ve slovníku i skladbě některých archaizujících

prvků pro zvýšení monumentality a hodnotící naléhavostí uměleckého obrazu. — V. rané povídky (*Amazonský proud, Dlouhý, Široký, Bystrozraký*) připomínají básně v próze; ruší epický děj i jednotu času, zdůrazňují obraznost jazyka i celé umělecké výstavby a slučují nejrůznější tematické, významové a žánrové prvky: pohádku s aktuální satirou, publicistickou výzvu s lyrickým líčením, drastický popis s fantastickými metaforičnostími, argot se vzrušeným biblickým slohem apod. První V. román *Pekař Jan Marhoul* patří k základním dílům české socialistické prózy, která se snažila vyjádřit sociální konflikt a protest nikoli cestou žánrových obrázků ze života, ale básnickým podobenstvím. Autor vytvořil literární typ, který vyjadřuje jeden ze základních protikladů epochy: kontrast vládnoucího světa peněžních vztahů a prostého lidství. Silně lyrické prvky obsahují i *Pole orná a válečná*, v nichž autor ve dvou paralelně se rozvíjejících liniích odhaluje krutou absurditu válečného běsnění a zároveň i probouzející se sociální vědomí lidových mas. Filosofie životního optimismu a usměvavé lidské pohody se projevila v humoristické novelě z maloměstského prostředí *Rozmarné léto*. Pečetě tvárného a slovesného experimentování nesou jak V. první dramata (*Učitel a žák, Nemocná dívka*), v podstatě scénické básně, jejichž lyrismus nezastírá vyhraněný filosofický konflikt pasivity a činu, zbabělosti a odvahy, tak především prozaická díla z konce dvacátých let (*Poslední soud, Hrdelní pře anebo Přisloví*), v nichž však přitom nechybí příznačné prvky autorova kritického vztahu k soudobé společnosti. — V první polovině třicátých let vytváří V. díla, v nichž znovu sílí sepětí s aktuální společenskou situací a v nichž se dále vyhraňují a konkretizuje ideál svobodného člověka. Román *Markéta Lazarová*, baladický příběh o středověkých loupežných rytířích, který se inspirovuje motivy z rodové kroniky Vančurů z Řehnic, je básnickou oslavou aktivního a vášnivého milostného citu, který se nezastavuje před žádnými vnějšími příkazy a předsudky; variací téhož konfliktu lásky a společenských vztahů, odehrávajícího se v současnosti a řešeného smířlivěji, obsahuje román *Útěk do Budína*. Renesančním pojetím ži-

vota, jeho radostnou a dobrodružnou odvahou se V. inspiroval i v dramatu *Alchymista*. v povídkovém souboru *Luk královny Dorotky* a v románě *Konec starých časů*, původně koncipovaném jako filmový scénář; konfrontace podivinského představitelce emigrantské ruské šlechty, stylizovaného jako typ novodobého barona Prásila, s prostředím poválečných agrárních zbohatlíků sleduje demaskující satirický účinek. — Po divadelní hře *Jezero Ukereve*, která je oslavou humanistických cílů vědecké práce a básnickým protestem proti rasismu a kolonialismu, píše V. román *Tři řeky*. Široce pojatá epická skladba vytváří obraz zrodu soudobých třídních rozporů. Barvitou evokací různých životních prostředí, obnovou epyky i společensky konkrétnější typizací postav znamenají Tři řeky ve V. tvorbě důležitý vývojový bod. Od nich vede přímá cesta k nedokončené trilogii *Koně a vůz*, v níž chtěl autor na osudech statkářského rodu zachytit vývoj české společnosti od poloviny minulého století na venkově i ve městě (1. díl *Rodina Horvatova*). Nedokončeny zůstaly i *Obrazy z dějin národa českého*, které na prahu okupace a války vyjadřily přesvědčení o nezlomnosti českého národa, o vnitřní síle jeho vzdělanosti, humanistických tradic a jazyka. Autor, opírající se o výsledky české marxistické historiografie, inspiroval se středověkým písemnictvím, zejména letopisy, kronikami a renesanční novelistikou, přičemž využíval a syntetizoval výsledky celé své dosavadní životní i umělecké zkušenosti. Tvůrcem i nositelem dějin je autorovi prostý venkovský i městský lid; V. jeho osudy sleduje v obecně perspektivě historických událostí i v řadě konkrétních příběhů a lidských typů. Vyprávění, rozvíjející se v širokém polyfonickém proudu, sjednocuje v jediný monumentální celek prvky tragické i humorné, patetické i rozmarné. Se zájmem o lidové postavy, především o jejich projev jazykový, souvisí i několik povídek z té doby a zvláště veselohra *Josefina*, jejíž optimismus pramení právě z jiskřivého sebevědomí lidových postav. — V. byl i jednou z výrazných režisérských osobností předválečného českého filmu. Ve své tvorbě se inspiroval estetikou sovětské filmové avantgardy; přesvědčivě to doka-

zuje jeho režijně nejvýznamnější dílo Marjika nevěrnice, k němuž scénář napsali I. Olbracht s K. Novým a hudbu B. Martinů. Dále režíroval filmy Na sluneční straně, Před maturitou, Naši furianti. — Svým dílem ovlivnil V. hluboce vývoj českého umění a zvláště prózy, a to nejen tím, že přímo působil na vývoj některých soudobých i mladších autorů, ale i tím, že na románovou tvorbu, utápějící se lecdky v povrchní beletrizaci různých příběhů a názorů, uplatnil myšlenkově i slovesně náročné a novátorské požadavky a principy.

BIBLIOGRAFIE

Amazonský proud (Pp 1923), Dlouhý, Široký a Bystrozráký (Pp 1924), Pekař Jan Marhoul (R 1924), Pole orná a válečná (R 1925), Rozmarné léto (P 1926), Učitel a žák (D 1927, i prem.), Nemocná dívka (D 1928, i prem.), Poslední soud (R 1929), Hrdelní pře anebo Příslovi (R 1930), Kubula a Kuba Kubikula (P pro mládež. 1931), Cesta do světa (P 1931, pův. v kn. Dlouhý, Široký, Bystrozráký), Markéta Lazarová (R 1931), Alchymista (D 1932, i prem.), Luk královny Dorotky (Pp 1932), Útek do Budína (R 1932), Konec starých časů (R 1934), Jezero Ukereve (D 1935, prem. 1936), Tři řeky (R 1936), Rodina Horvatova (R 1938, 1. díl trilogie Koně a vůz), Obrazy dějin národa českého I—II (P 1939, 1940; III. díl nedokončen, 1948). — Posmrtně: Josefína (D 1950, prem. 1947), Vědomí souvislosti (výbor ze statí, 1958), Pražský žid (D 1959, prem. 1947, adaptace hry J. J. Kolárá). — Knihy V. V. v Družstevní práci v l. 1929—36 (4 sv.), Spisy V. V. v Melantrichu v l. 1932—36 (11 sv.), Dílo V. V. v Svobodě, Družstevní práci a Melantrichu v l. 1946—50 (14 sv.), Spisy V. V. v Čs. spisovatelích v l. 1951—61 (16 sv.).

LITERATURA

J. Mukařovský: O V. V. (1946), v Kapitolách z čes. poetiky II (1948), v doslově ke Konce starých časů (1958), k Hrdelní pře (1958), k Poslednímu soudu (1958), k Jezeru Ukereve (1958), k Hrámu (1959), k Amazonskému proudu... (1959), v Panorámě 1941 (Od básníka k dílu), v LUK 1934 (o Konce starých časů), v ODF 1945—46 (o zpracování Kolárova Pražského žida) a v SaS 1948—49 (o Josefíně); Na paměť V. V. (1947); V. V. ve fotografii (1954); M. Kundera: Umění románu (1960), F. X. Šalda v KP 13 (1963, o Polích orných a válečných a o Učiteli a žáku), v SZÁP 1930 až 1931 (Dnešní stav krásné prózy čes.), 1932 až 1933 (Průřez částí dnešního románu čes. — o Útěku do Budína), 1934—35 (Nejinovější krásná próza čes.), 1936—37 (Dvanáct nových čes. románů — o Třech řekách); F. Götze v Jasnícím se horizontu (1926), v Básnickém dnešku (1931) a v NZ 1956; A. M. Piša ve Směrech a cílech (1927); J. Fučík v Divadelních kritikách (1956, o Učiteli a žáku); E. Urx v kn. V prvních řadách (1962, Moderní próza —

o Pekaři Marhoulvi); B. Václavek v kn. Od umění k tvorbě (2. vyd. 1949); I. Olbracht v kn. O umění a společnosti (1958); F. Halas v kn. Magická moc poezie (1958); J. Honzl v Div. a lit. podobiznách (1959); J. Hora v kn. Poezie a život (1959), M. Grygar v dosl. k Třem řekám (1962), O. Králík v SaS 1939; F. Trávníček v SaS 1940 (o jazyku Obrazů); pamětní (21. čís. Panorámy 1945—46; A. Dvořák v Divadle 1952 (o vztahu V. V. k div.); Z. Pešat v CLit 1961. mg

Arnošt Vaněček

10. 8. 1900 Nové Benátky

Po dokončení obchodní akademie v Praze (1918) pracoval jako úředník ministerstva národní obrany (zároveň soukromě studoval politickou ekonomii, estetiku a literaturu na Karlově universitě), pak byl zaměstnán v bance. V l. 1940—41 byl vězněn v Německu. Po návratu byl nakladatelským redaktorem, od r. 1945 pracoval v kulturní komisi ÚRO, ve filmovém odboru ministerstva informací a v archivu Svazu čs. spisovatelů (do r. 1957). — Publikovat začal v r. 1919 v mladoholeslavském orgánu sociálně demokratické levice. Příspěvky (hlavně překlady, lyrické prózy a články) v Rudém právu, Trnu, Cestě, Tvorbě, Kmeni, ReDu, Plánu, Odeonu, Kvartu, Lumíru, Době, Rozpravách Aventina, U-Bloku, Mladých arších, Novém životě, Plamenu, Literárníka novinách, Kulturní tvorbě aj.

V původní tvorbě navázal Vaněček na tvárné experimenty poetické prózy. V silně lyrizovaných, často však jazykově dekorativních prózách rozvíjel s velkou vizuální fantazií obrazy chaosu, rozkladu a zániku kořistnického světa peněz. Figurují tu představitelé i oběti mamonu a sobectví, děj je často umístěn do pochmurných a tajuplných zákoutí starých zámků a městeček. Autorova záliba v symbolice i v romanticky podávaných osudech a scénériích se uplatňuje jak v historických příbězích (*Pisář u Svatého Vítá, Černá labuť*), tak, méně ústrojně, v prózách situovaných do současnosti (*Vor Medusy, Pátá symfonie, Světlo v zámku, Rybník světa*). Proud metafor a asociací, který postupuje anebo přímo zastupuje vlastní děj, tříští stavbu V. prací a dodává jim na mnoha místech ráz snových vizí. V no-

vějších dílech, ať v kronikářsky pojatých románech (*Sklářská bouře 1890*, *Barvy století*), ať v lyrických prózách (*Hudba Jizery*), směřuje V. ke konkrétnějšímu, obsahově určitějšímu uměleckému obrazu i výrazu. — Významnou část V. díla tvoří překlady anglických a amerických autorů (R. Aldington, W. Blake, L. Smithová aj.); z nich zejména jeho objevná antologie z amerických básníků výrazně zapůsobila na soudobou mladou českou poezii.

BIBLIOGRAFIE

Portrét zámku (odborná próza, 1934). Vor Medusy (R 1938). Pátá symfonie (Pp 1943). Světlo v zámku (Pp 1945). Ryk světa (R 1946). Pisaf u Sv. Víta (R 1946). Dýka v kříži (R 1947). Černá labuť (R 1947). Odvalený život (R 1948). Atomové město (P 1948). Sklářská bouře 1890 (R pro mládež, 1953, 1961 přeprac. s názvem Náhrdelník z červených korálů). Barvy století (R 1956). Bílé zlato (Pp pro mládež, 1956). Hudba Jizery (Pp 1957). Modré a bílé dny (Pp 1959). Londýnský kaleidoskop (Pp a B 1961). Příběhy opice Jenovéfy (P pro děti, 1963). — Z překladů: Američtí básníci (antologie, 1929, rozšif. 1946); A. Beardsley, Venuse a Tannhäuser (1930); R. Aldington, Sen v Lucemburské zahradě (1932); W. Blake. Tři prózy (1935). Litanie z Atlanty (výbor z moderní černošské poezie, 1938); C. Sandburg, Lid, ano. lid! (1945); L. Smithová, Podivné ovoce (1948); Hlasy básníků bojujících na Západě (1951); O. Wilde, Šťastný princ a jiné pohádky (1959).

LITERATURA

E. Petiška v Době 1947; Z. Vavřík v LN 1960 (č. 33, Od experimentů ke skutečnosti). *kh*

Karel Vaněk

28. 3. 1887 Kostelec nad Černými lesy

18. 7. 1933 Praha

Vyučil se obchodním příručím, později byl obchodním cestujícím. Za první světové války byl na ruské frontě, záhy přeběhl k Rusům. R. 1919 se vrátil s podlomeným zdravím ze zajetí a pracoval jako úředník nakladatelství, od r. 1920 věnoval se žurnalistice. Působil v redakci Rudého práva (1920—27), Pražského ilustrovaného zpravodaje a od r. 1928 v redakci Večerníku Českého slova. Redigoval Kmen (1922), přispíval do Rudého práva, A-Zet pondělníku, Večerního Českého slova, Pražského ilustrovaného zpravodaje aj.

Vañkovo sociální cítění, jež je základním rysem jeho tvorby, bylo poznamenáno zkušenostmi ze světové války a ze zajetí v Rusku. Ve svém válečném deníku (*Charašó, pan, da!?*) zdůrazňuje fakta a zdánlivě nezúčastněné postřehy, čímž se distancuje od panující legionářské legendy. Nejznámější jsou však jeho vtipné, trefné kritické sloupky z Rudého práva, zvané *Střepiny*, v nichž s ironickým, misty i za hořklým humorem komentuje poválečné společenské události. Pokračoval také v nedokončených Haškových Osudech dobrého vojáka Švejka a snažil se je dovést až do Švejkova příchodu do republiky (1924). Neměl však Haškovu velkorysou ideovou a uměleckou koncepci a spokojil se uváděním rozličných historek a anekdot z doby války, působících často dosti vulgárně.

BIBLIOGRAFIE

Charašó, pan, da!? (deník, 1920). Střepiny Ff 1924). U dědečka Moravce (scény 1924). Osudy dobrého vojáka Švejka v ruském zajetí (R 1924). Čtvrt kila střepin (Ff 1925). Třetí kniha střepin (Ff 1927). Nůše střepin (Ff 1930). Kráva matky Ungrové a všecko, co se kolem ní zběhlo (Pp 1930). — Posmrtně: Poslední střepiny (výbor z pozůstalosti, 1934, s úvodem J. Hory).

Otmar Vaňorný

12. 11. 1860 Rychnov nad Kněžnou

14. 1. 1947 Praha

Gymnasium vystudoval v Rychnově nad Kněžnou (1879), na pražské universitě klasickou filologii (1885). Učil na gymnasiích v Českých Budějovicích, v Praze, v Hradci Králové (1886—95) a pak ve Vysokém Mýtě (1895—1927). Studium doplnil cestami po muzeích a sbírkách v Drážďanech a Mnichově, po Itálii a Řecku. Do otázek překladatelských zasáhl článkem Návrh pravidel českého hexametru přízvučného (v Naši době 1896). — Přispíval do Listů filologických a Rozprav Aventina.

Jako překladatel s rozsáhlými znalostmi filologickými a archeologickými vycházel Vaňorný ze zásad J. Krále → a velké antické básně psané hexametrem překládal jako jeden z prvních přízvučně, když nejdříve uplatnil tento postup na eposu novodobém (Hermann a Dorothea). Ve

snaze zpřístupnit starověká díla soudobému čtenáři opustil doslovný, pouze filologický převod svých předchůdců (K. A. Vinařický, A. Škoda aj.), překládal však jazykem realisticky střízlivým, jímž nemohl zprostředkovat ani estetické kvality řeckého nebo latinského originálu, ani vždy vhodně vystihnout jeho jemnosti významové. Z jeho metody vyšli někteří pozdější překladatelé z antických jazyků, např. O. Jiráni, F. Stiebitz aj.

BIBLIOGRAFIE

Překlady: Goethe, Hermann a Dorothea (1897); P. Ovidius Naso, Vybrané básně (1899); Homér, *Odyssea* (1921), *Ilias* (1926); Vergilius, *Aeneis* (1933), *Zpěvy rolnické a pastýřské* (1937).

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 4 (1951, o překladu Goethova *Hermann a Dorothea*) a v SZáp 1933–34 (Česká *Aeneis* a český klasicismus). F. Stiebitz v LF 1922 (o překladu *Odyssey*). jm

František Jan Vavák

26. 10. 1741 Milčice u Poděbrad

15. 11. 1818 Milčice u Poděbrad

Katolický vlastenecký kronikář a plodný veršovec, rychtář v Milčicích u Sadské, svérázný příslušník první obrozenecké generace a spolupracovník jejich čelných představitelů (V. M. Krameria →, J. Rulíka). Syn zchudlé rodiny, získal jako samouk nevšední vzdělání, zvl. historické, osvědčil schopnost k řízení veřejných záležitostí poddanské vsí, zejména v péči o hmotný a kulturní prospěch obyvatel. V jeho názorech se mísilo pokrokové smýšlení ve věcech bezprostředních životních zájmů venkovského lidu (hledání příčin selské bídy, odpor k robotě, prosazování hospodářských novot) s konzervativismem v otázkách obecnějšího dosahu. Vavákovým ideálem bylo hmotné, mravní a kulturní povznesení venkovského lidu v rámci existujícího řádu, jeho vlastnictví bylo nerozlučně spjato s propagací katolicismu. Jako vynikající praktik venkovského hospodářství, uplatňující lidovýchovné snahy ve smyslu šlechtického osvícenství, a jako osobitý selský literát byl ve své době slaven jako ideální typ venkovana; oddaností k ideologii osvícenské šlechty se vlastně

vyčlenil z třídního společenství své vrstvy. Literárně se projevilo jeho reakční smýšlení zejména v publikacích namířených proti idejím Francouzské revoluce. (*Tma ve dne jako v noci na rozumu lidském v národě francouzském učiněná, po všem světě rozhlášená*, 1796), ale i v nejvýznamnějších díle, rozsáhlých rukopisných *Pamětech* o domácích a evropských událostech let 1770–1816, psaných z hlediska selského tradicionalismu a v duchu úcty k národní minulosti. Pro šíři autorových zájmů patří tyto *Paměti* k základním pramenům studia lidového živilu v českém národním obrození. O poučení venkovského lidu usiloval Vavák i aktuálními a didaktickými veršovanými skladbami (*Píseň historická o zkáze, těžkostech a trestech roboty*); navazoval v nich na předbělohorské didaktické básnictví typu Š. Lomnického →. Část svých veršovaných projevů vázal V. na folklórní zvyklosti (*Smlouvy aneb Chvalitebné řeči svatební*, 1803). Vlastní písně, čerpající ze starší domácí poezie umělé i lidové, shrnul spolu s tvorbou jiných autorů a s lidovou lyrikou do rukopisného *Zboru písní mnohejch*.

EDICE A LITERATURA

Paměti, vyd. J. Skopec (1907–1938). — F. Kutnar, F. J. V. (1941). jk

Jaroslav Raimund Vávra

8. 3. 1902 Hradec Králové

Po studiích v Brně se stal nakladatelským redaktorem a žurnalistou v Praze. Mnoho cestoval, zvláště důvěrně poznal sociální a politické poměry ve francouzských koloniích v severní Africe, kterou několikrát navštívil. Drobné články, prózy a úryvky z románů uverejšňoval v časopisech *Rozpravy Aventina*, *Středisko*, *Literární noviny*, *U-Blok*, *Lumír*, *Tvorba*, *Lidové noviny*, *Panoráma*, *Čtete* aj. Největšího uměleckého úspěchu dosáhl Vávra tam, kde dovedl citlivě spojit své napůl vyprávěčské, napůl reportážní umění s přímočarou protiimperialistickou tendencí; tak v *Petrolejiřích*, ale hlavně v nejlépeším svém díle *Ahmed má hlad*, kde „hrdinský zpěv o veliké pomstě mla-

dého dlouhého Ahmeda, jehož osud ukuli klavírem nenávisných ran cizí dobyvatelé“ (F. X. Šalda), přerostl v „saharský epos“ berberského lidu. V další tvorbě se občas vracel k látce saharské, ale sahal i k tématům domácím, např. k prvním rozběhům české průmyslové buržoazie, která prezírala průbojně prvky technického pokroku (*Posel úsvitu* o vynálezi Josefu Božkovi) nebo později potírala nastupující dělnické hnutí (*Hutmistr Rückl*, ze sklářského prostředí); umělecké úrovně a společenské závažnosti Petrolejářů ani Ahmeda však V. už nedosáhl. Poslední jeho práce jsou poutavým poučeným vyprávěním kulturního historika (*Pět tisíc let sklářského díla*), často opět s aktuálním zájmem o minulost i současnost osvobozujících se arabských národů (*Na březích Nilu, Když kamení promluvilo*).

BIBLIOGRAFIE

Láska Sály Jensenové (R 1927), Petrolejáři (R 1931), Ahmed má hlad (R 1935), Země zadávaná Žizní (Rpe 1939), Arabská otázka (studie, 1940), Ohnivý samum (R 1940, pseud. J. R. Cekota), Děti naší doby (R 1940, okleštěno cenzurou; přeprac. 1946 s názvem Zhasnětel), Jedné zlé noci a jiná dobrodružství (Pp 1941), Tuáreg, poslední mohykan pravěkého člověka saharského (monografie, 1942), Prázdná mezi hvězdami (R 1944), Viděl jsem smrt (R 1945), Posel úsvitu (R 1947, zfilm.), V nové říši pohádek (1947), Zastřená tvář Afriky (Rpe 1948), Tvrdá pěst Tuáregů (R 1950), Hutmistr Rückl (R 1952), Pět tisíc let sklářského díla (monografie, 1953), Airické cesty I a II (Rpe 1955), Na březích Nilu (kult. hist. a cest. kapitoly, 1958), Když kamení promluvilo (kult. hist. a cest. kapitoly, 1962).

LITERATURA

F. X. Šalda v SZáp 1934–35 (Hromádka moderní české beletrie, o rom. Ahmed má hlad); K. Sezima v Mlázi (1936). em

Zdeněk Vavřík

21. 9. 1906 *Libhošť u Nového Jičína*

Pochází z učitelské rodiny, s níž se přestěhoval do Ostravy a vystudoval tam gymnasium (1925, byl žákem V. Martínka). Pak začal studovat práva v Praze, přešel však na fakultu filosofickou a zároveň vystudoval Státní školu knihovnickou (1932); r. 1930 studoval na filosofické fakultě v Rennes (Francie). Působil jako

knihovník v Ostravě, Opavě a v Pardubicích (1939–55). Od r. 1955 je redaktorem Literárních novin. — R. 1919 debutoval fejetonem v Ostravském večerníku. Spoluredigoval studentský časopis Oheň (Opava, 1923–25), dále Kruh, Poezii (1931 až 1933), za druhé světové války vydával nepravidelně vycházející Knihovníkův zápisník. Přispíval básněmi, divadelními a literárními kritikami a kulturními glosami i do časopisů Moravskoslezský deník, Duch času, Černá země, Slezský sborník, Rozpravy Aventina, Národní osvobození, Lidové noviny, Právo lidu, Literární noviny, Host, Červený květ, Zlatý máj aj. Užíval řady pseudonymů (I. L. Adam, Zd. Vik aj.), později šifer V., v., zv., zV., Q, Don Q, vrk. V Pardubicích spolupracoval s místním divadlem jako dramaturg; psal pásma a hry pro rozhlas, uspořádal publikaci Pardubice 1340–1940 (1940, zde studie Pardubické pšsemnictví), redigoval edice Knihovna básní, Klenba aj.

Po raných, wolkovsky laděných básních (v časopise Oheň) začal Vavřík pod vlivem Bremondovy teorie čisté poezie psát kultivované verše naplněné tesknými motivy noci a smrti, soustředující se především na básnický obraz a zvukové hodnoty slov; teprve postupně se jeho verš zkonkretňoval v básních inspirovaných milostným zážitkem, ostravskou skutečností a zvláště pak odtržením Slezska a okupací (*Rodná*). Za války se z podnětu F. Halase → obrátil zdařilým převyprávěním Miliónu Marka Pola k literatuře pro mládež; působivost jeho pozdějších knih s historickou tematikou husitskou (*Čtení o Janu Želivském*) i krajevou (*Ostravice*) je oslabována násilnou aktualizací a anachronismy. Osobitější notu nalezl v humorných vyprávěnkách a v burleskní hře *Stará komedie*, karikující v historickém rouše nepřátele všeho nového, zvláště v umění (obojí v knize *Zelená brána*). V hojně novinářské činnosti glosuje aktuální kulturní a kulturně politické události, kriticky sleduje současnou literaturu pro mládež. Překládá také z francouzštiny (Lesage, Marivaux, Aveline).

BIBLIOGRAFIE

Elegie (Bb 1929), Noci (Bb 1932), Plakati světlem (Bb 1933), Klenba (Bb 1936), Bard (E 1937), Píseň Ostrava (Bb 1938), Rodná (Bb

1940). Poezie (výbor. 1942). Dobrodružství Marca Pola (adaptace pro mládež. 1942). Kolovrat (Pp pro mládež. 1944). Truchlorouška (výbor. 1945). Knihovníkův zápisník (úvahy. 1946). Čtení o Janu Zelivském (P pro mládež. 1953). Ostravice (Pp pro mládež. 1956). Šibal Kacáfrtek (loučková hra. 1957. přeprac. pod názvem Kratochvíle s Kacáfrkem 1958). Zelená brána (Pp a hra Stará komedie. 1958). Chápci a hokej (1961. s J. Tožickou) aj. — Provedené hry: Casanova (1943), Judita (1944).

LITERATURA

D. Sajar v Červeném květu 1956; J. Závada v LN č. 10, 1956. pp

Vavřinec z Březové

kolem 1370

asi 1437

Universitní mistr, nejvýznamnější kronikář, básník a publicista husitské doby. Byl počátkem 15. stol. dvorským literátem i členem kanceláře Václava IV.; z té doby pochází jeho překlad oblíbeného středověkého snáře arabského původu *Knihy snového vykládání* (z latiny, s vlastní předmluvou, vyjadřující Vavřincův střízlivý názor na otázku, má-li se věřit snům), pokus o sestavení české *Kroniky světa* a překlad proslulého cestopisu tzv. Mandevilla → (z německého znění). Za husitské revoluce zastával na čas významné místo v kanceláři pražského Nového Města, byl předním politickým mluvčím pražské husitské strany a měl patrně autorský podíl na politických manifestech Pražanů. Jeho nejvýznamnějším dílem je latinská kronika (*Chronicon*; obvykle nazývaná *Husitská kronika*) zachycující události let 1414–22; je psána z hlediska husitské Prahy, a odmítá proto tábořské učení. V části věnované létům 1419–22 máme nejpodrobnější vylíčení dějů husitské revoluce a příklad toho, jak lidové bojové nadšení dočasně strhlo i měšťanské vzdělance (dílo je neúplné; bylo ještě v 15. stol. přeloženo do češtiny). Husitské vítězství u Domažlic 1431 oslavil V. rozsáhlou latinskou básní *Carmen insignis Corone Bohemie* (Píseň slavné koruny české, zvané též Píseň o vítězství u Domažlic), určenou stejně jako kronika i k politické agitaci v cizině. Pro V. dílo z revolučního období je příznačné publi-

cistické zaujetí aktuálními otázkami a prudký odpor proti císaři Zikmundovi. Jeho možné autorství českých veršovaných skladeb Budyšínského rukopisu (Hádání Prahy s Kutnou Horou → aj.) nebylo plně prokázáno.

EDICE A LITERATURA

Husitská kronika. přel. Fr. Heřmanský (1954). Píseň o vítězství u Domažlic. vyd. Fr. Hrdina a B. Ryba, přel. J. B. Capek (1951). — R. Urbánek: Satirická skládání Budyšínského rukopisu M. V. z B. z r. 1420 v rámci ostatní jeho činnosti literární, VKČSN 1951. F. M. Bartoš ve Sborníku hist. 1957 (Z politické literatury doby husitské). jk

Géza Včelička

(vl. jm. Antonín Eduard Včelička)

7. 5. 1901 Praha

Původem z proletářské rodiny, prožil mládí v pražské čtvrti chudých Na Františku. Vyučil se číšníkem (1918), pracoval v řadě pražských kaváren a po absolvování jednoroční obchodní školy (1921) nastoupil místo praktikanta a později skladníka v továrně v Praze-Karlíně. První literární pokusy otiskl v lounském komunistickém časopisu Průboj (1922) a v pokrokovém skautském časopisu Totem. Byl předním organizátorem trampského hnutí. Podnikl řadu světoběžnických cest po Bulharsku, Turecku, Srbsku, Francii, severní Africe. R. 1930 se stal redaktorem (později šéfredaktorem) levicového časopisu Tramp a na výzvu J. Fučíka a K. Konrada vstoupil do redakce Rudého večerníku a Rudého pondělníku. R. 1932 (a o rok později ilegálně) navštívil jako reportér Německo. R. 1934 se zúčastnil I. sjezdu sovětských spisovatelů v SSSR. Po r. 1945 se věnuje výhradně literární tvorbě. Roku 1961 byl jmenován zasloužilým umělcem. — Přispíval do Průboje, Trampa, Trnu, Rudého práva, Rudého večerníku, Rudého pondělníku, Haló novin, Tvorby, Rozsávačky, Světa práce, Světozoru, Majáku, Rudé záře, Stráže lidu, Obrany lidu aj.

Včeličkovo dílo vyrůstá z dokumentárního záznamu osobních zkušeností proletáře a trampa. Bystrý pozorovatel tu rozvíjí v reportáži nebo novinové povídce své bezpro-

střední zážitky, usiluje o sociální typičnost a třídní bojovnost uměleckého projevu. Na počátku třicátých let představuje V. útočnou publicistiku a beletrii významnou součástí literatury úzce spjaté s komunistickým tiskem. Z reportážních postupů vyrůstá V. nejznámější román *Kavárna na hlavní třídě*; živý a pohotový dokumentární záznam, usilující postihnout sociální realitu v jejím revolučním pohybu, je charakteristický pro autorovy reportáže a črty zobrazující třídní konflikty (*Několik prokletých*) i zážitky z cest (*Světoběžníci a robinsoni*). Později V. svůj společenský protest objektivizoval: postihoval skutečnost v složitěji koncipovaných obrazech, z nichž je nejvýznamnější široce rozvětvený román o počátcích pražského dělnického hnutí *Policejní hodina*. Se zdarem se rovněž pokusil o evokaci staré Prahy, zejména čtvrti chudých Na Františku, a to nejen v románu, ale i v lyrické kulturně historické reportáži (*Pražské tajemství*). K obdobným tématům se obracel i ve své poezii (*Staré zrcadlo*), která se blíží šansonu, ironické glose gellnerovského typu, trampské písní.

BIBLIOGRAFIE

Několik prokletých (Pp 1928). Básněk a tanečnice (P 1928). Pěšinou snů (Bb 1930, 2. přeprac. vyd. 1940, 3. přeprac. vyd. 1946). Kavárna na hlavní třídě (R 1932, 3. přeprac. vyd. 1952, 4. oprav. vyd. 1953, zfilm.; dramatičtace pro D 34 1934, i prem.), Světoběžníci a robinsoni (Rpe 1932; 1949 přeprac. jako 2. část trilogie Poutníkův návrat). V zemi hákového kříže (Rpe 1933; 1950 přeprac. jako součást kn. Dvě města na světě v 3. části trilogie Poutníkův návrat). Dvě města na světě (Rp 1935; 1950 přeprac. spolu s kn. V zemi hákového kříže jako 3. část trilogie Poutníkův návrat, 4. vyd. s titulem Západ a Východ, 1955). Policejní hodina (R 1937, 2. přeprac. vyd. 1946, 6. přeprac. vyd. 1957, zfilm.), Staré zrcadlo (Bb 1939, přeprac. 1946), Mezi Marokem a Zbraslaví (Rp 1939), Poutníkův návrat (Rp 1941), Modrá hvězda (Bb 1941), Pražské tajemství (P 1944, přeprac. 1945), Klášterní ulice (Bb 1944, fingované v roce 1938), Poutníkův návrat (trilogie; Zrození poutnikovo, 1948, Světoběžníci a robinsoni, 1949, Dvě města na světě, 1950), Černá píseň (Rpe 1958, zde mj. prózy z povídkového cyklu Několik prokletých a dramatičtace Kavárna na hlavní třídě s názvem Protějšší břeh), Básně (výbor, 1958). — Dílo G. V. v Čs. spisovatelů od r. 1955.

LITERATURA

J. Lang v dosloveh ke Kavárně na hlavní třídě (1953) a k Západu a Východu (1955) a v čas.

Praha—Moskva 1958; M. Petříček v dosl. k Policejní hodině (1954). J. Hájek v dosloveh k Pražskému tajemství (1955) a k Policejní hodině (1957) a v kn. Osudy a cíle (1961). J. Kolář v Novinářském sborníku 1961 (o novinářské činnosti G. V.). ztr

Čestmír Vejdělek

8. 10. 1925 Praha

V Praze vystudoval reálné gymnasium (1944). Byl dlouholetým pracovníkem mládežnického hnutí, členem ÚV ČSM, od r. 1952 působí v nakladatelství Mladá fronta (1959—63 jako šéfredaktor, nyní jako ředitel). Tiskl povídky v časopisech Směna, Dikobraz, Mladá fronta, Rudé právo, v almanachu Rozlet aj.

Svůj první román *Duhu pro můj den* vytěžil Vejdělek z okupace. Střízlivým, nepatetickým pohledem sleduje na osudech dvou chlapců citové a myšlenkové zrání své generace. Do oblasti fantastické literatury zasáhl románem *Návrat z ráje*, příběhem z letu budoucího člověka do jiné vesmírné galaxie, podaným formou volně pojatých deníkových záznamů a osnovaným na konfliktu mezi dokonalou technickou civilizací a člověkem, který se nevzdává znaků opravdové lidskosti.

BIBLIOGRAFIE

Soudruh z okresu (P 1955), Duhu pro můj den (R 1957), Návrat z ráje (R 1961). rps

Oldřich Velenský z Mnichova (Ulricus Velenus)

kolem 1495

po 1531

Humanistický publicista, překladatel a tiskař. Pocházel ze zchudlé zemanské rodiny z okolí Bělé pod Bezdězem, jako utrakvistu studoval na pražské universitě, kde se stal r. 1515 bakalářem, pak studoval nejspíše v Paříži, po návratu domů spolupracoval patrně s Mik. Klaudiánem v jeho boleslavské tiskárně, kterou od něho roku 1519 koupil a přenesl do Bělé. Tiskarské činnosti zanechal již r. 1521. Kolem roku 1530 byl v Benátkách n. Jiz. posluchačem i odpůrcem Jana Augusty →. — Literární

činnost O. Velenského je soustředěna do let 1519–21, kdy překládal z Lukiana (Kratochvilní a požitěční listové a žaloby chudých a bohatých před Saturnem), z Erasma (O rytíři křesťanském), z Ficina, Pica z Mirandoly i z Luthera. Z latiny přeložil i dvě protipapežské satiry (Spolurozmlúvanie sv. Petra apoštola a Julia II. papeže o moci církevní, Rokování dvou osob, Paškvilla a Cyra). Obrovský a trvalý ohlas po celé Evropě vyvolal jeho latinský *Traktát o tom, že sv. Petr nikdy nebyl v Římě* (1520), jímž dokázal neoprávněnost římských papežů na primát v církvi. V. dílo je výrazem utrakvistického radikálního hlavně ve smyslu politickém (protipapežském) a navazuje na činnost starších humanistů, zvláště Řehoře Hrubého →. Jeho české práce se po jazykové stránce vyznačují snahou připodobnit se stylisticky klasické latině.

EDICE A LITERATURA

Paškvillus a Cyrus, vyd. J. Kolár v kn. Zrcadlo rozděleného království (1963). — F. M. Bartoš ve VKČSN 1925 (Zapadlé dílko bratrské vědy — s otiskem lat. předmluvy Traktátu) a v souboru Bojovníci a mučedníci (1939 a 1946). ep

Adolf Veselý

4. 1. 1886 *Lipůvka u Brna*

7. 5. 1961 *Praha*

Vystudoval reálku a stavební inženýrství na technice v Brně, stal se však novinářem. Byl redaktorem Moravské orlice a Lidových novin v Brně, později Ottova nakladatelství a Národních listů v Praze. Publikovat začal verše v Lumíru a Moderní revui a kritiky v brněnském Moravském kraji. Nejčastěji užíval šifry adv. Jako kritik se zabýval zejména výtvarnictvím na Moravě. Uspořádal několik nevelkých monografií o moravských spisovatelích a o L. Janáčkoví. Po několik let (1932–35) redigoval Slovanský Jadran (beletristickou přílohu Čs.-jihoslovenské revue).

Lyrické počátky Adolfa Veselého jsou pod vlivem české dekadence kolem Moderní revue s jejím pesimismem, hořkým senzualismem a dualismem těla a duše. Teprve zážitky světové války, kterou prodě-

lal na frontě a odkud si odnesl těžké zranění, ozdravily jeho vztah k životu; stal se básníkem životního kladu, obdivovatelem domácí přírody a přímořské jižní krajiny, epikem drobných lidských osudů. V další tvorbě se pokoušel o renesanci básnické povídky a veršovaného románu, současná tematika se tu však dostávala do rozporu s tradičním veršem i slovníkem přetříženým dekorativností a násilným patosem. Jeho črty a fejetony ulpívají na povrchních dojmech a náladách. Pokusy o sevřenější, hutnější prózu se V. nezdařily. — Překládal z jihoslovenské lyriky (jako překládatel se podílel na dvou antologiích, které sám uspořádal), latiny (Petroniovu Hostinu u Trimalchiona), němčiny a francouzštiny. — Drobně literárněhistorické práce mají popularizační ráz a přinášejí nově především cenná fakta životopisná.

BIBLIOGRAFIE

Řeč země (Bb 1910), Kniha lásky (Bb 1913), Kniha interiérů (Bb 1913), Život v zákopecích (Bb 1917), Letec (Bb 1917), On a Ona, milenci (Bb 1921), Valentýna Cejky ráj i peklo (B 1923), Děti a moře (Pp 1923), Dům naděje (Bb 1924), Svatvečer (D pro mládež, 1925), Člověk na zemi (výbor z lyriky, 1926), Nejkrásnější Brňanka a jiná pozorování ze zápisníku novinářova (řf 1926), Okno do nebe (Pp pro mládež, 1926, přeskupeno a doplněno pod názvem Letíme s oblaky, 1943), Petr Bezruč (studie, 1927, přeprac. a rozšíř. 1947), Strážce majáku (B 1931), Volání moře (B 1932), Karlík letí na Mars (P pro mládež, 1933, pův. v kn. Okno do nebe), Nemocný jde do léta (Bb 1935), Živá řeka (Pp 1937, 1949 pod názvem Slunečná řeka), Lyrické okouzlení (Bb 1939), Balkón na obloze (B 1941), Vítr od moře (Bb 1940, zde znovu Strážce majáku a Volání moře), Pravěká osada (R 1941), Rozzáření zraků (výbor z lyriky, 1942), Země vřelé náručí (Pp 1943, spojený živé řeky a Pravěké osady), Dobrodružný kruh (Pp 1942, pod názvem Doba spěla ke zkáze 1946), Vysoké komíny (B 1944), Zvony osudu (B 1945), Věeli společenství (P 1946; 1949 zařazeno do knihy Slunečná řeka), Vodáci z Olivové zátoky (P 1949). — Uspořádal drobné monografie: Leoš Janáček (1924), Metoděj Jahn (1925), Alois Mrštík (1925), Josef Kalus (1925), V. K. Jeřábek (1926), F. S. Procházka (1927). — Knihy o výtvarnictví: Výtvarnická Morava (1921), Roztříštěné zrcadlo, aforismy o krásné knize (1926), Letní plenér na Valašsku (1931), Oldřich Blažiček (1946). — Bibliografie ve výboru Člověk na zemi (1926).

LITERATURA

F. X. Salda v KP 9 (1954, o Knize interiérů a Knize lásky); Ant. Veselý v kn. Člověk na zemi (1926); B. Slavík v dosl. ke kn. Rozzáření zraků (1942). řu

Antonín Veselý

27. 3. 1888 *Moravské Křižánky*
u *Svratky*

3. 10. 1945 *Praha*

Po studiích na filosofické fakultě v Praze byl činný jako novinář a literární i divadelní kritik. Verše otiskoval v *Lumíru*, *Dni a Národních listech*, první recenze tiskl v *Národních listech*, potom v *Besedách Času*, *Právu lidu*, *České revui* aj. V l. 1910–17 byl redaktorem *Národních listů*, v l. 1920–39 *deníku Čs. republika* (Pražské noviny). Redigoval revui *Zrání* (1919–20) a časopis *Moravského kola* spisovatelů *Kolo* (1931–41) aj. K tisku připravil kn. Z dopisů O. Březiny Anně Pammrové (1931), s K. Sezimou uspořádal *Výbor z krásné prózy československé* (1931–32). Užíval šifer nv a v ý.

Význam Antonína Veselého tkví spíše v činnosti kritické a literárněhistorické než v tvorbě umělecké. Jeho literárněhistorické fejetony a eseje zkoumají zvláště vliv krajiny a životního prostředí na díla básníků. V popularizačních statích přiblížil čtenářům lidské osobnosti našich spisovatelů a herců (soustavně se zabýval především dílem Březinovým →), životopisné detaily ho zajímaly více než sám autorův tvůrčí proces. V lyrických fejetonech zachytil kouzlo letní přírody na Vysočině i v okolí Prahy.

BIBLIOGRAFIE

Z literárního alba (Ee 1923). *Listy autorům* (kritiky ve formě dopisů, 1924). *Hovory s herci* (Ee 1926). *Barevné stíny* (Pp 1928). *Otakar Březina, osobnost a dílo* (studie, 1928). *K. Elgart Sokol* (studie, 1930, s Josefem Staňkem). *Otakar Březina ve světle díla Goethova* (E 1932). *Gustav Pflieger-Moravský* (studie, 1934). *Student Kvoch* (D 1938). *podle povídky V. Hála*. *Letní zrcadlení* (Pp 1936). *O Bohuši Zakopalovi* (studie, 1937). *František Adolf Šubert* (studie, 1937). *Na Skalce* (E 1937). *Literární variace. Divadelní epitaly* (1. část Ee, 2. část veršované epitaly, 1938). *František Zákřejs* (E 1939). *České krajiny* (Ee 1940). *Jde o naše děti* (D 1941). *V záři i stínu* (Bb 1942). *Básnické krajiny* (Ee 1942). *Než zajde poutník* (Ee 1943, nová redakce knih České krajiny a Básnické krajiny). *Neblednoucí podobizny* (Ee 1946). — V rukopise zůstaly obsáhlé *monografie* o Šubertovi a Pfliegrovi.

LITERATURA

A. Novák v předml. ke kn. *Letní zrcadlení*

(1936): Ant. Veselý v dosl. ke kn. *Neblednoucí podobizny* (1946). J. Brambora v SV 1947–48.

řv

Božena Viková-Kunětická

30. 8. 1862 *Pardubice*

18. 3. 1934 *Libočany u Žatce*

Narodila se v rodině hostinského. V mládí se krátce věnovala divadelní dráze (jako zákyň Otýlie Sklenářové-Malé). Po sňatku s cukrovarnickým úředníkem se usadila v Uhřetěvsi, později žila v Českém Brodě. R. 1912 byla zvolena jako první česká žena poslankyní na říšskou radu za národní stranu svobodomyšlnou, po vzniku ČSR byla senátorkou za stranu národně demokratickou. — Přispívala novelami do *Ruchu* (poprvé 1882), *Světlozoru*, *Lumíru*, *Květů*, *Ženského světa* aj.

Od drobných žánrových obrázků z osmdesátých let se prózy B. Vikové-Kunětické rozrůstaly k pracím románového rázu, zabývajícím se převážně posláním ženy v životě rodinném a společenském. Autorka se v nich jako feministka bouřila proti nerovnoprávnému postavení ženy ve společnosti. Její vzpoura se však nepovznesla nad idealizaci morálky měšťácké rodiny. Příběhy i charaktery, zasazené většinou do buržoazního prostředí, trpí sentimentalitou a schematickou tezovitostí. Její pozdější romány a zejména dramatické pokusy, lpějící při nevyhledávané dramatické technice na konvenčních tématech z měšťáckého prostředí, byly ovlivněny většíou severskými realisty (*Neznámá pevnina*). Jistý jevištní účinek a trvalejší oblibu u nenáročného publika si získala jedině veselohra *Cop*. Jako publicistka se kromě ženské otázky zabývala také postavením českých menšin v severním pohraničí.

B'LIOGRAFIE

Povídky (1887). *Drobné povídky* (1888). *Čtyři povídky* (1890). *V bludšti* (D 1890). *Sběratelka starožitnosti* (D 1890). *Justyna Holdanová* (P 1892). *Po svatbě* (P 1892). *Vdova po chirurgovi* (P 1893). *Nové povídky* (1893). *Idylky* (Pp 1894). *Minulost* (R 1895). *Medická* (R 1897, 1. díl *trilogie K světlu*). *V jármu* (D 1897, *prem.* 1896). *Siluety mužů* (Pp 1899). *Neznámá pevnina* (D 1899, *prem.* 1898). *Stáří mládeci* a jiné povídky (1901). *Přítež* (D 1901, *i prem.*). *Vzpoura* (R 1901, 2. díl *trilogie*). *Macecha* a jiné črty (1902). *Švýcarské scénérie*

(Ff 1902), Co bylo (D 1902, i prem.), Pán (R 1905, 3. díl trilogie), Cop (D 1905, prem. 1904), Holčička (D 1905, i prem.), Věřím! (P 1908), Má láska! (Pp 1908, pseud. Ignota), Lidé (D 1909, prem. 1923), Dospělé děti (D 1909, i prem.), Reprezentantka domu (D 1911, i prem.), Dobytí severu (P 1912), Dál! (Ff 1912), O ženském mandátu do sněmu Král. čes. (1913), Z cest (Ff 1919), Ženy na stráž! (polit. projev, 1919), Za větrem (P 1925). Sebrané dílo vyšlo v l. 1919–22 (7 sv.).

LITERATURA

J. Voborník: B. V.-K. (1934, s další lit.). F. X. Šalda v KP 4 (1951, o Neznámé pevnině); J. Laichter v kn. Uměním k životu (1947). F. Götz v Lípě 1919; K. Híkl v Cestě 1923. ah

Jan Vilikovský

15. 4. 1904 Semechnice u Opočna

15. 11. 1946 Brno

Po absolvování reálného gymnasia v Náchodě (1922) studoval na pražské universitě francouzštinu, latinu, pak češtinu (1922–24, zejména u V. Tilleho →), potom na bratislavské universitě češtinu a historii (od 1924) jako žák historika V. Chaloupeckého a srovnávacího jazykozpytce J. Baudiše (doktorát 1927 prací Příspěvky k poznání Kosmova klasického vzdělání). V l. 1928–36 byl asistentem seminářů pro srovnávací jazykozpyt a moderní filologii a lektorem středověké latiny na bratislavské universitě. Podnikl badatelské a studijní cesty do Říma (v zimě 1930–31) a do Rakouska (1932). Roku 1933 se stal docentem české a slovenské literatury v Bratislavě na základě práce *Latinská poezie žákovská v Čechách*, 1936 až 1939 byl na bratislavské universitě profesorem české a slovenské literatury. Po propuštění ze služeb „slovenského štátu“ začal působit na brněnské universitě, kde se však jeho pedagogická, organizační a vědecká činnost mohla rozvinout až po osvobození. — Většinu studií otiskl v časopisech Bratislava a Řád, dále přispíval do Sborníku filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě, do Listů filologických, Časopisu Matice moravské, Naši vědy aj.

Vilikovský postavil své mnohostranné filologické, historické a literární vzdělání především do služeb studia české středověké literatury, zejména vztahů mezi latin-

ským a českým písemnictvím (došel k němu od studia latinské literatury a od zájmu o literární středověk francouzský a keltský). Rozhled po evropském medialistickém bádání ho vedl k pronikavému metodologickému pokroku v přístupu k staré literatuře: vycházel z nutnosti osvobodit zkoumání od anachronického přenášení měřítek novodobé literatury na středověký materiál a žádal důsledně historické studium jeho literárních kvalit, tj. rekonstrukci pohledu „očima současníků“ na základě široké znalosti dobových podmínek kulturního života. Řadou dílčích analytických studií a komentovaných edic směřoval k syntetickému zpracování staro-českého literárního vývoje. Jeho práce vytvářejí nutný metodologický předpoklad historikomaterialistického studia starší literatury. Učitelským působením v Bratislavě byl doveden i k významným historickým pracím o starší a obrozenské literatuře Slovenska (o duchovní poezii J. Třanovského a o kancionálu Cantus catholici, o slovenských historických písních, o počátcích vědeckého života na Slovensku, o P. J. Šafaříkovi aj.).

BIBLIOGRAFIE

Latinská poezie žákovská v Čechách (1932), Dějiny literárních společností malohontských (1935), Anglicko-slovenský slovník (1946), Písemnictví českého středověku (1948). — Z předkladů: Bruno Querfurtský, Život a utrpení sv. Vojtěcha, biskupa a mučedníka (1935), Vlastný životopis Samuela Hruškovice (1943), Mabiňogi, výbor středověkých keltských pověstí (1944). — Edice: Básnické spisy P. J. Šafaříka (1938), Próza z doby Karla IV. (antologie, 1938 a 1948), Staročeská lyrika (antologie, 1940), Legenda o sv. Kateřině (1941 a 1946), Staročeské satiry (1942). — Bibliografie u Šarkova nekrologu v CMM 1947.

LITERATURA

A. Škarka v dosl. k Písemnictví čes. středověku (1948), v CMM 1947 a v Naši vědě 1950. jk

Bartoš Vlček

24. 10. 1897 Růžďka u Vsetína

7. 1. 1926 Brno

Studoval na reál. gymnasiu ve Valašském Meziříčí (1908–12) a na katolickém učitelském ústavě v Praze (1912–15), maturoval 1915 na učitelském ústavě ve Sv.

Janu u Berouna. Za první světové války byl na italské frontě těžce raněn (1916); pak absolvoval důstojnický kurs ve Vídni, odkud se vrátil na frontu. V l. 1919–25 byl učitelem v Lipníku nad Bečvou. Podnikl několik cest do Itálie a Jugoslávie a pobýval častěji na Slovensku. Zemřel na následky válečného zranění. Po návratu z války se účastnil aktivně literárního života a publikoval básně, prózy, překlady, články, fejetony a kritiky v přerovském Obzoru, Moravskoslezském deníku, Lidových novinách, Cestě, Hostu, Prameni, Lumíru aj. Patřil k zakladatelům brněnské Literární skupiny a uplatnil se též jako dobrý propagátor literárních styků česko-italských; z italské moderní literatury také překládal.

Ve Vlčkově nerozsáhlém básnickém díle převládá lyrika, v níž se odráží autorova básnická i lidská izolovanost vnitřické generace a pro níž je příznačný dramatický svár snu a skutečnosti. Tyto rysy jsou společně jak citově vzrůcené a patetické poezii prvních knížek, tak pokorně zklidněným a formálně vyzrálým veršům z posledního období života. Z bolestného pocitu samoty vysvobozuje se básník nejbezpečněji ve verších inspirovaných rodným valašským krajem.

BIBLIOGRAFIE

Slavnosti večerní (Bb 1923), Vzpousta samoty (Bb 1923), Milenci (B 1924), Nevděčné lásky (Pp 1924, pseud. J. Javor), Učelní (D 1924, prem. 1926), Marný zápas (Pp 1925), Posmrtně: Jenom srdce (Bb 1926, s. dosl. M. Jirka). — Z překladů: G. Papini, Zpovědi (básně a prózy, 1925), U. Fracchia, Angela (R 1925), Povědky z Itálie, Antologie moderní italské prózy (1926), Mizarový havran (L. Pirandello) a jiné prózy moderních italských mistrů (1934).

LITERATURA

A. M. Píša ve Směrech a cílech (1927). M. Jirka v Severu a východu 1926. jn

Jaroslav Vlček

22. 1. 1860 Banská Bystrica

21. 1. 1930 Praha

Syn středoškolského profesora Václava Vlčka (a matky rodem Slovenky), ukončil středoškolské studium na maďarizovaném gymnasiu (1878) v Banské Bystrici. Na pražské universitě studoval bohemis-

titku a germanistiku (1878–82, doktorát 1897). Zároveň publicisticky (v českých a slovenských časopisech) i organizačně (v Umělecké besedě, od r. 1882 ve spolku slovenských vysokoškoláků Detvan a od r. 1896 v Čs. jednotě na ochranu národní ohrožených českých oblastí a Slovenska) pomáhal vytvářet novou etapu ve vzájemných vztazích Čechů a Slováků. Po skončení studia působil jako středoškolský profesor nejdříve na reálce v Brně (1882 až 1885), potom v Praze (1885–1901). R. 1898 se habilitoval pro dějiny české literatury na pražské universitě, r. 1901 byl jmenován mimořádným, r. 1908 řádným profesorem. Psal hlavně o literatuře a umění, ale ve prospěch Slovenska publikoval i statí vyhraněné politické. R. 1883 uveřejnil ve Slovanském sborníku odvážnou stať Slovensko za posledních pět let, v níž na základě statistických údajů dokazoval útlak slovenské národnosti a bídu lidu. R. 1918 byl členem revolučního Národního shromáždění; ve funkci odborového přednosty ministerstva školství pečoval o vybudování slovenského školského systému. V téže době společně s J. Škulatým spravoval Matici slovenskou a na pražské filosofické fakultě řídil slovenský seminář. R. 1923 se definitivně vrátil k práci na universitě. — Od universitních let přispíval postupně do Světozoru, Ruchu, Květů, Času, Dne, Athenea i do Orla, Slovenských pohladů, Sborníku Matice slovenskej aj. Redigoval Obzor literární a umělecký (1899–1901), spoluredigoval Lumír (1906–10), Den (1907–10), fejeton Národních listů (1910–13), sborník Slovensko (1901), Listy filologické (1899 až 1919), Sborník Matice slovenskej (1917 až 1927), Naši řeč (1917–29). Vedle toho redigoval v prvním vydání čtyřsvazkové kolektivní dílo Literatura česká XIX. století (1902–07), do něhož přispěl kapitoly o počátcích nové české poezie a o slovenském písemnictví, redigoval knižní sbírky Čítanie študujúcej mládeže slovenskej, Diela spisovateľov slovenských a Čeští spisovatelé XIX. století, kde vydal spisy K. H. Máchy a V. Hála, Povídky B. Němcové. Vydal také Rukopisný sborník J. Bláhy a Almanachy A. J. Puchmajera. Byl autorem českých a slovenských čítanek pro střední školy.

Svůj mnohostranný talent, vytříbený přísnou vědeckou erudicí Gebauerovy → školy, i svou důvěrnou znalost českého i slovenského prostředí zasloužil Vlček zejména dvěma úkolům: sblížení Čechů a Slováků, které mylně pokládal za dvě větve téhož československého národa, a napsání syntetického díla o dějinách české literatury, s nímž úzce spojoval i literaturu slovenskou. Začínal jako literární kritik, od osmdesátých let sledoval českou i slovenskou tvorbu a ovlivňoval vývoj obou literatur v duchu realismu. První V. kniha *Literatura na Slovensku* shrnovala poprvé od Hurbanova pokusu ze čtyřicátých let vývoj slovenské literatury zejména v 19. stol. a českému čtenáři vysvětlovala smysl a převratný význam štúrovské odluky pro rozvoj národní literatury a života. V. se vždy snažil, aby se krásná literatura psaná v jazyce lidu také k lidovému čtenáři dostala; neuvědomoval si však, že svým snažením vlastně podporuje formování slovenského národa. Zároveň polemicky zaútočil jak na nevalnou uměleckou úroveň patrnu na slovenské literatuře od padesátých let, tak na škodlivý vliv mysticky pojímaného hegelianismu a romantického mesianismu, který se podle jeho mínění nadlouho stal brzdou společenského i kulturního vývoje Slovenska. Po tomto prvním náčrtu, metodologicky, látkově i ideově poplatném staršímu pojetí literárního dějepisu, následovalo V. dvoudílné zpracování téže látky (*Dejiny literatúry slovenskej*). V nich přešel V. od publicisticky polemického důrazu k vědecky objektivnímu pojetí a zpracování slovenské literatury od nejstarší doby až k současnému rozkvětu v díle Hviezdoslavově, Vajanského a Kukučinově. Stati Slovensko katolícké a Štúrova škola na Slovensku spolu s obsáhlým přehledem v Ottově slovníku naučném a se studií Slovensko od bachovské reakce do zrušení Matice slovenské podávají syntézu V. studií ze slovenské literatury, z níž V. vydal verše Janka Krále, spisy Matuškovy, Kuzmányho a Paulinyho-Tótha aj., pečoval o posmrtné vydání Ríznerovy Bibliografie písomnictva slovenského. — Již za brněnského pobytu se pokusil o *Přehled dějin literatury české*, z něhož vyšel pouze první sešit (sahající do Štítneho). Významným

rysem zde byl V. skeptický postoj k Rukopisům, Královédvorskému a Zelenohorskému →, k jejichž analýze přispěl v rukopisných bojích rozobrem literárněhistorickým. V l. 1893—1921 vydával *Dějiny české literatury*, které obsáhly vývoj české literatury od nejstarší doby do třicátých let 19. století. Přestože rozpětí téměř třiceti let způsobilo v monumentálním, materiálově neobvykle bohatém díle určitou nejednotnost v pojetí i v hloubce rozboru, jsou tyto dějiny zakladatelským činem české a slovenské literární historie tím, že vytvořily první novodobou koncepci vývoje české literatury. Základem této koncepce je V. znalost soudobých zahraničních literárněhistorických směrů a metod spolu s kritickým zájmem o soudobou literaturu, důraz na její realistické usilování, chápání literatury jako společenského jevu a jeho začlenění do širších myšlenkových a společenských souvislostí a upřímný demokratismus. V. přijal některé teoretické a metodické podněty zejména od německého literárního historika H. Hettnera a koncipoval své *Dějiny* jako historii idejí a jejich vědeckých a uměleckých forem. Přitom poněkud jednostranně přecenil význam dobových idejí a jejich proměn i vliv ideových proudů vyspělejších západoevropských kultur na úkor konkrétních společenských podmínek, z nichž se rodila literatura domácí. Přesto však ve vývojovém procesu české literatury určil jako vrcholy správné období husitské a obrozenecké a svoje pojetí průkazně podepřel rozsáhlým materiálem. Ačkoli se V. hlavní zřetel upínal k ideové stránce literárních děl, dovedl postihnout i jejich estetické hodnoty. Sám vynikající stylist, měl dar plastického, názorného, až sugestivního výkladu, zachycujícího v syntetické zkratce společenský a kulturní rámcem doby, její atmosféru i portréty jednotlivých autorů. Vzhledem k původnímu záměru dovést *Dějiny* do současnosti (podobně jako obraz slovenské literatury) zůstalo dílo torzem Přípravné monografické studie o významných zjevích české literatury, hlavně třetí čtvrtiny 19. stol., byly uveřejňovány časopisecky a shrnuty do několika knižních souborů (*Několik kapitol z dějin naší slovesnosti*, *Nové kapitoly z dějin literatury české* aj.).

BIBLIOGRAFIE

Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy (1881). Přehled dějin literatury české (1885, nedokončeno). Dejiny literatury slovenskej I—II (1889—1890). První novočeská škola básnická (1896), Pavel Josef Šafařík (1896), Několik kapitol z dějin naší poezie (1898), Několik kapitol z dějin naší slovesnosti (1912), Poznámky k Cechově Dagmaře (1913), Slovensko od bachovské reakce do zrušení Matice slovenské (1913), Nové kapitoly z dějin české literatury (1913), Dějiny české literatury (1893—1921, 2. vyd. doplněné z pozůstalosti 1931, 5. vyd. 1960, doplněné v 3. sv. o ostatní český psané knižní studii a s doplněnou bibliografií), Slovensku (sborník článků, 1932). Výbor Medzi Váhom a Vltavou sestavil M. Pišút (1957). — Korespondenci J. Vlčka se Sv. Hurbanem Vajanským vydal A. Pražák v čas. Bratislava (1930), korespondenci s J. Gebauerem F. Svejkovský v ČLit 1960. — Bibliografie ve sborníku Z dějin čes. lit. (1920).

LITERATURA

A. Mráz: Medzi našimi literatúrami (1960). J. Jakubec a P. Bujnák ve sborníku Z dějin čes. literatury (1920); A. Pražák v Ročence Slovan. ústavu (1930); F. X. Šalda v ŠZAP 1929 až 1930; M. Hýsek v Almanachu Čes. akademie věd a umění (1931); J. Fučík ve Statích o literatuře (1951); Z. Nejedlý v kn. O literatuře (1953); V. Stejskal v dosl. ke Kapitolám z dějin čes. lit. (1952); M. Pišút v předml. a F. Svejkovský v dosl. k Dějinám čes. lit. (1960). Jub. č. LF 1930; F. Svejkovský v ČLit 1960. *bw*

Václav Vlček

I. 9. 1839 Střechov u Kácova
17. 8. 1903 Praha

Pocházel z rolnické rodiny. V Praze studoval na Amerlingově Budčí (1851), na akademickém gymnasiu (1852) a na filosofické fakultě. Od r. 1863 učil v Praze, v Českých Budějovicích, od r. 1867 působil v Praze v redakci Národních listů, Hlasu národa a Obrany. R. 1871 založil časopis Osvěta, který též redigoval. Vedle Osvěty přispíval do Humoristických listů (1859), Národních listů, Poutníku z Prahy, Pozoru, Květů, Budivoje, Světozoru aj.

Svou uměleckou a kritickou prací byl Vlček hlavním představitelem idealistického pojetí uměleckého realismu, které bylo spjata s politickým programem konzervativního křídla české buržoazie. Jeho prózy a dramata, které násilně oživoval historickým koloritem a romantickými milost-

nými zápletkami, měly sloužit jako názorné příklady k vlastenecké výchově národa. Zatímco umělecké a ideové slabiny zakrývala zde aspoň působivá látka, romány ze soudobého života (*Věvec vavřínový*, *Zlato v ohni*) odhalily, jak je V. tvorba soudobému stavu české společnosti vzdálená. Idealizovaní, šablonovití hrdinové, kteří obětují národní myšlenku i osobní štěstí, obraz kruhů měšťanských nebo šlechtických, uměle konstruované situace, vlastenecká i milostná sentimentalita a očividná snaha smířovat rozpory mezi politicky protichůdnými společenskými vrstvami (odraz rozporů mezi staročechy a mladočechy), to vše činilo z těchto tezovitých, umělecky velmi slabých románů kdysi oblíbenou četbu zvláště měšťanských kruhů. V. umělecké a politické názory formovaly i jeho redakční práci v Osvětě. Prvotní snahu po nestranném stanovisku a po umělecké náročnosti přispěvků později opustil a vytvořil z Osvěty zejména v devadesátých letech orgán boje proti pokrokové literatuře.

BIBLIOGRAFIE

Po půlnoci (R 1863, 4 sv.), Šachy (D 1864), Soběslav (D 1865), Přemysl Otakar (D 1865), Eliška Přemyslovna (D 1866, i prem.), Ve jménu božím (P 1866), O národní osvětě... (rozprava, 1868), Jan Pašek z Vratu (P 1869), Milada (D 1869, prem. 1868), Paní Lichnická (P 1870), Ctibor Hlava (R 1871), Poslání Pražanům a tolikéž jiným měšťanům českého jazyka (1872), Jan Švehla (P 1873), Hvězda z Vicemilic (P 1874), Věvec vavřínový (R 1877, 6 sv.), Tužby vlastenecké (úvahy a projevy, 1879), Lipany (D 1881, i prem.), Zlato v ohni (R 1882, 5 sv.), Dalibor (R 1888), Samohrady (R 1889, 5 sv.), Povodeň (D 1891, i prem.), Setník Halaburd (R 1892), Černé jezero (R 1893), Památce Boženy Němcové (projev, 1895), V rodném hnízdě (vzpomínky, 1902), v budečské škole (vzpomínky, 1902—03, 2 sv.), Gologota i Tábor (R 1904), Samota (R 1905), Druhové z mládeži (vzpomínky, 1907), Sněhy a ledy (Pp 1904), Sebrané spisy V. V. vyšly u Šimáčka v l. 1900—03 (13 sv.).

LITERATURA

J. Neruda v Podobiznách I (1951). F. X. Šalda v KP 7 (1953); J. Thon v kn. Osvětou k svobodě (1948). Krit. ref. v Času 1888; E. Krásnohorská v Osvětě 1908; D. Stříbrný v Naší době 1912—13 (o dramatech); J. Božek v Osvětě 1913. *dh*

Jan Erazim Vocel

23. 8. 1803 *Kutná Hora*

16. 9. 1871 *Praha*

Po studiích v Praze (dó r. 1823) a ve Vidni (práva, filologie, historie) se stal vychovatelem v šlechtických rodinách (1825–42). V tomto povolání processoval Evropu. Od r. 1842 žil v Praze a působil jako redaktor Časopisu Českého muzea (1843–50), od r. 1850 jako profesor archeologie a dějin umění, od r. 1860 i české literatury na pražské universitě. Od r. 1843 byl jednatelem, později (1854) předsedou Archeologického sboru při Národním muzeu. — Psal německy do časopisů *Jugendfreund*, *Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften* aj., česky do Časopisu Českého muzea (zde 1849 básně *Před březnem 1848*, *Po březnu 1848*), *Květy*, České včely i do Památek archeologických.

Životní prostředí i odborný zájem archeologický a uměnovědný poutaly Vocelovu pozornost k minulosti, zejména k slovan-ské prehistorii (*Pravěk země České*) a ke gotickému středověku. V básnická tvorba vznikala na okraji jeho vědecké činnosti, inspirována historickými předlohami, např. Pelclovou → kronikou. Oslava české minulosti od mytických dob až po husitství v rozvířených básnických cyklech, usilujících o monumentální epičnost (*Přemyslovci*, *Meč a kalich*), nepokročila nad idealizaci středověku. Konzervativní V. pojetí života, zřejmě i z jeho staří, odráželo se nepříznivě i v obšírném, básnicky neúspěšném pokusu o filosofické zhodnocení odkazu českých dějin, ve faustiadě *Labyrint slávy*; její hrdina, poslední husita, se v závěru proměňuje v nositele osvěty, vynálezce knihtisku Gutenberga. Ani V. historické prózy nevybočují z této koncepce, i když se vyznačují barvitou kresbou středověkého života. Jen literárně-historický význam mají V. pokusy o formální zpestření české poezie složitějšími veršovými útvary (sestina, gazel aj.). — Z dánštiny přeložil *Písňe o královně Dagmaře* (vyd. až 1927).

B BLIOGRAFIE

Harfa (D 1825, prem. 1837). Přemyslovci (B 1839), Poslední orebita (P 1843), Meč a kalich

(B 1843), Hlatipisec (P 1846), Grundzüge der böhm. Altertumskunde (1845), Labyrint slávy (B 1846), Vytínování křesťanského umění (1852), Estetický význam básní Kralodvorského rukopisu Zábój a Jaroslav (1854), Význam básní Smila z Pardubic a z Rychmburku (studie, 1855), O staročeském dědičném právu (1861), Pravěk země České (archeol. monografie, I 1866, II 1868). — Sebrané spisy u I. L. Kobra od r. 1874 (nedokončeno). — Bibliografie: K. V. Seydler ve *Věst. bibliograf.* 1872.

LITERATURA

L. Niederle, V. Birnbaum, A. Novák: J. E. V. (1922); V. Birnbaum: J. E. V., zakladatel našich dějin umění (1942), J. Vlček v kn. Z dějin (1960, Několik kapitol z dějin naší poezie); A. Novák v kn. Nosiči pochodní (1928, o básních); V. Jiráč v kn. O smyslu formy (1946). M. Hýsek v LF 1919 (Jungmannova škola kritická); V. Novák v *Nových Čechách* 1921 (o Labyrintu slávy). ah

Jindřich Vodák

7. 11. 1867 *Lysá nad Labem*

10. 4. 1940 *Praha*

V Praze studoval na gymnasiu (maturita 1887) a na filosofické fakultě Karlovy university (obor čeština-francouzština, 1887–91); v l. 1894–99 působil jako středoškolský profesor v Plzni, Kutné Hoře, Hradci Králové, Lounech a v Praze (od r. 1899 učil na žižkovské reálce). Po r. 1918 se stal radou ministerstva školství. Byl členem redakce Ottova slovníku naučného (1891–94, pro obor románských literatur), kulturním referentem Českého slova, redaktorem časopisu *Jevišťe* (1920 až 1922); divadelními i literárními kritiky přispíval hlavně do časopisů *Rozhledy*, *Literární listy*, *Niva*, *Čas*, *Lidové noviny*, *Česká stráž*, *Jevišťe*, *České divadlo*, *Národní divadlo*, *Novina* (kterou redigoval v r. 1908), *Literární a umělecký obzor*, *Komedia*, *Ročenka Kruhu sólistů Městských divadel pražských*, *Přestávka Burianova divadla*, *České slovo a Venkov*. Nejčastěji psal pod šifrou jv. Kritická činnost Jindřicha Vodáka navazuje ve svých počátcích na Nerudovo → pojetí kritiky. V. byl též kritikem novinářským a tíhl přitom i k obdobnému okruhu problémů (národní osobitost v světovém rámci, lidovost a časovost literatury, její realistická orientace aj.). Metodologic-

ké východisko V. kritického postoje formuje však zároveň i dobový individualismus devadesátých let, který ho vede jednak k zájmu o úlohu subjektu v uměleckém díle, jednak k požadavku osobní zaujatosti kritického soudu. Charakteristickými znaky V. kritické činnosti jsou: zdůrazňování etiky kritikovy práce, vysoká odbornost, široký rozhled a metodická erudice, těžící převážně ze západní tzv. vědecké kritiky. — Z kritického díla V., který s mimořádnou pílí sledoval takřka den ze dne celých padesát let české literární a divadelní produkce, uchovaly si nejtrvalejší význam jeho divadelní referáty. Vystupuje v nich jako teoretik tzv. psychologického realismu, který v našem scénickém umění reprezentoval na konci devatenáctého a na počátku dvacátého století režisér Jaroslav Kvapil → a herci Eduard Vojan a Hana Kvapilová. V. referáty dodnes udivují zejména uměním popsat herecký výkon a péči, kterou věnoval uměleckému vývoji herců. Dovedl mistrně vyjádřit duševní stavy a procesy jevištní postavy a ocenit jemně odstíněné výrazové prostředky jevištního projevu. Z dramaturgického hlediska jsou podnětné některé jeho rozborů Shakespearových her, zaměřené hlavně k psychologii dramatických postav. Ve dvacátých letech působily jeho teoretické zásady leckdy již anachronicky, přítom však byl V. schopen i nadále rozpoznat a ocenit také umělecké hodnoty stavějící na zcela opačných než realistických principech (umělecká avantgarda první republiky).

BIBLIOGRAFIE

Národní divadlo a jeho budovatelé (projev, 1931). Dva pamětné medailónky. O. Sklenářová-Malá a Hana Kvapilová (1932). Idea Národního divadla (1933). K. H. Mácha (studie, 1936). — Z překladů: Alarcon, Ježíšek (1893); E. Rod, Mravní názory naší doby (1895, spolu s F. V. Krejčím); Flammarrion, Konec světa (1895); Chateaubriand, Atala a René (1898); Stendhal, Cervený a černý (1899); G. Flaubert, Kandidát (1916). Kritické dílo J. V. v Melantrichu v l. 1941–53 (5 sv., redig. A. Pražák a J. Tráger).

LITERATURA

F. Pujman: J. V. (1936); J. V., Pocta k jeho sedmdesátinám (1937); Kritik J. V. (1940). O. Fischer v kn. Slovo o kritice (1947); A. Pražák ve sborníku O čes. literární kritiku (1940) a v kn. Míza stromu (2. vyd. 1949); J. Tráger v doslovke ke kn. E. Vojan (1945) a Kapitoly o dramate (1947) a v Divadle (1947, Láskyplný

přítel herců): F. Tetauer v kn. Sedmero zástav (1947). J. Fučík v Kmeni 1926–27; J. Kopecký v Divadelním zápisníku 1945–46 (Kritik a herec) a 1947. ik

Felix Vodička

11. 4. 1909 Innsbruck, Rakousko

Navštěvoval reál. gymnasium v Olomouci a Plzni, pak studoval češtinu a dějepis na filosofické fakultě v Praze (1928–33). V Praze učil v l. 1934–46 na gymnasiu. V lednu 1946 se stal docentem na filosofické fakultě Karlovy university (na základě práce *Počátky krásné prózy novočeské*), od zří tétož roku přednášel zároveň na pedagogické fakultě (později Vysoké škole pedagogické), kde byl r. 1947 jmenován mimořádným a r. 1949 řádným profesorem. Jeho práci na vysokých školách doplňuje mj. činnost v institucích ČSAV (zejména v Ústavu pro českou literaturu), působení v redakcích (Slovo a slovesnost, Česká literatura) aj. R. 1952 byl zvolen členem korespondentem ČSAV, r. 1956 mu byla udělena hodnost doktora filologických věd. Od r. 1959 působí jako profesor české literatury na filosofické fakultě Karlovy university. — Od r. 1933 publikuje v časopisech vědeckých: Časopis Českého muzea (zde poprvé 1933, stat Březina a Baudelaire), Listy filologické, Časopis Matice moravské, Slovo a slovesnost, Česká literatura aj., i literárních, v Lidových novinách, Literárních novinách, Plameni aj., a v četných sbornících. Redigoval Dějiny české literatury II (1960), kde byl zároveň autorem řady kapitol. Pracuje v edičních radách Národní knihovny, Spisů K. H. Máchy, J. Nerudy, J. Dobrovského, Souboru díla F. X. Šaldy (zde také několik svazků vydal). Z díla J. Jungmanna vydal Krátkou historii národu, osvícení a jazyka (1947) a výběr Boj o obrození národa (1948), Nerudovy Básně I, II (1955, 1959), Vybrané spisy B. Němcové (1957, 4 sv.), výběr z díla J. Kollára (Vlastenec, 1963). Od doby universitních studií věnuje se F. Vodička soustavně literární vědě, zejména novočeské literární historii. Nejvýznamnější práce V. počátků mají komparatistický ráz; srovnání s cizí (v tomto

případě francouzskou) literaturou přitom směřuje k řešení podstatných otázek českých básnických osobností (Vrchlický, Březina). Z řady V. raných studií vyniká práce o Janu Herbenovi (Časopis Matice moravské, 1938) smyslem pro historičnost a citlivou analýzou literárního materiálu. Účast na práci Pražského lingvistického kroužku posílila V. zájem o teoretickou problematiku (přehled novodobé literárně-historické metodologie ve stati Literární historie, její problémy a úkoly, Čtení o jazyce a poezii, 1942), přičemž se projevuje charakteristické úsilí o uplatnění teoretických kategorií na konkrétní literárně-historickou problematiku (průkopnická stať o ohlasu literárních děl, uvádějící k nám vědecké pojetí vnímání díla, tj. jeho historické konkretizace, Slovo a slovesnost 1941). Od konce třicátých let počíná V. výzkum českého obrození, zprvu zvláště osobnosti Máchovy. Všechny tyto tři pracovní obory se sjednocují v knize *Počátky krásné prózy novočeské*, která zahájila nové období ve studiu obrozenecké beletrie; komparatistický zřetel přinesl do historické tematiky nové zařazení Jungmannovy generace do rámce evropského preromantismu, teoretický přístup umožnil přesnou analýzu prózy, zejména z hlediska její zvukové, větné a motivické výstavby. — Pozitivních výsledků svého strukturalistického období mohl V. dobře využít, když z pozic marxistické literární vědy vytvářel ucelenou koncepci dějin obrozenecké literatury. Jako redaktor 2. dílu akademických Dějin české literatury a autor studií shrnutých do knihy *Cesty a cíle obrozenecké literatury* provedl V. periodizaci tohoto období, rozbor vývoje jednotlivých žánrů a vůdčích osobností i literárních programů doby. V úsilí o postžení specifické funkce umělecké literatury (stať Úkoly literární historie při studiu otázek uměleckého mistrovství, Slovo a slovesnost 1952) soustředil se V. na aktivní působení literatury, jež reaguje na objektivní společenskou potřebu, uvědomující si ji pro sebe jako konkrétní ideově umělecký úkol; na základě této metody, formované pro studium obrozenecké literatury a vhodné povýtce pro ně, vznikla možnost obsáhnout velké bohatství literárních fakt z jediného zorného úhlu, vyložit jejich

hierarchii, aniž se stírá vnitřní problematika individuálního jevu. — Z osobností, kterými se V. zabývá, patřila jeho největší pozornost Jungmannovi, Máchovi, Němcově a Nerudovi (Slovo a slovesnost 1951, Česká literatura 1955 aj.). Radu prací věnoval dějinám české literární vědy a kritiky (Dobrovský, Sabina, Neruda, Šalda, Nejedlý, Mukařovský aj.). V. stojí také v čele teoretické i praktické novočeské textologie.

BIBLIOGRAFIE

O básnickém jazyce (1947, s B. Havránkem a J. Mukařovským), Počátky krásné prózy novočeské (1948), Havlíčkův boj všem a satirou (1952), Cesty a cíle obrozenecké literatury (1958).

LITERATURA

J. Hrabák v SaS 1948—49 (o Počátcích krásné prózy), S. Šmatlák v ČLit 1959 (o Cestách a cílech obrozenecké literatury). mč

Karel Vokáč

28. 10. 1903 Zbiroh

12. 7. 1944 Praha

Po studiích na učitelském ústavu v Praze (1918—22) učil krátce v Těních u Zbiroha, po vojenské přeznání službě v l. 1925 až 1928 na několika místech na Rokycansku (Mýto, Mírošov, Veselá), od r. 1928 až do svého zatčení na jaře r. 1944 ve Strašicích u Rokycan. Pro své styky s ilegální organizací KSČ byl odsouzen k trestu smrti a popraven. — Redigoval plzeňskou edici poezie Stín a dětský časopis Mladé Rokycansko, přispíval zejména do časopisů Čin, Domov a svět, Literární noviny, Lumír, Nová doba, Národní osvobození, Omladina, Právo lidu, Sever a východ, Země aj.

Vokáč vyrůstal stranou literárního ruchu své generace, výboje poetismu dotkly se ho jen okrajově. Daleko blíž měl k melancholické notě Tomanově → a Jeseninově, především pak k lyrické meditaci J. Hory →. V prvních sbírkách vyjadřuje zklamání nad údělem opomíjeného básníka a toužení po nedostupném světě. Subjektivní nálada se tu jen někdy stává zrcadlem životních vztahů, jež mají nadosobní platnost. V. dovede postihnout znepokojivě

neurčitým básnickým pojmenováním, jež se opírá o odstíněný účinek zvukový, vnějškově nezeptelné, niterné proměny přírody a člověka, například návraty jara nebo lidského dospívání, a učinit je lyrickým protihráčem životní skepsé a pocitů marnosti. Bohatá metaforika a hu-
debnost veršů působí někdy až dekora-
tivně ve spojení s úzkým myšlenkovým
obsahem, připomíná variace na jediné té-
ma. Teprve básnické cykly Z domoviny
(poslední oddíl sbírky *Žít i umírat*) a
Utíkáno z dýmu překračují uzavřený
okruh dosavadních autorových zážitků,
a to nejprve nesentimentálními průhledy
do těžkého života vesnických lidí, potom
neidealizovanou oslavou každodenní tvo-
řivé práce dělníkovy. Tak objevuje V. po-
zitivní protějšek ke své rozbolené subjek-
tivitě a s touto nově nalezenou jistotou se
staví tvář v tvář přicházející národní trag-
edii; nejprve ve sbírce písní o lásce
v nastávajícím čase hrůzy (*Bolehlav*), a
konec ve verších psaných už ve vězení
a na cele smrti (byly pojaty do posmrtné-
ho vydání V. Básní).

BIBLIOGRAFIE

Prasklý zvon (Pp 1927), Modlitební knížka
(Bb 1927), Měsíce (Bb v próze, 1928), Pavou-
kův stín (Bb 1929), Cizinec (P 1930), Odlet
vlaštovek (Bb 1930), Zpytování (Bb 1931), Po-
chod našim krajem (P 1932), Lkavá vábení
(Bb 1934), Žít a umírat (Bb 1941), Utíkáno
z dýmu (Bb 1942). — Posmrtné: Uhlíkové po-
hádky (1945), Posledním dechem (Bb 1945),
Básně (výbor, 1946, usp. K. Cvejin), Básně
(výbor, 1957, usp. B. Polan).

LITERATURA

Za K. V. (1946).

mj

Vladimír Vondra

6. 6. 1930 *Martinice u Proseče*

Po studii na reálném gymnasiu v Praze
(1950) učil v Dolních Domaslavicích a
v Morávce ve Slezsku a v l. 1953—60
v Modřanech u Prahy. Od r. 1960 je re-
daktořem časopisu *Plamen*. Příspěvky v ča-
sopisech *Květen*, *Čs. voják*, *Červený květ*,
Plamen aj.

Pro románovou prvotinu si zvolil historič-
kou látku o beskydském zbojníku Ondrá-
šovi, kterou pod silným vlivem Vančuro-

vým → a Olbrachtovým → aktualizoval
revolučním pojetím a hutným, expresiv-
ním slohem. Svým druhým románem
(z vojenského prostředí) však neuspěl na
současné látce, jíž chtěl vyjádřit dobově
pravdivý konflikt mezi poctivým vztahem
k práci a jen efektním předstíráním úspěš-
ných výsledků.

BIBLIOGRAFIE

Zbojnická balada (R 1956), Dvoji tvář (R 1960).
vk

Jiří Voskovec

(vl. jm. Jiří Wachsmann)

19. 6. 1905 *Sázava-Budy*

Vnuk malíře Soběslava Pinkase a syn
vojenského kapelníka, vyrůstal v rodině
se silnou francouzskou tradicí. Studoval
na gymnasiu v Praze v Křemencově ulici
(1916—21) a na Lycée Carnot v Dijonu
(1921—24), potom na právnické a filoso-
fické fakultě Karlovy university (1924
až 1927). Po prvních příspěvcích ve
Studentském časopise (články 1921) a
ve sborníku *Život II* (verše 1922) tiskl
ve francouzských avantgardních časopi-
sech a v orgánech Devětsilu (Disk, Pásmo,
ReD), jehož členem byl od r. 1924; roku
1927 byl z něho vyloučen za hereckou
účasť na filmech *Pohádka* máje a *Paň
Katynka z Vaječného trhu*. Psal avant-
gardní verše, tvořil obrazové básně a pře-
kládal z francouzštiny (např. Cocteauova
Orfea, Jarryho *Ubu králem* aj.). R. 1927
byl redaktorem časopisu *Přerod*. Od dub-
na 1927 spojoval své tvůrčí autorské i he-
recké úsilí s prací J. Wericha →. I když
do vývoje českého divadla, filmu a litera-
tury zasáhl také každý z nich samostat-
ně, nejvýznamnější je jejich společná čin-
nost v Osvobozeném divadle. S J. Weri-
chem a J. Ježkem odejel na podzim 1938
do USA, kde působil jako herec a autor
satirických rozhlasových programů pro
české vysílání Úřadu válečných informací
v New Yorku. Po válce hrál a režisoval
v Praze v Divadle V+W (1946—48);
inscenoval též (1947) vlastní adaptaci
americké hry T. Wildera *Jen o chlupe* na
Národním divadle. V l. 1948—50 pra-
coval na sekretariátě UNESCO v Paříži

v oboru hromadných komunikací (tisk, rozhlas, dokumentární film); zde napsal řadu rozhlasových programů na speciální náměty Organizace spojených národů a založil Rádiový bulletin UNESCO, přinášející mezinárodně významné zprávy z oboru školství, vědy a kultury s důrazem na mezinárodní spolupráci. Tehdy také do angličtiny přeložil a upravil hry Molièra, Labiche a Courtelina. Do Československa se nevrátil, nýbrž odejel do USA (jako antifašista byl jedenáct měsíců internován ve vězení na Ellis Island); tam se soustavně věnuje herecké práci v divadle, filmu a televizi.

O společné tvorbě s J. Werichem v hesle Jan Werich.

mb

Václav Vratislav z Mitrovic

1576

22. 11. 1635

Pocházel z rytířské rodiny, vychodil jezuitskou školu v Jindř. Hradci; od mládí se zajímal o zeměpisné a dějepisné knihy a cestopisy. Jeho touha poznat cizí země byla splněna, když jako patnáctiletý byl přibrán k diplomatickému poselstvu, jež vyslal císař Rudolf do Turecka. Spolu s celým poselstvem byl V. po tři léta v Cařihradě vězněn. Po dobrodružné cestě se vrátil do Čech až r. 1595. Svě bohaté zkušenosti z cesty i zážitky z tureckých vězení vypsál v *Příhodách* (1599). Jako přívrženec císařské strany byl V. po stavovském povstání 1618 vyhoštěn ze země a jeho statky byly zabaveny. Vrátil se až s Ferdinandem II. a nabyl četných hodností (nejvyšší sudí, tajný rada císařův a člen panského stavu). — Jeho Příhody patří k nejpůvabnějším staročeským památkám; vypravují prostým slohem o všem, co mladého Mitrovice upoutalo v cizině: vojenství, pevnostní zařízení, městské památnosti, sultánův palác, turecké chrámy a lázně, zbožnost a lakota Turků. Zejména vlnivavý byl pro přírodní scenérii. Zvláštním rysem cestopisu je pocit slovanské sounáležitosti, kterou si autor uvědomoval při cestě Bulharskem. Dílo bylo vytištěno až 1777 péčí F. M. Pelcla a včlenilo se několikerým pozděj-

ším vydáním do naší obrozenecké literatury.

EDICE A LITERATURA

J. Daňhelka, Příhody V. V. z M. (1950). zt

Jan Vrba

10. 7. 1889 Klenčič

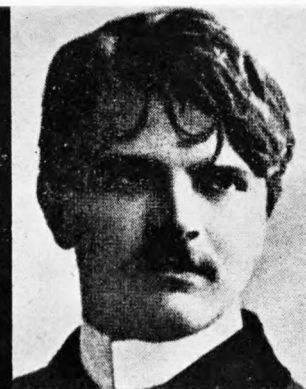
28. 5. 1961 Domažlice

Pocházel z učitelské rodiny spřízněné s J. Š. Baarem →. Gymnasium v Domažlicích nedokončil a pokračoval ve studiu na lesnické škole v Jemnici a na Vysoké škole zemědělské ve Vídni. Zde pracoval i jako žurnalista. V l. 1911–12 byl asistentem hájenských kursů v Berouně. Před první světovou válkou žil střídavě ve Vídni a v Domažlicích, později pracoval v lesním úřadě ve Zruči nad Sázavou; odtud odešel na vojnu, ale po zproštění vojenské povinnosti se sem zase vrátil. V l. 1916–19 působil na lesnické škole v Jemnici. Od r. 1919 žil v Domažlicích a věnoval se literatuře. V l. 1920 až 1924 redigoval plzeňský měsíčník Pramen a sokolský časopis Na stráž! (1920 až 1921).

Velká část Vrbovy literární tvorby, zejména básnické, je ovlivněna poezií O. Březiny → (*Radostné setkání, Jižní lov*). Později se odpoutal od vnějšího napodobování Březiny a v drobných lyrických přírodních obrázcích (*Les, Kniha z přírody, Bažantnice*) osobitě vyslovil březinovské pojetí jednoty přírody a člověka; tato linie vyvrcholila rozsáhlou antropomorfičací přírody v knihách o osudech stromů (*Borovice, Mniška*). Společný plán s J. Š. Baarem → podal v řadě beletristických prací kroniku Chodska přivedl V. k řadě románů, v nichž pod drsností, palčatostí a chytráctvím venkovského člověka odhaluje jeho lásku k půdě, čestnost a víru ve spravedlnost, pramenící často z náboženského přesvědčení (*Dolina, Boží mlýny, Martin Šanda*). Ani v historických románech ze 17. stol. (*Chodské rebelie*) nevykládá zápas Chodů s vrchností sociálně, ale nábožensky; jeho příčiny hledá v obhajobě českobratrství proti násilné katolizaci. V zachování tradičního venkova

Milan Uhde

Josef Uher

Jarmila Urbánková

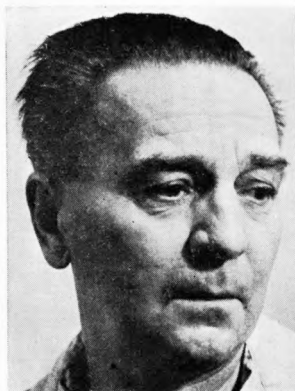
Edo Urx

Bedřich Václavek

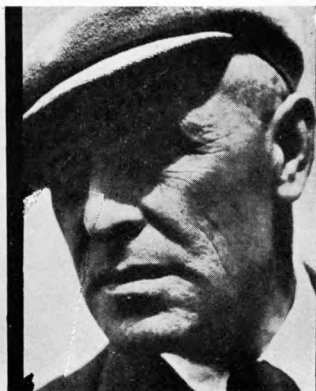
Emil Vachek

Eduard Valenta

Jiří Valja

Vladislav Vančura

Arnošt Vaněček

Jaroslav R. Vávra

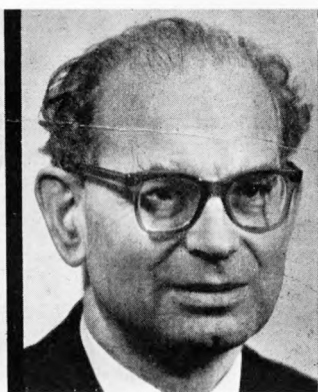
Zdeněk Vavřík

Géza Včelička

Čestmír Vejdělek

Felix Vodička

Vladimír Vondra

Jiří Voskovec

Jan Vrba

jako základu zdravého národa viděl Vrba i východisko ze soudobých krizí; v politické situaci třicátých let přivedla ho obhajoba selství až k pravicovým politickým směrům (román *Zbytkový statek*). Ve většině ostatní tvorby rozmlňuje V. svá oblíbená témata; zdůrazňována erotičnost a konvenčnost zápletek (*Nejsilnější vášeň*, *Duše na horách* aj.) v nich zcela převládla nad lyrickým líčením přírody, které je předností jeho nejlepších prací.

BIBLIOGRAFIE

Radostné zaslíbení (Bb 1914), Jitřní lov (Bb 1917), Mučenníci (Pp 1917), Člověk boží (P 1917), Les (Pp 1917), Dolina (R 1917), Zahradka getsemanská (Bb 1918), Sázava (Pp 1918), Osudy (Pp 1919), Boží mlýny (R 1919, zfilm.), Nespokojená srdce (Pp 1919), Martin Sanda (R 1919), Kniha z přírody (Pp 1920), V polední straně (Bb 1921), Osudy (Pp 1921), Zelené šero (R 1922), Bažantnice a jiné obrázky z přírody (1922), Zubřany (R 1922, 3 sv.), Dražinovská hora (Pp 1923), Chodské rebelie (R 1923—26, 3 sv.), Lesáci (Pp 1923), Svitání a svět (Bb 1924), Chodsko pod Haltravou (přednášky, 1924), Vysoký sněh (Pp 1924), Selské povídky (1924), Beranuc dvůr (R 1924), Borovice (R 1925), Chromá liška a jiné přibohy (1925), Divoženky (Pp 1926), Zapomenuté údolí (R 1926), Toulky lesem i polem (Pp 1927), Mláď (Pp 1927), Nejsilnější vášeň (R 1927), Chodsko. Průvodce krajem, dějinami jeho lidu a komentář k Chodským rebeliím (1928), Soumrak Hadlasu rodu (R 1929, 3 sv.), Mniška (R 1929), Srnčí milování (Pp 1929), O myšce Hrabalce a jiných zvířátkách (pohádky, 1929), Zbytkový statek (R 1930), Madienka z Pece (R 1930), Duše na horách (R 1931), Zlatý klíček (pohádka, 1932), Převrat (R 1932), Otokar Březina a jiní přátelé v mé paměti (studie, 1932), Slunečná ves (Pp 1933), Pan duchodní (P 1933), Vichřice (R 1933), Tajemný svět (Pp 1934), Prokop Holý (R 1934, 2 sv.), Doslov k 500. výročí pádu Prokopa Velikého na Lipanech (stať, 1934), Dílo věčnosti (Ff 1935), Kvetoucí hloží (R 1935, 2 sv.), Vzpoura na vsi (R 1936), Zrezivělý pluh (R 1936), Bludště (R 1937), Jan Herben (nekrolog, 1937), Boží lichva (R 1939), Blázníkové (R 1940), Požehnaný den (P 1940), Myslivecův rok (Pp: II. Léto, III. Podzim, 1942; I. Jaro, IV. Zima, 1946), Bílý lesmistr (R 1941), Antonín Klášterský (nekrolog, 1941), Venkov jedna rodina (R 1943), Odpusť nám naše viny (R 1945), Jiří z Poděbrad (R 1945—46, 3 sv.), Hořela lípa (R 1946), Chodský černý týden (paměti, 1947), Domic (monografie, 1947), Chodský bílý týden (paměti, 1947), Toulky přírodou (výbor próz, 1955), Ptačí svět (Pp 1956) aj. — Sebrané spisy J. V. u J. Otty a J. Mazáče v l. 1925—48 (76 sv.).

LITERATURA

F. X. Šalda v *ŠZáp* 1935—36 (Dvanáct nových čes. románů — o Kvetoucím hloží); K. Sezima

v kn. *Masky a modely* (1930); J. Tomeček v *dosl. ke kn. Toulky přírodou* (1955). *dh*

Alena Vrbová

3. 10. 1919 St. Plzeň u Plzně

R. 1938 absolvovala gymnasium v Plzni, v l. 1938—39 studovala lit. historii na filosofické fakultě v Praze. Od r. 1942 byla zaměstnána v České akademii věd a umění a pak jako nemocniční ošetrovatelka. R. 1946 dostudovala filosofickou (doktorát), r. 1951 lékařskou fakultu; od té doby pracuje v Mariánských Lázních jako lékařka. — Před válkou přispívala do Studentského časopisu a *Mladé kultury*, po válce do *Nového života*. Literárních novin atd. Spoluregidovala sborník *mladých Chvála slova* (1940) a sborník *Mariánské Lázně* (1958).

Charakteristická témata poezie A. Vrbové, touha po čistotě a ryzosti a okouzlení proměnami života, jsou nejčastěji symbolizována obrazem vodního živlu. V posledních dvou sbírkách (vedle veršů inspirovaných jejím občanským povoláním) vyjádřila V. tento okruh vracejících se témat nejzraleji v básních inspirovaných setkáním s mořem. I ty však jsou poznamenány nepřekonaným rozporem mezi barvitostí a smyslovostí dílčích postřehů zvláště krajinných a mezi abstraktností obsahu.

BIBLIOGRAFIE

Maminka země (pohádka, 1931), Řeka na cestách (Bb 1942), My dva (P 1944), Svár (Bb 1946), Do krve (Bb 1957), Červený listář (Bb 1960), Sondy a písně (Bb 1963). *pb*

Eva Vrchlická

(vl. jm. Eva Nevolová, roz. Fridová)

6. 3. 1888 Praha

Dcera básníka Jaroslava Vrchlického →. Absolvovala Vyšší dívčí školu v Praze, r. 1907 se začala pod vedením E. Vojana a M. Hübnerové připravovat na hereckou dráhu. Od r. 1908, kdy byla angažována v divadle *Uránie* v Praze, vystupovala u různých divadelních společností a v brněnském Národním divadle. V l. 1913 až 1962 byla členkou pražského Národní-

hó divadla. — Příspěvky v časopisech Národní divadlo, Rozpravy Aventina, Lidové noviny, Tvorba, Literární noviny aj. Roku 1953 byla jmenována zasloužilou umělkyní.

Nejvýznamnější součástí beletristického díla Evy Vrchlické jsou práce vzpomínkové, čerpající látku z rodinného a divadelního prostředí. V. má vytríbený smysl pro úspornou a výstižnou charakteristiku osobností, s nimiž se setkala, je poutavou vypravěčkou, která umí evokovat atmosféru minulých dob (*Cestou necestou, Dětství a mládí s Vrchlickým*). První verše, které V. začala psát již v mládí, přimykají se úzce k tvorbě Vrchlického; pozdější meditativní poezie, v níž se často autorka obrací k hereckým motivům, je niternější a senzitivnější. V. spolupracuje také s rozhlasem, překládá z ruštiny (Gorkij, Bergolcová), zdramatizovala Olbrachtovu Annu proletářku

B'BLIOGRAFIE

Prázdniny (B 1925), Všechny cesty vedou do Říma (B 1927), Dětství s Vrchlickým (vzpomínky, 1939, doplněné vyd. s názvem Dětství a mládí s Vrchlickým, 1960), Cestou necestou (vzpomínky, 1946), Z oříšku královny Mab (Pp pro mládež, 1946, podle W. Shakespeara), U divadla (Pp 1947), Nová Anděla (pohádka, 1948), Vinčka (R 1950), Anna proletářka (dramatizace Olbrachtova románu, 1952, prem. 1951), Básník s dětmi (vzpomínky, pro mládež, 1956), Verše (1959), Paprsky (Bb 1963).

LITERATURA

O. Fischer v Novém čes. divadle 1928—29 (1929). V. Jiráč v KM 1940 (o Dětství s Vrchlickým). ztr

Jaroslav Vrchlický

(vl. jm. Emil Frída)

17. 2. 1853 Louny

9. 9. 1912 Domažlice

Dětská léta trávil většinou u strýce Antonína Koláře, faráře v Ovčárech u Kolína; pod jeho vlivem odešel po gymnasijských studiích ve Slaném (1862), v Praze (1863—69) a po maturitě na klatovském gymnasiu (1872) znovu do Prahy na teologii. Již po jednom semestru přešel však na filosofickou fakultu, kde studoval historii, filosofii a především románské jazyky; přitom učil česky francouzského his-

torika Ernesta Denise a jeho prostřednictvím poznával francouzskou kulturu. Po tříletém studiu na fakultě odešel r. 1875 do Itálie jako vychovatel v hraběcí rodině. Po ročním pobytu v Itálii suploval krátce na učitelském ústavu v Praze (1876—77). R. 1877 získal trvalejší místo jako tajemník české techniky. Roku 1879 se oženil s dcerou spisovatelky Sofie Podlipské → Ludmilou. Krátce redigoval Světozor (1883), působil jako divadelní referent ve staročeských denících Pokrok a Hlas národa (1883—1902), jako literární kritik a recenzent v Sládkově Lumíru (1877 až 1898). Když byla roku 1890 založena Česká akademie věd a umění, byl V. jmenován jedním z prvních členů a zároveň se stal i tajemníkem jejího IV., umeleckého odboru; krátce (od r. 1891) redigoval také Sborník světové poezie, který Akademie vydávala. R. 1893 se stal mimořádným, r. 1898 řádným profesorem všeobecné literatury na pražské universitě. V polovině devadesátých let se stal předmětem útoků mladé literární generace, která v jeho oficiálně oceňované tvorbě shledávala hlavní překážku při uskutečňování svých představ o poezii. Působit byl stále zahrnován oficiálními poctami: stal se čestným členem několika zahraničních akademií, r. 1901 byl jmenován členem Panské sněmovny, v níž r. 1906 pronesl řeč na podporu všeobecného hlasovacího práva. V létě 1908 byl postižen mozkovou mrtvicí a poslední čtyři léta před smrtí strávil převážně v Domažlicích, neschopen jakékoli tvůrčí práce. Kromě několika cest do ciziny (Francie 1882, Dánsko 1885) strávil většinu života v Praze.

Rozsahem a mnohostranností vyrovná se Vrchlickému v české literatuře jen málo autorů. Jeho tvorba zahrnuje lyrickou i epickou poezii, prózu, drama, překlady, literární kritiku i esejistiku. Je výrazem vzestupu české národní společnosti, růstu její kultury i jejího sebevědomí, zároveň však odráží i její stupňující se rozpory. Je nesena snahou vyrovnat se s podněty, které přinášel vývoj soudobé světové poezie, povznést se nad omezující rámec české měšťanské společnosti, přivést českou poezii k vysoce kultivovanému uměleckému výrazu a tak přispět k rozvoji národa. V. rozsáhlé básnické dílo vneslo do české

poezie nebývalé bohatství látek, básnických forem a tónů dosud v ní neznámých: v lyrice prudkou smyslovost, proměnlivost nálad a pocitů a tím i zvýraznění subjektu, reflexi zamýšlející se nově nad otázkami života a smrti, jedince a společnosti, lidstva a kosmu, i formální virtuozitu složitých básnických útvarů; v epice pak (po vzoru francouzského básníka Viktora Huga) pokus zachytit formou filosofických reflexí i na epických námětech tok lidských dějin. Přitom V. vytvořil pateticky vznošný, rétorický verš, v jehož splyvavosti se do značné míry ztrácí významová samostatnost slova a který si podřizuje i větovou skladbu četnými inverzemi. Patetičnosti tohoto verše dosahoval perifrázemi, apostrofami a exklamacemi. Tím i za přispění četných poetismů (neologismy, adjektivní složeniny aj.) vytvořil V. osobitý básnický jazyk, který souvisel se snahou dát českému národu vznešenou, reprezentativní poezii. — První verše otiskl V. v *Blahověstu* (1869), r. 1871 ve *Světězoru*, téhož roku vystoupil v *Anemónkách*, almanachu jihočeského studentstva. R. 1875 vydal první sbírku reflexivní lyriky *Z hlubin* a krátce nato několik dalších sbírek: knížku milostné lyriky *Sny o štěstí, Epické básně* a verše inspirované italským poebtem (*Vittoria Colonna, Symfonie* a zejména *Rok na jihu*). Už tyto sbírky naznačily celé rozpětí i protikladnost V. poezie. Odrazely jak jeho víru v optimistické perspektivy lidstva, tak nepochybně mezi nimi a soudobým stavem života národa a lidstva. Tento rozpor se snažil V. překlenout tím, že se vymaňoval z jednostranné závislosti na úzce pojímaných potřebách národního života (zesílení subjektivní složky díla, volba cizích látek), že se vzdával soudobé společnosti a utíkal se k ideálům a k umění, jež povýšil nad všednost života. Tyto rysy, pro něž se také stal předmětem útoků konzervativní kritiky kolem Osvěty, vinící ho z kosmopolitního přehlížení potřeb národního života, proustupovaly pak v různé podobě celé V. dílo. Objevily se v jeho intimní lyrice (*Eklogy a písně, Dojmy a rozmary, Pouť k Eldorádu, Jak táhla mračna, Čarovná zahrada*) v podobě touhy po plném citovém i smyslovém vyžití jedince, což bás-

ník často vyjadřoval až provokativními, smyslově konkrétními obrazy: i tím navázal na své počáteční úsilí emancipovat se od soudobé společnosti. Zároveň se tu však uplatnila také idealizující tendence, projevuující se úsilím povznést smyslovou lásku k ideálu, který V. našel v antice, v její harmonii ducha a těla. Tím, že oslavovala lásku jako ideál (zejm. sepeřím s motivy z antických mýtů), i využitím umělých básnických forem plnila V. intimní lyrika i funkci reprezentativní, neboť odpovídala představě národního pěvce, který ve službách společnosti přijímá i nadosobní posílání. To platí hlavně o těch sbírkách, kde V. rozvíjel rozmanité básnické formy, aby prokázal pružnost českého jazyka a svou tvořivou schopnost (*Hudba v duši, Zlatý prach, Moje sonáta, Fanfáry a kadenice, Sonety samotáře, Poslední sonety samotáře*). — Ve své epice, zejména v cyklu *Zlomky epopoje*, se V. pokusil epicko-reflexivní formou v duchu soudobých evolucionistických teorií podat obraz lidstva od nejstarších dob až po současnost. Avšak i do epiky proniklo jeho subjektivní stanovisko podléhající zvrátům historického a osobního vývoje. Básník tak prostřednictvím nejrůznějších historických látek vyjádřil svůj kritický vztah k soudobé společnosti, a to nejvýrazněji v reflexivních knihách cyklu (*Zlomky epopoje, Duch a svět, Sfinx, Dědictví Tantalovo, Breviář moderního člověka, Skvrny na slunci*). Tento základ doplnily sbírky drobné epiky (*Staré zvěsti, Perspektivy, Fresky a gobelíny, Nové zlomky epopoje, Bozi a lidé, Votivní desky, Epizody*), velké epické nebo epicko-reflexivní skladby (*Hilarion, Twardowski, Bar Kochba, Píseň o Vinetě*) i dva svazky *Mýtů* (první z nich přináší české legendární látky). Součástí epopoje jsou v podstatě i *Selské balady* s látkou z historie českého revolučního selství, které v mnoha směrech souvisejí s V. lyrikou vlasteneckou a politickou. — Výrazný zvrát v básníkově tvorbě, k němuž došlo začátkem devadesátých let, naznačily svým melancholickým laděním už některé dřívější lyrické sbírky (zejména *Hořká jádra, Ě morta*). Básníkova hluboká tvůrčí krize, vyvolaná neutěšenou společenskou situací i zklamáním v citovém životě (rozvrácení manželství), stupňovala se po kritických

útočích z řad mladých a vyústila v rozchod s mladou literaturou. Krize však nepřinesla okamžitě ochabnutí tvůrčích sil. Hluboká bolest vyvolala naopak jednu z nejsilnějších V. knih intimní lyriky *Okna v bouři*, v níž zraněný básník houževnatě zápasil o znovunabytí životní rovnováhy. Teprve později se básníková krize začala projevat ve verších plných melancholie a rezignace, jen občas přerušovaných novými vzmachy (*Duše mimóza*, *Korálové ostrovy*), především ve sbírce *Strom života*, v jásavém hymnu k oslavě života, přírody, radosti a krásy. Ten byl však vystřídán zoufalým výkřikem napovídacím blížící se životní katastrofu (*Meč Damoklův*). — V. dílo doplňují prózy, drobné povídky, črty a jediný román (*Loutky*). Významnější je tvorba dramatická, většinou s historickými náměty s převahou prvků lyrických nad dramatickými. Látku čerpal často z antického světa (mezi řadou dramát a veseloher vyniká trilogie *Hippodamie*, melodram s hudbou Z. Fibicha), dále z renesance (veselohra *Soud lásky*) a zejména z českých dějin (trilogie z českého dávnověku *Drahomíra*, *Bratři*, *Knížata*, veselohry *Noc na Karlštejně*, *Rabinská moudrost* aj.). — Překladatelská práce V. se řídila snahou přiblížit českým čtenářům veškeré bohatství světové kultury. Jeho překlady jsou nestejně hodnoty; V. si v nich osvojil určité klíše, což vedlo zvláště u překladů nejnovější francouzské poezie (Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Mallarmé) k její stylizaci do lumírovské podoby. Hlavní zájem vedl V. k literaturám románským (Hugo, Leopardi, Alfred de Vigny, Leconte de Lisle, Banville, Baudelaire, Rostand, Dante, Petrarca, Ariosto, Tasso, Camoëns, Carducci, Cannizzaro). Z ostatních překládal jen díla zásadního významu (Goethe, Mickiewicz, Schiller, Petöfi, Madách, Whitman, Askerc). Svou práci překladatelskou provázel literárními studii a esejí, jimiž seznamoval české čtenáře s překládanými autory a se současnými tendencemi ve světových literaturách; řadu portrétů věnoval však i spisovatelům českým, jejichž současnou tvorbu sledoval i jako kritik.

BIBLIOGRAFIE

Z hlubin (Bb 1875, změn. vyd. 1882), Eloa (D 1875), Epické básně (1876, 2. rozmnož.

vyd. 1885), Snv o štěstí (Bb 1876), Vittoria Colonna (B 1877, rozšíř. vyd. 1900), Duch a svět (Bb 1878), Rok na jihu (Bb 1878), Symfonie (Bb 1878), Mythy I—II (Bb 1879), Eklogy a písně (Bb 1880, rozšíř. vyd. 1902), Mythy I (v def. vyd. 1902), Dojmy a rozmary (Bb 1880), Pantheon (B 1880, rozšíř. vyd. 1883), Giacomo Leopardi (lit. studie, 1880), Nové epické básně (1881), Poutí k Eldorádu (Bb 1882), Hilarion (B 1882), Drahomíra (D 1882, i prem.), Co život dal (Bb 1883), Sfinx (Bb 1883), Staré zvěsti (Bb 1883), Perspektivy (Bb 1884), Pátý květen. Oda Alessandra Manzoniho (liter. studie a překlad, 1884), Jak táhla mračna (Bb 1885), Selské balady (Bb 1885, def. vyd. 1898), Sonety samotáře (Bb 1885), Twardowski (B 1885), Noc na Karlštejně (D 1885, prem. 1884), Excelsior (převodní slovo k baletu R. Marenca, 1885, i prem.), Hudba v duši (Bb 1886), Zlomky epopoje (Bb 1886), Rabinská moudrost (D 1886, i prem.), Soud lásky (D 1886, i prem.), Exulanti (D 1886, i prem.), K životu (D 1886, i prem.), V sudě Diogenově (D 1886, prem. 1883), Povídky ironické a sentimentální (1886), Motýli všech barev (Bb 1887), Zlatý prach (Bb 1887, def. vyd. 1897), Nad propastí (D 1887, i prem.), Pomsta Catulova (D 1887, i prem.), Barevné střepy (Pp 1887), Básnické profily francouzské (lit. studie, 1887), Smrt Odyssea (D 1887, prem. 1882), Svatá Ludmila (libreto, 1887, i prem., s hudbou A. Dvořáka), Čarovná zahrada (Bb 1888), Dědictví Tantalovo (B 1888), Na domácí půdě (Bb 1888, viz Má viast), Julián Apostata (D 1888, prem. 1885), Dni a noci (Bb 1889), È morta (Bb 1889, rozšíř. vyd. 1894), Hořká jádra (Bb 1889), Různé masky (Bb 1889), Bratři (D 1889, i prem.), Námluvy Pelopovy (L 1889, prem. 1890, 1. část tril. Hippodamie), Dub Merlinův (D 1890), Midasovy uši (D 1890, i prem.), Odpověď na kritiku překladu Božské komedie... (polemika, 1890), Hlasy v poušti (Bb 1890, def. vyd. 1897), Nové sonety samotáře (Bb 1891), Fresky a gobeliny (Bb 1891), Smír Tantalův (D 1891, i prem., 2. část tril.), Smrt Hippodamie (D 1891, i prem., 3. část tril.), Breviř moderního člověka (Bb 1892), Život a smrt (Bb 1892), Pietro Aretino (D 1892, i prem.), Trojí políbení (D 1892, i prem.), Barevné střepy (Pp 1892), Studie a podobizny (liter. studie, 1892), Bodláci z Parnasu (Bb 1893, def. vyd. 1900), Děmon a láska (Bb 1893, viz Zlatý prach), Moje sonáta (Bb 1893), Potulky královny Mab (Bb 1893), Prodávač bibli (P 1893), Okna v bouři (Bb 1894), Nové zlomky epopoje (Bb 1894), Láska a smrt (D 1894, prem. 1896), Svědek (D 1894, prem. 1895), Písně poutníka (Bb 1895), Kytky aster (Bb 1895), Kniha sudíček (Bb 1895), Než zmlknu docela (Bb 1895), Závěť lukavického pána (D 1895, i prem.), Bouře (libreto, 1895, i prem.), Napadlo rosy (Bb 1896), Poslední sonety samotáře (1896), Marie Calderónova (D 1896, prem. 1897), Bar Kochba (B 1897), Pavučiny (Bb 1897), Epponika (D 1896, i prem.), Skvrny na slunci (Bb 1897), Nové studie a podobizny (1897), Na sedmi strunách (Bb 1898), Z nív poezie národní a umělé (2 sv., 1898 a 1901), Král a ptáčník (D 1898, i prem.), Překročen zenit (Bb 1899), Rok básníkův (Bb 1899), O knihách

a lidech (články, 1899), Bozi a lidé (Bb 1899), Sv. Vojtěch (oratorium, 1900, hudba A. Piskáček), V uchu Dionýsové (D 1900, i prem.), Devět kapitol o novějším románu francouzském (lit. studie, 1900), Cid v zrcadle španělských románcí (parafraze, 1901), Trilogie o Simonovi (D 1901, prem. 1907), Zamborské zvony a jiné básně (1901), Já nechal svět jít kolem (Bb 1902), Náklady a pohádky (Bb 1902), Votivní desky (Bb 1902), Duše mimóza (Bb 1903), Má vlast (Bb 1903), Stará píseň (Bb 1903), Knížata (D 1903, i prem.), Armida (libreto, 1903, prem. 1904, hudba A. Dvořák), Dětské hry (D 1903), O poezii Jana Nerudy (přednáška, 1903), Johannes Dr. Faust (loutk. hra, 1904, s A. Krausem), Epizody (Bb 1904), Prchavé iluze a věčné pravdy (Bb 1904), Tiché kroky (Bb 1905), Jessika (libreto, 1905, i prem., zhudebnil J. B. Foerster), Fanfáry a kadece (Bb 1906), Píseň o Víně (B 1906), Svalčce na úhoru (Bb 1906), Svojanovský křížáček (B 1906), Rozpravy literární (1906), Třetí kniha básní epických (1907), Západý (Bb 1907), Godiva (D 1907, i prem.), Švanda dudák (libreto, 1907, i prem., hudba K. Bendla), Korálové ostrovy (Bb 1908), Zaváté stezky (Bb 1908), Skryté zdroje (Bb 1908), Loutky (R 1908), Kočičí král (D 1908, prem. 1909), Strom života (Bb 1909). — Posmrtně: Meč Damoklův (Bb 1913), Zábój (D 1918), Kvítí Perdity (Bb 1930), Probuzení (D 1931), Žeň času (Bb 1963). Z výborů: Antologie z básní J. Vrchlického (1894, usp. J. Vrchlický), Druhá autologie z básní J. Vrchlického (1903, usp. J. Vrchlický), Kytka balad, románcí a legend (1896, usp. J. Vrchlický), České balady (1901, usp. J. Vrchlický), Výbor z básní J. Vrchlického (1933, usp. A. Novák), Kytka lyriky z básní J. Vrchlického (1939, usp. V. Tichý), Básně (1953, usp. Eva Vrchlická), Básně I, II (1953, usp. J. Seifert). Z překladů: V. Hugo, Básně (1874); Giacomo Leopardi, Básně (1876); Dante, Peklo (1879); Dante, Očistec (1881); V. Hugo, Nové básně (1882); Dante, Ráj (1882); Leconte de Lisle, Výbor z básní (1886); Honoré de Balzac, Třicetiletá (1886); Torquato Tasso, Osvobozený Jeruzalém (1887); Michelangelo Buonarroti, Básně (1889); Dante, Božská komedie, Nový život (1890); Goethe, Faust (1890); E. A. Poe, Havrau (1890); Lord Byron, Hebrejské melodie (J. Vrchlický a J. V. Sládek, 1890); G. Carducci, Výbor z básní (1890); Lodovico Ariosto, Zuřivý Roland (1891); Dante, Básně lyrické (1891); Fr. Schiller, Vilém Tell (1892); Carlo Goldoni, Paní hostinská (1893); A. Mickiewicz, Tryzna (1895); Ch. Baudelaire, Výbor z Květů zla (s J. Golle, 1895); Henrik Ibsen, Nápadníci trůnu (1897); Edmond Rostand, Cyrano de Bergerac (1898); Calderon, Dáma skřítek (1899); Pierre Corneille, Cid (1899); Calderon, Kvas Baltazarův (1900); Život je sen (1900); R. Hamerling, Ahasver v Římě (1900); Petrarca, Tři kancóny (1900); P. B. Shelley, Odpoutání Prométheus (1900); Calderon, Decera vzduchu I, II; Korunovaná pokora rostlin; Socha Prométheova; Velká Zenobie; Lékař své cti; Posvátný Parnas (1901); Nové překlady z V. Huga (1901); Shelley, Výbor z lyriky (1901); L. de Lisle, Nová řada básní (1901); Calderon, Dva milenci nebes; Moje dáma nade všecko (1902); Anatole France, Cervená lilie (1902); V. Hugo,

Hernani (1902); H. Ch. Andersen, Pohádky (1902); Luis de Camoëz, Lusovci (1902); Calderon, Velké divadlo světa, Vytřvalý princ (1903); A. Dumas, Tři mušketýři (1903), Calderon, Očistec sv. Patricia (1904); Carducci G., Ody barbarské (1904); Andersen, Pět pohádek (1905); Petőfi Sandor, Nové překlady básní (1906); Torquato Tasso, Výbor z lyriky (1906); R. Hamerling, Amor a Psyché (1907); G. Parrini, Den (1909); Lope de Vega, Sedlák svým pánem (1919). — Posmrtně: Shakespeare, Venuš a Adonis (1922); A. Askerc, Výbor z básní (1923); Michelangelo Buonarroti, Výbor ze sonetů (1929); W. Shakespeare, Sonety (1959). — Antologie z cizích literatur; Poezie francouzská nové doby (1877); Poezie italská nové doby (1884); Hostem u básníků (1891); Tři knihy vláské lyriky (1894); Moderní básníci francouzští (1894); Z cizích Parnasů (1895); Moderní básníci angličtí (1898); Překlady J. Vrchlického z cizích literatur (1906–07) aj. — Sebrané básnické spisy J. V. u J. Otty v l. 1896 až 1913 (65 sv.) a v l. 1913–28 (52 sv.). Soubor básnického díla, který začal vycházet v r. 1948 v Melantrichu za red. A. Pražáka, dokončilo za red. V. Tichého SNKLU v l. 1948 až 1963 (20 sv.). — Dramatické práce J. V. u F. Šimáčka v l. 1886–1918 (33 sv.) a v nakl. Rodina v l. 1931–35 (9 sv.). Korespondence: Kromě otištěných jednotlivých dopisů a menších souborů korespondence ve Sborníku Společnosti J. V. (1915–40), v menších publikacích a časopisech důležitá jsou zejména vydání: Dopisy J. V. se S. Podlipskou z let 1875–76 (1917, úvod F. X. Salda); B. Frida, Mladá léta J. V. v zrcadle dopisů, jež psal svému strýci a bratrovi (1931); Vrchlický–Albert, Vzájemná korespondence (1954); Vrchlický v dopisech (vyd. A. Pražák, 1955).

LITERATURA

E. Albert: J. V. (1893); Padesát let života J. V. (1903); J. Borecký: J. V. (1906); A. Jensen: J. V. (1906); F. V. Krejčí: J. V. (1913); Sborník Společnosti J. V. (13 sv., 1915–42); M. Weingart: J. V. (1920); B. Frida, Mladá léta J. V. v zrcadle dopisů, jež psal svému strýci a bratrovi (1931); J. Voborník: Veliký lyrik (1923) a v předmluvách k Legendě o sv. Prokopu (1890) a ke sb. Z hlubin (1913); V. Čermák: Z klatovských studií J. V. (1932); Živý Vrchlický (roč. Chudým dětem 1937); A. Novák: J. Vrchlického sláva a osamělost (1937), v knihách Mýšlenky a spisovatelé (1914), Krajané a sousedé (1922), Hovory okamžiků (1926, Léto básníkovo) a v předml. k Výboru z básní J. V. (1933); A. Pražák: J. V. (1933), Vrchlickému nabližku (1945) a v knihách Míza stromu (1949) a O národ (1946); K. Šebor: Hlavní bibliček motivy v básnickém díle J. V. (1940); V. Tichý: J. V. (1942, nově 1947), Satanela J. V. (1946) a v ČMF 1961 (o vztahu ke Carduccimu); V. Frida: Krásná léta J. V. (1948); L. Páleníček: J. V. divadelním kritikem (1949); J. Polák – V. Tichý – K. Krejčí: J. V. (1954); E. Vrchlická: Dějství a mládí s J. V. (1960). J. Neruda v Podobiznách I (1951); J. Arbes v Literariích (1954); F. X. Salda v Duši a díle (1913, v Souboru díla F. X. Saldy 1947), v KP 1–4, 6–10 a 12–13 (1949–63) a v ŠZáp 1930–31, 1931–32,

1932–33 a 1933–34; J. Karásek ze Lvovic v kn. Tvůrčové a epigoni (1927); Š. K. Neumann v kn. O umění (1958); J. Hora v kn. Poezie a život (1949); F. Götz v kn. Básnický dnešek (1931); J. Fučík v knihách Milujeme svůj národ (1948) a Stati o literatuře (1951); V. Jirák v kn. Uprostřed století (1948); B. Václavěk v Lit. studích a podobiznách (1962); F. Halas v předml. k Mezi Damoklovu (1941). Jubilejní číslo Českého bibliofila 1945: M. Ivanov v NŽ 1952; K. Krejčí v ČLit 1953 (o historických cyklech); Z. Vančura v CMF 1953 (o překladech z angl.); J. Pechar v SaS 1961 (o překladech z V. Huga); J. Brabec v ČLit 1962. zp

Viktorin ze Všehrd (M. Viktorin Chrudimský, Victorinus Cornelius)

1460. Chrudim
21. 9. 1520 Praha

Absolvoval pražskou universitu, r. 1483 se stal jejím profesorem, ale už r. 1487 odešel k zemskému soudu, kde jako obratný právník dosáhl hodnosti místopísáře zemských desk. Získal i šlechtický titul, přesto však zůstal po celý život uvědomělým příslušníkem městského stavu, z něhož pocházel, stejně jako zůstal utrakvistou přes přátelství s katolickým humanistickým básníkem Bohuslavem Hasištejnským →. V době, kdy se s Hasištejnským trvale rozešel (1494), dospěl již k poznání, že pravým posláním humanismu není napodobování klasických vzorů latinským jazykem, jak to praktikoval okruh Hasištejnského, nýbrž jejich uplatňování v české tvorbě. Z tohoto poznání vzešel Všehrdův program, formulovaný v tzv. *Přípise knězi Jirovi* (1495), předávaný překladu Jana Zlatoústého spisu O nápravě padlého a vytištěný v čele překladového sborníku r. 1501 (na němž se vedle V. podílel i Ř. Hrubý →). Tento program V. pak dále uskutečňoval a získal pro něj vedle Hrubého i další současníky. Dal tím podnět ke vzniku nového proudu v českém humanismu.

Před koncem 15. stol., kdy panstvo usilovalo kodifikovat dosavadní zvykové zemské právo pro vlastní posílení a na úkor měšťanstva, byl V. jako exponent městského stavu r. 1497 ze svého úřadu od-

straněn. Na obranu nedotknutelnosti starého zemského práva a proti jeho kodifikaci ve prospěch panstva, ale i na svou obranu vystoupil V. r. 1499 rozsáhlým dílem *O práviech, o súdiech i o dskách země české knihy devatery*, kodifikaci tím však nezabránil (byla uveřejněna r. 1500 jako tzv. Vladislavské zřízení zemské). Od té doby se neúčastnil veřejného života, ale literární činnosti nezanechal (dílo, které tehdy vydal v Benátkách, se nedochovalo). Knihy devatery v přepracovaném znění, zbaveném v důsledku změněné situace politické účtosti, věnoval r. 1508 králi Vladislavovi. — V. je zakladatelem a teoretikem českého humanistického překladatelství, iniciátorem proudu, jímž byla humanistická tvorba u nás postavena do služeb zápasu českého utrakvistického měšťanstva s panstvem a římskou církví. Humanistické je i V. právníké dílo, jehož formální výstavba vychází namnoze z Ciceronových rétorických pouček a zásad. Pro V. pojetí humanismu je i zde typické, že nenapodobuje Římany v obdivu k římskému právu, nýbrž po jejich vzoru obdivuje vlastní, domácí právo.

EDICE A. LITERATURA

V. Vaněček: M. V. C. ze v. a další vývoj českého právnictví (1960); Sborník prací věnovaných k 500. výročí narození M. V. C. ze v. (Právněhistorické studie 7, 1961); E. Pražák v *Dějínách čes. lit.* 1 (1959). ep

Oldřich Vyhliďal

4. 1. 1921 Holešov

Narodil se v proletářské rodině, mládí prožil ve Všetulích. Vystudoval reálné gymnasium v Holešově (1940). Za války se těžce zranil a dlouho se léčil z následků. R. 1945 začal studovat na Karlově universitě filosofii, sociologii a psychologii a zároveň se živil v nejrůznějších zaměstnáních. V l. 1951–57 byl korektorem v Technickém nakladatelství, potom pracoval v sekretariátu Svazu čs. spisovatelů, od r. 1959 je redaktorem v nakladatelství Čs. spisovatel. Verše publikuje od r. 1951 v různých časopisech i v denním tisku.

Tam, kde Vyhliďal staví na osobním zážitku (např. v prvotině na vzpomínkách

z dětství nebo později na postřezích z cest do zahraničí), působí vyvolaný obraz plastickou konkrétností: chce-li však vyjádřit určitou lyrickou myšlenku, vystoupí do popředí konstruovanost a obsahová plochosť jeho poezie. Jen zřídka se mu daří spojit názornost obsahu s hlubším zobecněním, jako např. v polemické variaci Nezvalovy → Neznámé ze Seiny ze sbírky *Ptáci nad Atlantidou*. — Překládá verše ze starokorejštiny (Chryzantémy), arménštiny (Jeghiš Čarenc, Sladký ohnivý svět) a rumunštiny.

B:BLIOGRAFIE

Řeka pod okny (Bb 1956), Hnízda na vodě (Bb 1959), Ptáci nad Atlantidou (Bb 1963). *pb*

Ivan Vyskočil

29. 4. 1929 Praha

Vystudoval akademické gymnasium (1948), dramatickou konzervatoř (1949), obor herectví a režie na Akademii múzických umění (1952), filosofickou fakultu v Praze (psychologie, pedagogika a filosofie se specializací klinické, nápravné a kriminální psychologie, 1957). V l. 1950—57 působil jako externí vychovatel v nápravných ústavech a v l. 1957—59 jako učitel psychologie a pedagogiky na AMU. S J. Suchým → pořádal v pražské Redutě textepily (pásma povídek a písní) a psal

pro ně povídky (1957—58). Od založení Divadla Na zábradlí (1958) byl do roku 1962 uměleckým vedoucím jeho činoherního souboru. Působil v něm výrazně jako herec, autor i režisér. Část V. tvorby se hrála nebo četla na scénách (Reduta, Paravan, Divadlo Na zábradlí) nebo v rozhlase, část byla publikována v různých časopisech (Květen, Kultura, Divadlo, Divadelní noviny aj.).

Smyslem Vyskočilovy tvorby je psychologická analýza člověka dnešního světa, jeho deformací společenských a mravních, jeho postavení ve světě zvěcnělých vztahů. Je výrazným představitelem soudobé tvorby směřující k základním filosofickým otázkám existence člověka, které postihuje mimo jiné přehodnoceními prostředky černého humoru a satirickou groteskní nadsázkou. Nalézá v lidském myšlení a jednání rysy iracionality a absurdna. Člověk je mu nejen pasívním objektem, ale i aktivním subjektem vlastních deformací, jež jsou předmětem V. výsměchu. V. satirická nadsázka však neshledává smysl lidského života absurdním, a nesměřuje proto k jeho jednoznačné negaci.

B:BLIOGRAFIE

Vždyť přece lélat je tak snadné (Pp 1963). Provedené hry: Kdyby tisíc klarinetů (1958, s J. Suchým), Faust, Markéta, služka a já (1959, s J. Suchým), Trochu (Pp 1959 v Černém divadle, s M. Macourkem), Smutné vánoce (1960, s M. Macourkem a P. Koptou), Autostop (1961, s V. Havlem). *vk*

W

Jiří Weil

6. 8. 1900 Praskolesy u Hořovic
13. 12. 1959 Praha

Studoval na reálném gymnasiu v Praze v Křemencově (1911–16) a v Truhlářské ulici (maturita 1919), potom na filosofické fakultě Karlovy university slovan-skou filologii a srovnávací dějiny literatur (doktorát 1928 prací Gogol a anglický román 18. století). Zároveň byl v l. 1922 až 1931 zaměstnán na sovětském zastupitelství v Praze, potom žil většinou jako svobodný spisovatel a žurnalista. Několikrát navštívil Sovětský svaz, poprvé 1922 s delegací komunistické mládeže, nejdéle tam pobýval v l. 1933–35 (z toho delší dobu ve střední Asii) jednak jako překladatel marxistické literatury z ruštiny do češtiny (podílel se na překladu Leni-nova Státu a revoluce, Imperialismu jako nejvyššího stadia kapitalismu, obojí 1934, a sborníku Marx–Engels–Lenin–Stalin: O Rakousku a české otázce, 1933), jednak jako novinář. V listopadu 1942 byl povolán do transportu Židů, nenastoupil však a až do konce války se skrýval. V l. 1947 až 1949 byl redaktorem nakladatelství ELK, v l. 1950–58 vědeckým pracovníkem Státního židovského muzea v Praze. Ze zahraničních cest mají kromě pobytů v SSSR tvůrčí význam zájezdy do Německa, Francie, Švýcarska a Polska. Byl členem Devětsílu a Bloku. — Literárně-kritické články a teoretickými úvahami, překlady poezie a prózy, reportážemi a povídkami přispíval do Časopisu Českého

muzea (zde 1920 l. odborný příspěvek), Kmene, Června, Dne, Rudého práva, Proletkultu, Tvorby (kterou 1932–33 spoluredigoval), Rozprav Aventina, Literárních novin (které 1946–48 spoluredigoval), Signálu, Levé fronty, Střediska, Indexu, Žijeme, U-Bloku, Židovské ročenky (zde 1960–61 úryvek z nedokončeného románu Zde se tančí lambeth-walk), Věstníku Židovské obce náboženské (zde překlady židovské poezie z varšavského ghetta), Nového života aj. Redigoval Sborník sovětské revoluční poezie (1932), podílel se na edici Dětské kresby na zastávce k smrti. Terezín 1942–44 (1959).

Weilova tvorba se vnějškově člení do dvou období. Teprve v druhém (1937–59) zcela převládají práce beletristické, zatímco první období (1920–36) je věnováno převážně činnosti překladatelské, žurnalistické, literárně kritické i teoretické a kulturně politické a určováno autorovým se-pětím s KSČ a sovětskou skutečností. W. patřil od r. 1920 k prvním významným překladatelům sovětské poezie (1920 první překlady Majakovského u nás, Asejev, Pastěrnak, Lučovskoj, Bagrickij aj.), prózy (Gorkij, Malyškin, Zoščenko, Mstislavskij aj.), dramatu (Lunc) a revoluční literatury memoárové (Krupskaja), redigoval první výbor ze sovětské poezie (Sborník sovětské revoluční poezie); napsal první přehled rodící se sovětské literatury, dodnes nezastaralý pochopením pro vývojové možnosti rozličných jejích tendencí (*Ruská revoluční literatura*). Vytvořil jednu z prvních reportáží o sovětské zemi

psaných z komunistického stanoviska, jež později rozmnožil souborem *Češi stavějí v zemi pětileték*; soustavně a s rozhledem informoval W. o sovětském literárním a širše kulturním dění a zprostředkoval plodný styk mezi sovětskou avantgardou a českými revolučními umělci. — Už v tomto období krystalizovala postupně Weilova tvůrčí metoda obrácená cele k pravdivému postižení reality především soudobé. — Odtud oba její příznačné rysy: věleňování faktu do literatury a zaměření na nosný detail. Věleňování faktu dělo se u W. jak cestou reportáže (považované tehdy za nejbojovnější a takřka jediný literární nástroj proletariátu), tak cestou beletrie, modifikující podněty poskytnuté sovětskou literaturou faktu (progresivní tendenci dvacátých a počátku třicátých let). Nosný a překvapivý detail, který na sebe váže množství intelektuálních asociací, je u W. podáván ve své vnitřní dynamice jako jednota vztahů a rozporů a často nazírán z několika stanovisek: takto je pak obraz reality mnohostranný, skutečnost je předvedena jako proměňující se a změnitelná. Osnovným námětem W. proz je hledání hraniční čáry mezi lidskými hodnotami a pahodnotami, jejich smyslem pro zlidšťování světa; nejčastěji mu poskytoval látku zápas s fašismem, úže židovská tragédie za druhé světové války. W. nebyl syntetik nebo dovršitel, stál naopak na počátku určitých snah nebo tendencí; svým námětovým i tvárným objevitelstvím náleží k podněcovatelům vývoje moderní české prózy. — W. klíčový román *Moskva—hranice* je pokusem orientovat se po vyloučení ze strany v složité situaci sovětské skutečnosti druhé poloviny třicátých let Na jedné straně nezastírá vzestup sovětské země, na druhé zachycuje některé negativní rysy soudobé sovětské společnosti. Kniha proto vzbudila a dodnes vzbuzuje mezi marxisty značné polemiky. Tvarově jde o kompromis mezi literaturou založenou na faktu a běžnou romaneskní beletrii. W. přímá znalost střední Asie spojila se s časovou otázkou falešných vůdců a svedeného lidu v lyrizovaném románu *Makanna, otec divů*, odehrávajícím se v Orientě 8. století. Zároveň s ním psal W. v těžkých okupačních podmínkách rovněž lyrizující, nedějové prózy *Barvy*, kon-

centrující podstatu současnosti v situacích, v nichž člověk oloupený fašismem o své lidství toto lidství znovu získává, a zároveň tyto okamžiky znovuzískané svobody patetizující; na Barvy navázaly pak civilistické povídky *Mír*, které jsou zase zastaveny na situaci, v níž člověk, poznávaje nebezpečí hrozící lidským vztahům mezi lidmi z peněžního světa, poznává zároveň existenci lidského porozumění a bratrství; předpokladem tohoto poznání je vědomí o lidské schopnosti dobrat se pravdy o skutečnosti. W. krátké prózy tvořily motivickou a ideovou půdu jeho pozdějších románů. Z nich *Život s hvězdou*, karkovskoy pojmající nacistickou mašinérii v její absurditě, je monografickou historií zápasu obyčejného židovského úředníka o odcizenou mu skutečnost, *Na střeše je Mendelssohn*, vtipně exponovaný, zpodobuje zločin rasismu očima zločinců i obětí a odpůrců, Zde se tančí lambeth-walk (nedokončeno) měl zachytit především ekonomické zákulist genocidy. Čtenářsky vděčný *Harfeník*, založený na konfrontaci dvou židovských osudů, nuzáka a fabrikanta, podává obraz Prahy raného kapitalismu v první třetině 19. století; originální a zkratkovitou montáž dokumentu, autorského komentáře a textu Písma představuje *Žalozpěv za 77297 obětí*.

BIBLIOGRAFIE

Ruská revoluční literatura (studie, 1924), Kulturní práce sovětského Ruska (přednáška, 1924), Češi stavějí v zemi pětileték (Rp 1937), Moskva-hranice (R 1937), Makanna, otec divů (R 1945), Barvy (Pp 1946), Vzpomínky na Julia Fučíka (1947), Život s hvězdou (R 1949), Mír (Pp 1949, 2. změn. vyd. 1957 s názvem Vězeň chillonský), Harfeník (R 1958), Žalozpěv na 77297 obětí (P 1958). — Posmrtné: Na střeše je Mendelssohn (R 1960).

LITERATURA

J. Fučík ve Statích o literatuře (1951); P. Eisner v dosl. ke kn. Makanna, otec divů (1945); J. Vladislav v dosl. k Míru (1949). B. Václavek v U-Bloku 1938 (v č. 1, O člověka a jeho štěstí; R. Grebeníčková v Plamenu 1963 (č. 11). jo

Richard Weiner

6. 11. 1884 Písek
3. 1. 1937 Praha

Reálné gymnasium navštěvoval v Písku. Po maturitě (1902) studoval v Praze tech-

niku, r. 1906 získal titul inženýra chemie. V l. 1906—07 navštěvoval techniku v Curychu a Cáchách, v l. 1907—08 byl ve vojenské službě. R. 1908 byl zaměstnán v pardubickém lihovaru, v l. 1909 až 1911 v laboratoři v bavorském Freisingu a v továrně v Allachu u Mnichova. Od r. 1912 se věnoval literatuře a působil jako pařížský dopisovatel českých novin (Samostatnost, Lidové noviny). V zimě 1912 sloužil půl roku jako voják na srbských hranicích, r. 1914 byl znovu mobilizován a poslán na srbskou frontu. Po nervovém zhroucení byl z vojenské služby uvolněn (1915). R. 1917 působil jako redaktor ve Venkově, později krátce v Národních listech a od r. 1918 do své smrti v Lidových novinách (od r. 1919 znovu jako jejich pařížský dopisovatel). — První příspěvky otiskl v Piseckých listech, Rozvoji a v Šaldově Novině (1912). Přispíval do Samostatnosti, Večerů, Lidových novin, Venkova, Národních listů, Přítomnosti, Rozprav Aventina aj., užíval též šifry rd. Překládal z francouzštiny (J. Romains aj.).

Weiner je jedním z neisložitějších českých básníků a prozaiků. Počátky jeho tvorby jsou ve znamení důvěřivého optimismu, přímo programově hlášané neproblematičností života, a nikde n-naznačují zcela opačné zaměření jeho pozdější tvorby. Válka znamenala ve W. díle výrazný předěl. Zproblematizovala se sama existence člověka a W., zejména v prózách, analyzuje osamocení a rozpolcenost lidí vykořelejných z normálního žití. W. nedůvěřuje v moc rozumu, v orientační schopnost vědomí, chce odhalit význam podvědomí, snu, iracionality, aby mohl poznat celistvost lidského bytí. Bezmocnost člověka formovat vlastní osud, beznadějnost pokusů o individuální aktivitu je u W. znamenána s velkou přesností a důkladností (*Škleb*). Poslední období W. tvorby je ohraničeno léty 1927—31. Podle W. koncepce má umění poznávat podstatu lidského údělu, kterou však nelze určit pouze rozumovou úvahou. Pokouší se zobrazit, jak se racionální skutečnost obiasňuje teprve v oblasti iracionální a nelogičnosti. Chce přinutit básnický výraz, aby vydal toto svědectví; jeho verše jsou zatíženy lexikálními a syntaktickými deformacemi,

novotvary a jinotajnými obrazy, a to v takové míře, jakou česká poezie dosud nepoznala. Dřívější pocit paradoxnosti a relativity lidského bytí je v *Mezopotámii* vystředán představou absolutna, jež není odděleno od reálného světa. V prozaickém díle *Hra doopravdy* směřuje W. k závěru, že člověk je odpovědný za svůj život a že existence člověka musí být bráněna. — W. tvorba publicistická, referáty a zprávy o kulturním a uměleckém dění i politická fejetonistika s ostatním dílem souvisejí jen volně.

BIBLIOGRAFIE

Prák (Bh 1913). Usměřvané odřikání (Bh 1914). Lhice (Pp 1916). Netěčný divák a jiné prózy (1917). Rozcestí (Bh 1918). Škleb (Pp 1919). Třásničky dějinných dnů (Př 1919). Mnoho nocí (Bh 1928). Zátiší s kulichem herbářem a kostkami (Bh a Pp 1929). Lazebník (Pp 1929). Mezopotámie (B 1930). Hra doopravdy (P 1933).

LITERATURA

J. Chaloupecký: R. W. (1947). M. Rutte v kn. Nový svět (1919) a Doba a hlasy (1929); K. Sezima v Maskách a modelech (1930); F. Götz v Básnickém dnešku (1931); F. X. Šalda v SZÁP 1933—34 (Cesta do hlubin noci II — o Hře doopravdy). O. Králík v LUK 1937.

Jan Weiss

10. 5. 1892 Jilemnice

Studoval na gymnasiích v Hradci Králové (1905—08) a ve Dvoře Králové (1908 až 1913). Válku prožil zprvu na italské, později na ruské frontě, kde byl r. 1916 u Tarnopole zajat. Přežil hrůzy zajateckého tábora Tockoje, na jaře 1919 byl přesunut na Sibiř do Berezovky; zážitky z ruských zajateckých táborů zrodily vlastně Weisse-episovatele. Vrátil se jako legionář v únoru 1920, od září byl zaměstnán jako úředník ministerstva veřejných prací. Za okupace byl dán předčasně do výslužby, r. 1945 reaktivován, od října 1947 je v důchodu. Nyní pracuje literárně v Praze. R. 1957 jmenován zasloužilým umělcem. — W. píše románovou a povídkovou prózu. První tištěná povídka Ruce v Čs. samostatnosti 1924, další příspěvky hlavně v časopisech Cesta (tam nejstarší práce), Lumír, Sever a východ, Plán, Kytice, Literární noviny, Kultura,

Nový život, Host do domu, Plamen aj.; rovněž v kolektivních povídkových sbornících Praha očima básníků a umělců, Dvanáct poutí světem, Kamenný orchestr, Milostný kruh, Země krásná.

Weissová prózy jsou převážně osnovány na prolnutí snu a skutečnosti; odtud jejich fantasknost, námětová exkluzivnost a výjimečnost prostředí, postav i zápletek, odtud i jejich osobité místo v české literatuře. Na vztahu snu a skutečnosti, jakož i na funkci snového prvku závisí pak rovněž vývojový rytmus, ideová závažnost a vnitřní napětí W. díla. Snová a obecněji fantazijní složka sice u W. často, hlavně fabulačně převažuje, neslouží však nikdy k úniku ze skutečnosti; kotví vždy v realitě (ve W. prvních prózách jde např. o sny, do nichž upadají vojáci v zajateckých táborech při tyfových horečkách) a míří zase nazpět k jejímu naléhavějšímu a poutavějšímu zobrazení. Sen někdy násobí rozpornost skutečnosti a tehdy slouží sociální kritice (*Dům o 1000 patrech*, *Mlčeti zlato*), někdy přechází do pohádkovosti (spjaté s lidovou slovesností rodného Podkrkonoší) a W. jím pak vy-sloňuje svůj společenský ideál (*Spáč ve zvěrokruhu*, *Přišel z hor*), někdy, vázán na technický pokrok, předjímá budoucí věk (*Země vnuků*, *Družice a hvězdoplavci*); jindy je však zcela potlačen ve prospěch realistického obrazu dramaticky se měnícího světa (*Volání o pomoc*, *Příběhy staré a nové*). Po počátečním období horečnatých bizarních povídek, jež vyvrcholilo románem *Dům o 1000 patrech*, symbolem „chaotické, šlené a nesmyslné stavby kapitalismu“ (B. Václavěk), ustálil se typ W. fantazijní prózy v hranicích prózy psychologické. Sem spadá i W. vypravěčsky nejčistší román *Spáč ve zvěrokruhu*, jehož podivuhodný hrdina (přízpůsobující svůj životní styl koloběhu ročních dob) nalezá ztělesnění svého snu o osvození práce-radosti v sovětské zemi. Od svých počátků, nejhojněji však dnes, píše W. také science-fiction, k jejímž základatelům (vedle K. Čapky →, J. M. Trosky, T. Hrubého a V. Rypla) u nás náleží; i v tomto žánru převažuje u W. psychologický zájem o pozemské, hlavně vnitřní problémy budoucích lidí nad čí-
stým zájmem vědecko-fantastickým.

BIBLIOGRAFIE

Barák smrti (Pp 1927). Zrcadlo, které se opožďuje (Pp 1927). Fantóm smíchu (P 1927). Dům o 1000 patrech (R 1929). Bláznivý regiment (Pp 1930). Meteor strýce Zulijána (P 1930). Tři sny Kristiny Bojarové (knížní D. 1931). Škola zločinu (R 1931. 1943 přeprac. pod názvem Zázračné ruce). Mlčeti zlato (R 1933). Spáč ve zvěrokruhu (R 1937). Nosič nábytku (Pp 1941). Přišel z hor (R 1941). Povídky o lásce a nenávisti (1944). Volání o pomoc (R 1946). Příběhy staré i nové (Pp 1954). Lojzka (P 1956. pův. v Příbězích starých i nových). Země vnuků (R 1957). O bílém koni (Pp 1959). Družice a hvězdoplavci (Pp 1960). Hádání o budoucím (Pp 1963). — Dílo Jana Weisse v Čs. spisovatelé od r. 1958.

LITERATURA

K. Sezima v kn. Masky a modely (1930); A. M. Píša v dosl. ke Spáči ve zvěrokruhu (1958); J. Hájek v kn. Osudy a cíle (1961) a v NŽ 1957; I. Onelík v HD 1957; M. Šimečka ve SIP 1958 (K tradici čes. moderného románu); Z. Heřman v Plameni 1962 (č. 5).

Adolf Wenig

13. 8. 1874 Stankov u Heřmanova Týna
19. 3. 1940 Praha

Pocházel z chudé učitelské rodiny. Gymnasium studoval v Domažlicích (do roku 1888) a v Praze, kde vychodil i učitelský ústav (1913). Jako učitel působil v Praze. — Přispíval do Lumíru, Topičova sborníku, Zvonu, redigoval dětskou knihovnu Osení (1913—22). Užíval pseudonymů Pavel Stránský, Pavel Staněk, Jan Brázda.

Do literatury vstoupil Wenig knížkou veršů a drobných básnických próz (*Zahrada srdce*), zachycujících teskné nálady. Poezii však opustil a věnoval se studiu a sbírání pohádek a pověstí. Jejich jadrný lidový vtíp a sociální citění uplatnil ve vlastní pohádkové a povídkové tvorbě (*Kocourkov*; *Noční motýli*) i při zpracování pověstí, tvořících jádro jeho literární činnosti (*Věvec pražských pověstí*, *Staré pověsti pražské*); často se v nich však nedostal nad popisné vypravování o kulturně historických zajímavostech a podružných událostech. — Psal i libreta; překládal z M. Broda.

BIBLIOGRAFIE

Pohádky (1901), Kocourkov (pověsti, 1903), Bohatýrské zvěsti (1905), Zahrada srdce (Bb

a Pp 1905), *Pověsti o hradech* (1907), *Certoviny* (pohádky, 1907), *Věnce pražských pověstí* (1908), *Pohádky* (1908), *Zvířátka a loupežníci* (pohádky, 1909), *Kytka pověstí* (1911), *Všehochut*. Knižka veselých obrázků (1912), *Za domovem* (Pp 1912, s B. Bausem a K. Rožkem), *O černé hodině* (Pp 1912, 2. vyd. 1925 s názvem *Večerní motýlí*), *Mandradora*. Vězení na Hrubé Skále. Navarov (pověsti, 1915), *K Bellému* (legenda, 1915), *Klárinka* (P 1918), *Zlámaná Lhota* (P 1923), *Světém pohádek* (1925, 4 sv.), *Písničky z domova* (1927), *Zito čaroděj a jiné povídky o šibalství a kouzlech* (1928), *Mateřidouška* (Pp 1931), *Staré pověsti pražské* (1930, rozšíř. 1931), *Čeští bohatýři* (pověsti, 1931), *České pověsti* (1932, 1933, 2 sv.), *Cesta pana Haranta* (P 1932), *Moravskoslezské pověsti* (1933), *Čarovný kořen a jiné příběhy kratochvilné* (1933), *Jabloňová větička* (P 1934), *Vězeň z Černé věže* (P 1934), *Pestrá kytička pohádek* (1935), *Náš hrad* (vypravování o Hradčanech, 1938), *V Českém ráji* (pověsti, 1941) aj. — Z libret: *Čert a Káča* (pro A. Dvořáka, 1915). dh

Jan Werich

6. 2. 1905 Praha

Studoval na reálném gymnasiu v Praze v Křemencově ulici (maturita 1924) a pak na právnické fakultě Karlovy university. Od r. 1927 se trvale věnuje dramatické a herecké tvorbě, do r. 1948 téměř bez výjimky společně s Jiřím Voskovcem →; s ním hrál v Osvobozeném divadle a psal pro toto divadlo hry (od sezóny 1929–30 jediný repertoár divadla) a s ním také divadlo od r. 1929 řídil. Autorská a herecká dvojice Voskovec a Werich (V+W) se ve třicátých letech pokusila s úspěchem i o filmovou veseloheru (*Peníze nebo život*, *Pudr a benzín*, *Hej rup*, *Svět patří nám*; W. samostatně: *U nás v Kocourkově*). V l. 1939–45 žili V+W spolu s J. Ježkem v exilu v USA, kde pokračovali v divadelní práci (hráli česky pro krajany a anglicky pro ostatní publikum); napsali zde přes půl tisíce aktuálních politických písní a připravili velký počet rozhlasových relací (knižně jen *Balada o Moravcovi* a *Nápisý na hrobec*). Po návratu do vlasti (J. Werich 1945, J. Voskovec 1946) znovu uvedli v Divadle V+W mj. svou poslední hru, napsanou před Mnichovem (*Pěst na oko*), obnovení původní činnosti Osvobozeného divadla nepovažovali však ani za možné, ani za účelné. Od r. 1945 se W. účastní

kulturního a uměleckého života mnohostrannou činností, především vynikajícími hereckými výkony ve filmu (*Pekařův císař a Císařův pekař*, *Až přijde kocour* aj.), na jevišti (*Byl Filip Filipek, nebo nebyl?*, *Husaři*, *obnovené hry V+W*), v televizi (*Medvěd*, *Kočár nejsvětější svátosti*, *Slzy*, které svět nevidí, *Uspořená libra* aj.) a rozhlasu, dále inscenacemi, edicemi a adaptacemi her V+W, činností organizační (ředitel Divadla satiry a Divadla ABC) a literární. — W. před válkou i po ní hodně cestoval. Pro tvorbu V+W měl značný význam jeho zájezd na moskevský divadelní festival (1936); z poválečné cesty do Itálie vznikla kniha *Italské prázdniny*. — Svou koncepci dramatické a herecké tvorby, divadla a humoru W. vykládal a hájil spolu s Voskovcem v časopisech *Osvobozeného divadla* (*Vest Pocket Revue*, *Lokální patriot*) i *jinde* (*Literární svět*, *ReD*), též v mnoha interviewech; v této i jiné publicistické činnosti W. pokračuje i v posledních letech (*Literární noviny*, *Divadelní noviny*, *Kultura*, *Divadlo* aj.). — R. 1963 byl jmenován národním umělcem.

Už v první tvůrčí etapě (1927–31), kdy se ještě teoreticky distancovali od divadla politicky angažovaného, bojovali V+W svým divadelním dílem proti vlastenčení, sentimentalitě, snobství, hlouposti a lži v umění i proti duchu bulvárních večerníků; jejich hry podněcovaly mladé publikum k samostatnému myšlení, provokovaly jeho fantazii a vtíp. Proti situační komice tradiční i soudobé měšťácké veselohry zakládali své scény, prosceniové dialogy a písně na intelektuální komice jazykové, obzvláště způsobilé odhalovat ošidnost liberalistických i fašistických hesel, poloprávd a konvencí neteliko jazykových. Jazykovou hravostí, na níž zbudovali svou poetiku, stejně jako základními články svého uměleckého a životního přesvědčení, jak je manifestovala už prvotina *Vest Pocket Revue*, byla raná tvorba V+W, tento „pozdní květ dadaismu“ (Fučík), blízká současné moderní poezii poetické (Nezval, Seifert). Z Osvobozeného divadla, založeného r. 1925 jako experimentální scéna divadelní sekce Devětšilu a uvádějíciho (ve Frejkově a pak Honzlově režii) avantgardní hry obvykle

v několika málo reprízách, stala se teprve zásluhou V+W scéna vyhledávaná širokými vrstvami mládeže a mladé inteligence a schopná účinně působit na vývoj jejich světového názoru. — Ve druhém období (1932—38), zahájeném hrou *Caesar*, V+W přesunují (nyní již za trvalé režijní spolupráce J. Honzla →) pod tlakem tíživé hospodářské a politické situace těžiště své kritiky směchem od umění ke společnosti, které nastavují nemilosrdně zrcadlo, odkrývajíce absurdnost moderního „světa za mřížemi“, světa nezaměstnaných, diktátorů, podvodníků, imperialistických armád a válek. V tomto vrcholném období reagovalo Osvobozené divadlo na všechny významné domácí i mezinárodní politické události (korupční aféry, italské tažení do Habeše, nebezpečí páté kolony, program jednotné fronty aj.) a znamenalo značnou mobilizující sílu v zápasu s nastupujícím fašismem. Domácí reakce rozpoutala po hře *Kat a blázen* proti V+W štvavou kampaň, která vedla k dočasnému zavření divadla (v sezóně 1935—36 hráli v náhradním sále jako Spoutané divadlo) a proti níž vystoupila na obranu Osvobozeného divadla celá pokroková kulturní fronta. Na vývoj od laboratorního Osvobozeného divadla (jehož součástí se V+W stali při čtvrté repríze Vest Pocket Revue) k divadlu lidovému, od poetismu k politické satíře spolupůsobila soustavnou pozorností marxistická divadelní kritika (zejména J. Fučík). Nejpatrnější je tento vývoj na dvojici postav, na jejíž hře, improvizacích a písničkách byl kus obvykle postaven a kterou vždy představovali autoři V+W; někdejší „neutrálové“, kteří na počátku zápasili s „nepochopitelnou skutečností“, proměňovali se postupně v činorodé, výrazně politicky angažované představitelce lidových vrstev, až konečně v *Pěsti na oko* se stali přímo reprezentanty kolektivní tvůrčivé lidové síly, vynalézavostí a vtipu. — Svou dvanáctiletou práci v Osvobozeném divadle vytvořili V+W nový typ hry, působilý revoluční útvary, jehož integrální součástí jsou vedle dramatických scén i zdánlivě „volné“, aktualizující dialogy na prosceňiu, baletní obrazy a lyrické i politické písně. Tyto písně, původně texty na známé džezové a jiné melodie a pak společně

dílo se skladatelem J. Ježkem (tvůrčí spolupráce s ním od *Premiéry Skafandr*, 1929), staly se nejrozšířenější moderní poezí své doby. Ve vývoji české písňové tvorby otevírají nové období svou uměleckou úrovní, svěží obrazností, moderní skladbou a nenukvenčními básnickými prostředky. Stejně obrodně působili V+W svou tvorbou i v oblasti humoru; založili novou tradici humoru spočívajícího na bystrém intelektu, pohotovém lidovém vtipu a překvapivé jazykové i situační komice. Na V+W navazují dnes mnohá divadla malých forem, zejména Semafor; písňová tvorba J. Suchého → a J. Šlitra je přímým tvořivým pokračováním písňové tvorby V+W a J. Ježka. — Svůj vklad, kterým před Mnichovem přispíval do společného díla V+W, rozvíjí W. v posledních letech především v oblasti tvorby herecké a spisovatelsky jako vypravěč, „bajec“, který, aniž opouští svůj klid a moudrou vyrovnanost, útočí svými příběhy proti lidské hlouposti, jež je „největším nepřitelem člověka“. W. prózy, zvláště pohádky, protkané nenásilnými aktualizujícími narážkami, jsou nejen chválou lidového vtipu a spravedlivého, nesobeckého svobodného života, ale i pobídkou k němu; v tom jsou pokračováním nejlepší tradice díla V+W.

BIBLIOGRAFIE (V+W)

Vest Pocket Revue (D 1927, i prem.), Smoking Revue (D 1928, i prem.), Gorila ex machina čili Leon Clifton neboli Tajemství Cliftonova kladívka (D 1929, prem. 1928; obnoven s názvem Leon Clifton čili Perná noc s gorilou 1930), Premiéra Skafandr (D 1929, i prem.), Líčení se odročuje (D 1929, i prem.), Sever proti jihu (D 1930, i prem.), Golem (D 1931, i prem.), Caesar (D 1932, i prem.), Robin Zbojník (D 1932, i prem.), Svět za mřížemi (D 1933, i prem.), s A. Hoffmeisterem, Osel a stín (D 1933, i prem.), Slaměný klobouk (D 1934, i prem., podle Labiche a Martina, obnoven s názvem Helena je ráda 1957), Kat a blázen (D 1934, i prem.), Balada z hadrů (D 1935, prem. 1935), Nebe na zemi (D 1936, i prem., na motiv Beaumonta a Fletchera), Rub a líc (D 1937, prem. 1936), Těžká Barbora (D 1937, i prem.), Pěst na oko aneb Caesárovo finále (D 1938, i prem.), Balada o Moravcovi — Nápis na hrobech (rozhlasové hry, 1946, vysíláno 1942), Ostrov Dynamit (D 1956, prem. 1930, úprava pro mládež Děti kapitána Bublase, pro loutkové divadlo Robur Dobryvatel), . . . si pořádně zařadit (D 1957, prem. 1928, podle J. Nestroye). — Provedené hry: Kostky jsou vrženy (1929), Fata morgána (1929), Don Juan & comp. (1931), Vždy s úsmě-

vem (1934), Panoptikum (1935), Panoráma 1927 až 1937 (1937), Divotvorný hrnec (1948, podle Harburga a Saidyho). — Hry Osvobozeného divadla v Čs. spisovateli v l. 1954–57 (4 sv.).

BIBLIOGRAFIE (J. WERICH)

Fimfárum (pohádky, 1960, rozšř. 1963), Italské prázdniny (P 1960). — Provedené hry: Teta z Bruselu (1961, adaptace J. Nestroje).

LITERATURA

Deset let Osvobozeného divadla (1937); V. Holzknecht: Jaroslav Ježek a Osvobozené divadlo (1957); J. Honzl v kn. K novému významu umění (1956), v Divadelních a lit. podobiznách (1959, Inspirované herectví); J. Fučík v Divadelních kritikách (1956); K. Konrad v kn. Zivrněte skutečnost (1963); J. Trager v doslovecích ke Hřm Osvobozeného divadla (4 sv. 1954–57) a v čas. Dějiny a současnost 1961; M. Obst – A. Scherl v kn. K dejinám ces. divadelní avantgardy (1962). M. Blahynka v NŽ 1958. mb

Vilém Werner

8. 12. 1892 Viedeň, Rakousko

Mládí strávil ve Vídni, v Praze studoval na reálce (1903–06), po kvintě odešel z existenčních důvodů do praktického života. Byl praktikantem v Otově a Urbánkově nakladatelství, za války pracoval v obilním úřadě (1916–17), po převratu byl na Slovensku vedoucím župního obilního úřadu 1918–23) a ředitelem firmy Novina (vlastnila novinové kiosky na nádražích a ulicích). V l. 1928–32 byl tajemníkem Městských divadel pražských, v l. 1933–41 dramaturgem Čs. rozhlasu. W. ideologický konzervativismus je patrný zejména v jeho odporu k demokratickým tradicím meziválečné literatury. Už jako důchodce byl v l. 1955–57 hospodářským ředitelem Divadla Jiřího Wolkra v Praze. Spolupracoval také s filmem.

Werner je autorem řady divadelních her, jež byly zvláště ve třicátých letech oblíbeny na našich i zahraničních scénách pro aktuální náměty, pro umění charakterizující a schopnost účinně vyhrotit dramatickou zápletku. W. se v nich zabýval současnými problémy sociálními a otázkami rodinného života. Zůstával vcelku vždy na stanovisku pozorovatele, zachycujícího některé důsledky hospodářských změn a politických poměrů od konce dvacátých let, zejména rozklad tradičních mravních

norem měšťanstva, např. jeho pojmu čestnosti. Ani ve svém nejlepším dramatu *Lidé na kře* nešel hloub než k tomuto doznání krize měšťanských ideálů a k povzdechu nad životními kompromisy v měšťácké společnosti nezbytnými. W. sklon k efektivnímu aranžování dramatického konfliktu se projevil zvláště ve hrách psaných za okupace.

BIBLIOGRAFIE

Choulostivá historie (D 1925, i prem.). Pod stromem zapovězeným (D bez vrocení, prem. 1926), Zkáza (D 1927), Lázně Zázračná Voda (D 1928), Srdece na uzdě (D 1928, prem. 1929), Rekovný Honza (D pro mládež, 1929), Kuli (D 1929), Todo je outsider (D 1930, prem. 1929), Láska je problém ožehavý (D 1930, i prem.), Právo na hřích (D 1931, i prem., zfilm.), Komediant Hermelin (D 1932, i prem.), Labyrint manželství (D 1934), Zuzana hraje vabank (D 1934, prem. 1933), Medvědí tanec (D 1934, i prem.), Lidé na kře (D 1936, i prem., zfilm.), Noví lidé (D 1939, prem. 1938), Štětí je umění (D 1940, prem. 1939), Červený mlýn (D 1940, i prem.), Půlnocní slunce (D 1941, i prem.), Sedi rybář u vody (Pp 1942), Život je samý zážrak (D 1944), Chodí houbař po lese (Pp 1947).

LITERATURA

J. Fučík v kn. Milujeme svůj národ (1951, o Nových lidech), F. Götze ve sborníku Čes. umění dramatické I, Cínohra (1941).

Ivan Wernisch

18. 6. 1942 Praha

Vystudoval výtvarnou větev Vyšší průmyslové školy keramické v Karlových Varech (1959). Publikovat začal r. 1958 v *Kultuře*, příspěvky v *Plameni*, *Hostu do domu* aj.

Po prvotině, která upoutala dětsky čistým, dychtivým a citově určitým pohledem na nejprostší věci a události, rozvíjí Wernisch systematicky téma „milovaného malovaného světa“ a obohacuje své výrazové prostředky, k nimž po zdůvěrnějších personifikacích přistupují s motivy lidového a naivního umění i tvůrčí adaptace tvárných postupů a někdy i citátů lidové poezie.

BIBLIOGRAFIE

Kam letí nebe (Bb 1961), Těšení (Bb 1963). mb

Zikmund Winter

27. 12. 1846 Praha

12. 6. 1912 Reichenhall, Rakousko

Narodil se v rodině zvoníka na Starém Městě v Praze. Vystudoval akademické gymnasium v Praze (1868), rok strávil v klášteře a v l. 1869–72 studoval na pražské filosofické fakultě historii (doktorát 1879); už v době studií vypomáhal městskému archiváři prof. Emlerovi. Od r. 1873 působil jako středoškolský profesor dějepisu nejprve v Pardubicích (do r. 1874), pak v Rakovníku (tam započal samostatný archivní průzkum), v l. 1884 až 1907 na akademickém gymnasiu v Praze. — Přispíval do Světozoru (prvotina Golgata 1880), Zlaté Prahy, Lumíru, Zvonu, Hlasu národa, Osvěty, Časopisu Českého muzea aj.

Wintrovo dílo tvoří jednak archivní studie dějepisné, téměř výhradně o 16. a začátku 17. stol., o době úpadku české reformace a bělohorské krize, jimiž Winter kladl vlastně základy české kulturní historie, jednak historická próza, čerpaná ze stejného období. Obě linie na samém začátku téměř splývají (Winter neměl nejprve ani úmysl psát o individualizovaných lidských osudech), celkem brzy se osamostatňují, avšak stále se těsně proplétají. Odborné práce jsou pečlivými a objevnými, mozaikovitě sestavenými soubory materiálů, zpracovávaných pozitivistickou metodou, jimž však do jisté míry chybí analýza smyslu a směru historického vývoje zkoumaného období. První povídkové práce jsou velmi zatíženy archivním materiálem, od jehož přemíry se W. poměrně rychle osvobozuje; už povídka *Nezbedný bakalář* (časopisecky 1883) je výrazným uměleckým úspěchem. Archivní materiál ze 16. a začátku 17. století však přitom zůstává W. až do konce výchozím a jediným pramenem a už tato volba naznačuje základní rysy W. životního pocitu, tj. pocitu krize, přechodného období. Vrcholem W. tvorby je několik povídek (*Krátký jeho svět*, *Vojáčka*, *Rozina sebranec*, *Panečnice*), napsaných až v posledním desetiletí života a ne bez vlivu literárních proudů 90. let, sugestivně dějově prokomponovaných a zasazených do pečlivě vykresleného rámce

českých renesančních měst a zvláště života jejich řemeslnických vrstev. Jsou to v podstatě psychologické studie tragických individuí, rozvrácených vášněmi a marně zápasících o vymanění z osudového seřevnění povahou a společenskou determinací. W. líčí jejich zápas s lidskou sympatií, ale i s vědomím jeho beznaděje. Tyto prózy přímo hýjí barvitým, pečlivě historicky odstíněným a archaizovaným jazykem. Současně s těmito vrcholnými pracemi vznikaly i jiné, na nichž se v jiné formě projevuje i základní problém jeho prací historických, tj. otázka pojetí historického vývoje, který je do jisté míry nahrazován mozaikovitým řazením událostí. Tento rozpor je charakteristický i pro největší jeho dílo, román *Mistr Kampanus*, monografický životní příběh českého vědce ze začátku 17. stol., rozpadající se zřetelně na několik částí, z nichž první naznačuje hlubší pojetí tragiky historické osobnosti vržené do krizové doby před Bílou horou, závěr díla pak jeví sklon k historickému popisu společenských událostí, i když velmi dramatických a barvitě vyličených (Bitva na Bílé hoře, Drancování Prahy; Poprava na Staroměstském náměstí). Monografický román ve zkratce zachycující celý životní běh hlavního hrdiny, v němž např. dosáhl úspěchů Jirásek a Nováková, nebyl svou uměleckou podstatou zřejmě zcela vlastní W. uměleckému talentu. Přesto však Winter svým pojetím historické literatury a způsobem využití archivního materiálu posunul českou historickou prózu nad starší popisné kronikářství, provázené často naivně iluzivní výchovnou nacionální tendencí; vytvořil z ní prostředek, kterým vyjadřuje životní pocit, rozpornosti vášní a smyslů, složitosti niterného života lidské individuality.

BIBLIOGRAFIE

V měšťanské světnici starodávné (studie. 1882), Starobylé obrázky z Rakovnícka (Pp 1886–88, řada I a II), Malé historie ze života staročeského (Pp 1888). Člověk zmařený (P 1888), Zač bylo živobyti za starodávna (studie. 1889), Historické arabesky (1890). Kulturní obraz českých měst (1890–92, 2 sv.), Dva obrázky rakovnícké (Pp 1891). Kuchyně a stůl našich předků (P 1892). Ze starodávného života (Pp 1892). Dějiny kroje v zemích českých (studie, 1892, s Č. Zibrtem), Pražské obrázky (Pp 1893), Přepych uměleckého průmyslu v měšťanských domech (1893), Ze staré Prahy (Pp 1894), Dě-

Jiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po dobu bělohorské bitvy (1891–94, 4 sv., s Č. Zibrtem), Život církevní v Čechách I–II (1895–96). Staropražské novely z XVI. a XVII. věku (1896). Děje vysokých škol pražských v l. 1409–1622 (1897). O životě na vysokých školách pražských knihy dvojce (1899), Miniatury (Pp 1899), Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. stol. (1901), Doktoři a lékaři v XVI. věku v Čechách (1901), Pražské ghetto (1902, s I. Herrmannem a J. Teigem), Z české minulosti (Pp pro mládež, 1902), Staré listy (Pp 1902), Povídky a obrázky historické (1904), Rozina sebranec (P 1905, zfilm.), Dějiny řemesel a obchodu v Čechách ve XIV. a XV. století (1906), Bouře a přehánka (Pp 1907), Dva dni na staroměstském domě radním (P 1908), Mistr Kampanus (R 1909), Remeslnictvo a živnostní XVI. věku v Čechách (1909), Krátký jeho svět (P 1911). — Posmrtné: Český průmysl a obchod v XVI. věku (1913, vydal J. V. Šimák), Šat, strava a lékař v 15. a 16. věku (1913), Zlatá doba měst českých (1913), Nezbedný bakalář (P 1915, zfilm.), Z kulturních dějin XVI. věku (1917), Den pomsty a potupy (P 1920). — Korespondenci s A. Jiráskem vyd. K. Svehla ve Sborníku Národního muzea, řada C (1960). — Z Winttra Sebrané spisy z beletrie a kulturních studií u J. Otty v l. 1911–25 (21 sv.), výbor ze Spisů 1910–30 (13 sv.) a Dílo u Kvasničky a Hampla v l. 1937–50 (8 sv.).

LITERATURA

Z. W. a Rakovnick (1937). F. X. Šalda v KP 7 (1953, o kn. Bouře a přehánka) a v KP 9 (1954); A. Grund v dosl. k Mistru Kampanovi (1950); J. Čermák v předml. k Rozině sebranci (1953); M. Pišut v dosl. k slov. předkladu Magister Kampanus (1959). J. V. Šimák v Čas. Spol. přátel starožitností (1912).

Jan z Wojkowicz

(vl. jm. Jan Nebeský)

18. 5. 1880 Nymburk

6. 12. 1944 Satalice u Prahy

Pocházel ze zámožné měšťanské rodiny. Po gymnasiu v Nymburce začal studovat na Karlově universitě v Praze filosofii a dějiny literatury, studia však pro chorobu nedokončil. Od r. 1907 byl trvale upoután na lůžko. Jako básník a prozaik vyšel z okruhu Moderní revue; přispíval zejména do Lumíru. — Psal drobné psychologické, dekadentně laděné prózy a poezii, často závislou na rozmanitých vzorech. Stále se vracel do oblasti duše zraňované neukojenou láskou (autobiografický román *Gerda* s dějem umístěným do Dánska aj.). Pozdější hymnické cykly, přeplněné meta-

fyzickými úvahami (*Tma a světla*), jsou výrazem planého hledání životní pravdy a příklonu k okultismu.

BIBLIOGRAFIE

Mizení (Pp 1898, anonymně), Mysteria amoroza (Pp 1899), O problému individualizace (filosof. pojednání, 1900), Poezie (Bb 1900), *Gerda* (R 1901, přeprac. 1944), Meditace (Bb 1906), Sny a touhy (Bb 1914), Bolesti života (Bb 1915), Tmy a světla (Bb 1918), Básník a věčnost (Bb 1925), Noční milenec (B 1931), Království snu (Bb 1932).

LITERATURA

B. Novák: J. z W., člověk a básník (1930). J. Karásek ze Lvovic v kn. Impresionisté a ironičkové (1926); J. Götz v kn. Jasníci se horizont (1926); K. Sezima v kn. Krastaly a průsvity (1928, o Gerdě). dh

Jiří Wolker

29. 3. 1900 Prostějov

3. 1. 1924 Prostějov

Syn bankovního úředníka v Prostějově, kde v l. 1911–19 vystudoval gymnasium. Od r. 1919 studoval v Praze práva a první rok také navštěvoval na filosofické fakultě přednášky hlavně Šaldovy →, později i Z. Nejedlého →. R. 1910 byl s otcem na měsíc u moře v lázních Grado, o prázdninách 1916 a 1917 se zúčastnil skautského tábora. R. 1921 se stal členem prostějovské odbočky KSČ. V l. 1921–22 byl členem moravské Literární skupiny a v l. 1922–23 Uměleckého svazu Devěsíl. R. 1922 byl s K. Bieblem → (jenž spolu s A. M. Pišou →, V. Nezvalem → a zpočátku také se Z. Kalistou patřil k jeho nejbližším literárním přátelům) měsíc v Baše u Jaderského moře V dubnu 1923 u něho byla zjištěna tuberkulóza, 15. června odjel do sanatoria v Tatranské Poliance, odkud byl převezen zpět do Prostějova tři dny před smrtí. — První básně otiskl r. 1918 ve Sborníku českého studentstva na Moravě a ve Slezsku, který spolužákal a v němž několik měsíců vedl beletristickou část. Psal hlavně do Cesty, Neumannova Kmene, Hosta (který také spolupůsobil) a literární kritiky a studie r. 1922 do Nejedlého → Varu. Už v dětství a v prvních jinošských letech se projevil Wolkovro mnohostranné umě-

Alena Vrbová

Eva Vrchlická

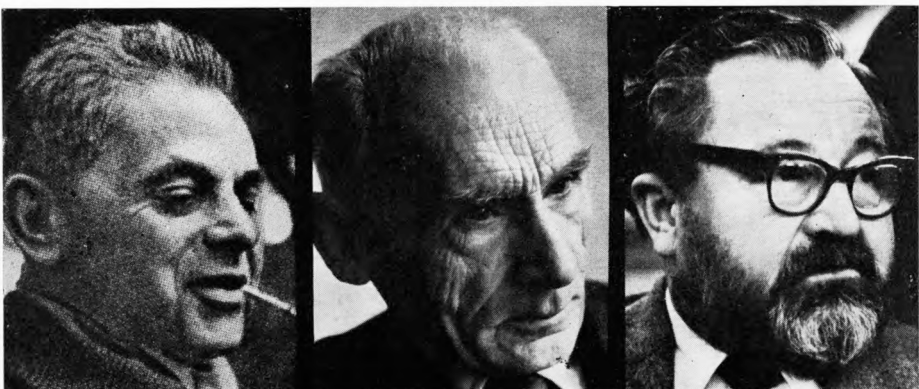
Jaroslav Vrchlický

Oldřich Vyhlídal

Ivan Vyskočil

Jiří Weil

Richard Weiner

Jan Weiss

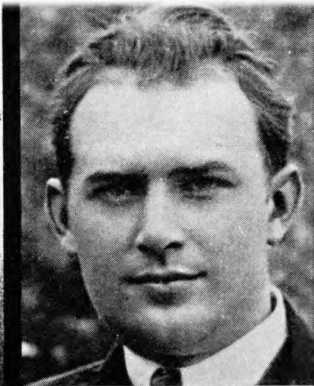
Jan Werich

Ivan Wernisch

Zikmund Winter

Jiří Wolker

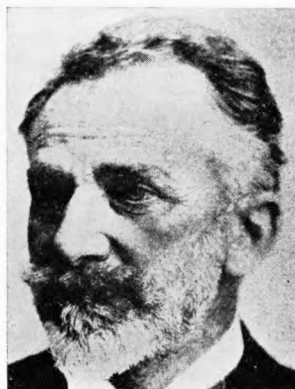
Jaroslav Zaorálek

Antonín Zápotocký

Vilém Závada

Julius Zeyer

Miroslav Zikmund

Jaroslav Zrtal

lecké nadání, zpočátku spíše výtvarné a hudební, ale potom převážně literární, přičemž mu byli prvními rádci jeho středoškolsí učitelé A. Dokoupil a J. Kamenář. Nejrozsáhlejší a nejvzrálější část W. raných literárních pokusů tvoří verše (spolu s dalším svým učitelem V. Měrkou také překládal slovinskou poezii), soustředěné k vlastním duševním proměnám a silně ovlivněné dekadentními básnickými (hlavně Przybyszewským). Teprve po svém příchodu do Prahy píše radostné, šrámkovsky laděné verše, v nichž literární póza ustupuje prostým životním zážitkům. — W. básnická prvotina *Host do domu* byla charakteristickým projevem prvního vývojového období mladé poválečné poezie, vyznačující se s dětským primitivismem a pokorou ze své lásky k životu a k lidem. Námětově navazuje na úsilí předválečné generace, která vnášela do poezie elementární jevy každodenní skutečnosti. W. vymaňuje prosté předměty z jejich všednosti tím, že je činí prostředníky lásky sjednocujícím navzájem lidí. Představa harmonického světa splývá W. s jeho dětstvím a mládím, z něhož byl vytržen. Při proměně světa vychází W. z obrazného pojmenování, které potom široce rozvádí. Kompozice básně tedy spočívá v neustálé konfrontaci roviny významu přímého s rovinnou obraznou. Již v období *Hosta do domu* začal W. vývoj k hlubšímu pochopení soudobé skutečnosti, vrcholící v této sbírce básní *Svatý Kopeček*, která svou metodou volných přechodů od motivu k motivu (přejatou z Apollinairova *Pásma*) a překračováním hranic ústřední myšlenky vytváří nejkonkrétnější a nejmnohostrannější obraz skutečnosti ve W. poezii vůbec. — W. myšlenkový vývoj k poznání nutnosti revoluční přestavby společnosti se dokončil na přechodu mezi jeho prvotinou a druhou básnickou sbírkou. V *Těžké hodině* se jeho dosavadní láska k lidem vyhranila v revoluční kolektivismus. Na přelomu odumírající epochy individualistické a rodícího se řádu kolektivistického vyjadřuje W. přerod člověka ke kázní a společenské odpovědnosti v tomto novém kolektivním duchu. Iluzivní představa harmonické společnosti se tu stává reálnou představou budoucí společnosti komunistické. Proletariát, který o tuto společnost

bojuje, není zde proto předmětem pouhého sociálního zájmu, nýbrž hrdinou, jehož určující rys nevidí W. v utrpení, ale v jeho důlnosti. Především se však nyní nejší W. sjednocující pohled prosazuje v hledání vzájemné souvislosti lidských životů zdánlivě na sobě zcela nezávislých, ať už jí nalézá v tom, jak je štěstí jedněch vykupováno utrpením druhých, ať v sepětí, kterým člověk vstupuje v jednotu s ostatními lidmi svou prací a kterým přerůstá i svou smrt. Vztah k této dělné jednotě lidí je vnitřním smyslem (báseň *Moře*). Také zde je W. pohled, spojující člověka s ostatními lidmi a lidi s ostatní přírodou, založen na metaforických proměnách. Složitější myšlenka však trhá souvislý řetěz obrazných pojmenování a zároveň ve snaze o co největší jasnost výpovědi se metaforičnost ukázuje, tj. zůstávají jen ty metaforické a přirovnání, které souvisí s obrazným uchopením ústřední myšlenky básně. Přitom se rozvíjení myšlenky více opírá o pohyb zobrazované reality, o děj. Silící epičnost se výrazně prosadila v sociálních baladách, nejcharakterističtějším útvaru W. poezie a proletářské literatury dvacátých let vůbec. W. se v sociálních námětech těchto balad soustřeďuje k mravní problematice svých proletářských hrdinů. Opřel se o tradici balad Erbenových →, jejichž tematiku proměnil tak, že nad člověkem nestojí neměnný mravní řád a osudovost, kterým člověk tračicky podléhá, ale nesravednost společenského řádu, s nímž člověk zápasí. Myšlenkově i tvárně se k *Těžké hodině* přimykají básně, které psal W. v době své smrtelné choroby. V nich buďto trpí tím, že ho nemoc vyřazuje z kruhu lidské vzájemnosti, anebo se snaží osobní bolest překonat prostřednictvím nadosobní problematiky opět baladicky ztvárněné (básně z pozůstalosti). — Od počátku období *Těžké hodiny*, zároveň s programovým přimknutím k básnické epice, obrací W. svůj zájem stále víc také k próze a dramatu. Z prozaických prací trvalou hodnotu mají pohádky, nejosobitější pokus o modernizaci pohádky před K. Čapkem →, do nichž W. vnesl všední život a problematiku současnosti a z celého pohádkového aparátu ponechal jen záračnost, která je zde založena na jeho

typickém postupu metaforických proměn. Pohádky vycházejí sice z námětů sociálních, tematicky jsou však opět soustředěny k otázkám mravním, stejně jako jednoaktové pokusy dramatické (*Tři hry*). Dramaticky nejvyzrálejší, ale psychologicky nevěrojatná a vykonstruovaná je poslední z nich (*Nejvyšší obět*), z prostředí ilegálního revolučního boje. Nedosahuje proto přesvědčivosti předchozího *Hrobu*, patetické, expresionisticky vzrušené oslavy statečného činu, jímž se jednotlivec obětuje pro blaho celku. — Souběžně s vlastní tvorbou probojoval W. v literárních studiích a polemikách zásady umění spjatého s revolučním bojem proletariátu. Ať už to bylo v programové stati *Proletářské umění*, napsané společně s K. Teigem →, či v polemikách s měšťáckými kritiky, především s A. Novákem →, s mlhavým humanismem brněnské Literární skupiny a nakonec také s jednostrannou orientací na „sváteční“ jevy života jeho přátel z Devětsilu. Hlavní rysy proletářského umění, kolektivismus, nezastíraná tendenčnost a optimismus, vyrůstaly mu z rysů a potřeb konkrétní skutečnosti, kterou toto umění odráželo. Také v kritikách sledoval W. literární tvorbu svých vrstevníků především z hlediska, nakolik odráží širší problematiku životní a nakolik život spoluvytváří. V tom vycházel z jednoho ze základních rysů kritické praxe Šaldovy → a stal se průkopníkem té linie marxistické kritiky, kterou potom dále rozvinul J. Fučík →

BIBLIOGRAFIE

Host do domu (Bb 1921), Těžká hodina (Bb 1922), Tři hry (D 1922, prem. Nejvyšší oběti 1922). — Spisy: u Petra r. 1924 (2 sv., s předmlouvou F. X. Šaldy) a r. 1941 (3 sv.), v SNKLU v l. 1953–54 (4 sv., s doslovly A. M. Piši, Z. Trochové a J. Štěpánkové). — Výbory: Čtení z Jiřího Wolkra (1925, uspoř. a předml. A. Dokoupil), Wolker pracujícím (1946, usp. S. K. Neumann). — Korespondence: Listy příteli (A. M. Pišovi, 1950), Korespondence s rodiči (1952), Listy dvou básníků (1953, s K. Bieblem).

LITERATURA

V. Nezval: W. (1925) a ve Varu 1948 a 1950 až 1951; Z. Kalista: Kamarád W. (1933, s korespondencí); L. Kratochvíl: W. a Nezval (1936); Z. Wolkerová: J. W. ve vzpomínkách své matky (1937, 2. vyd. 1951); A. M. Piša — J. Mukařovský — B. Tomčík — V. Závada: J. W. — příklad naší poezie (1954); F. X. Šalda v KP 12 (1959), ve Studiích z čes. lit. (1961, O nejmladší poezii čes.), v SZáp 1928 až 1929 a 1933–34 (Dva básnické osudy české); Z. Nejedlý ve Varu 1924–25, 1948, 1949 a 1950 až 1951; J. Hora v kn. Poezie a život (1959); A. M. Piša ve studii Poezie své doby (2. vyd. 1946) a v ČLit 1954 (o W. cestě k dramatu); B. Václavek v kn. Od umění k tvorbě (1928), Tvorba a společnost (1961) a v Lit. studiích a podobiznách (1962); J. Fučík ve Statici o literatuře (1951); E. Urx v kn. V prvních řadách (1962); K. Hausenblas ve sborníku Studie a práce lingvistické I (1954); J. Hrabák ve Studiích o čes. verši (1959). M. Dvořák v LUK 1934 (o W. baladě); F. Vodička v SaS 1952 (Úkoly literární historie při studiu otázek uměleckého mistrovství); S. Strohs ve Filos. časopisu 1954; P. Blažiček v ČLit 1957 a 1963; M. Růfus ve SLP 1958 (o jeho ohlasu na Slovensku). pu

Z

Alois Záborský

(vl. jm. František Červínek)

8. 2. 1858 *Náklo-Jáchymov u Litovle*
9. 9. 1921 *Uherské Hradiště*

Syn cestáře, studoval gymnasium v Olomouci (1871–79) a potom práva v Praze. Od r. 1884 byl zaměstnán u soudu v Olomouci, potom byl soudcem v Jemnici a v Uherském Hradišti. Po téměř třicetileté službě byl dán do penze, kterou trávil v Uherském Hradišti. — Přispíval od roku 1897 do časopisu Švanda dudák, později též do Lidových novin, Večerů Lidových novin aj. Užíval různých pseudonymů: Florián Čaboun, Baltazar Pelyněk aj.

Záborský pronikl jako humorista a satirik, čerpající ze svých zkušeností se soudní byrokracií a ze života na Hané. Liboval si v kmenové starobylosti hanácké, pronikání nových hospodářských tendencí hodnotil jako rozvrat. Jeho nejzdařilejší prací je „hanácká trilogie“ *Břehule*, v níž se (zvláště v poetickém prvním dílu, umístěném do 17. stol.) prolíná život lidí se životem pohádkových bytostí zosobňujících neporušenou hanáckou přírodu. Z. čerpá ze vzpomínek na dětství, zesměšňuje spory o rozdělování obecní pozemky a stíhá jízlivým pošklebkem agrární hnutí a jím propagované hospodářské akce.

BIBLIOGRAFIE

Z nového labyrintu světa (R 1907), *Břehule* čili Poslední hashrman na Hané (R 1919), Na

potulkách se Švandou (Pp 1919, 2 sv.), *Lásko, milá láska...* (Pp 1920).

LITERATURA

B. Slavík v kn. *Hanácké písemnictví* (1940) a v *Písemnictví na Litovelsku* (1937). pp

Jan Zahradníček

17. 1. 1905 *Mastník u Třebíče*
7. 10. 1960 *Uhřinov u Velkého Meziříčí*

Pocházel z početné rolnické rodiny. Studoval na klasickém gymnasiu v Třebíči (1919–26), krátký čas na filosofické fakultě v Praze (jako žák Šaldův a Tillův). Pak se věnoval jen literatuře, a to práci básnické, překladatelské a lektorské (pro různá nakladatelství). Nejdříve žil v Praze a ve Slapech, 1936 se usídlil v Uhřinově u Velkého Meziříčí, v l. 1945–49 byl redaktorem nakladatelství Brněnské tiskárny. — Debutoval r. 1927 verši v časopise *Tvar*; přispíval verši, články, recenzemi a poznámkami do časopisů *Listy pro umění* a *kritiku*, *Akord*, *Rád*, *Obnova*, *Lumír* aj. V l. 1940–48 redigoval časopis *Akord*. Jako publicista se v době po Mnichovu spolu s jinými katolickými spisovateli (*Durychem* →, *Demlem* →, *Čepem* →) podílel na tažení proti demokratickým silám a na združňování katolických tradic v národní kultuře.

Zahradníček byl čelným představitelem skupiny katolických básníků třicátých a čtyřicátých let. Pro jeho počátky je příznačný kult noci, snu, smrti a bolesti, touha osvobodit duši z vězení těla. Z ve-

smírných a mystických dále se však brzy vrátil k zemi, k rodnému kraji a jeho živým i mrtvým, dospěl k harmonickému vztahu k světu, k láskyplnému sblížení s jeho bytostmi, rostlinami i věcmi a konečně k oslavě života; všim ovšem prolná základní jistota, již jest bůh, a transcendentálno. Z. extatické básně, prozrazující březínovské východisko (symbolismus, architektonické úsilí, kosmická poezie, návrat k člověku), byly nejednou ohrožovány abstraktností a sklonem ke stálému opakování několika motivů (větru, oblak, ptáků aj.); největší plastičnosti dosáhl ve verších o přírodě a rodném kraji. K objektivaci a zkonkrétnění obraznosti přivedla Z. poezii okupace a válka. Všechny její hrůzy přijímal jako boží zkoušku, která národ naučí obětem a přivede ho k jednotě a k bohu (*Stará země*); úsilí o nadoborní patos vedlo však někdy k oratorským gestům a k verbalismu. Přes jednostranné omezení národních tradic na oblast náboženskou byla tato poezie básnický silným výrazem národních nadějí v těžkých okupačních letech. Když skutečnost nedala za pravdu Z. víře, že se národ i lidstvo jednotně vrátí k účinné náboženské víře, vyvrcholila jeho skepse k poválečnému světu polyfonickou skladbou *La Salletta*; básník zde vyslovil neskrývaný odpor k socialistickým proměnám a jedinou záchranu pro svět, řítil se ke katastrofě, viděl v návratu k ortodoxně pojaté, bezvýhradné poslušnosti vůči bohu a jeho zjevení.

BIBLIOGRAFIE

Pokušení smrti (Bb 1930), Návrat (Bb 1931), Jeřáby (Bb 1933), Ziznívé léto (Bb 1935), Pozdření slunci (Bb 1937), Náš kraj a kniha (přednáška, 1939), Korouhev (Bb 1940), Oslice Balaamova (stati, 1940), Pod b čem mlostným (Bb 1944), Svatý Václav (B 1946), Stará země (Bb 1946), La Saletta (B 1947). — Z překladů: J. Wassermann, Jeden spravedlivý (1931); Th. Mann, Povídky o životě a smrti (1932); Höderlin (výbor z poezie, 1932); E. Mörike, Mozartova cesta do Prahy (1932, s J. Cepem); R. M. Rilke, Zápisky Ma ta Lauridse Brgge (1933); R. Billinger, Popel očistcový (1940); G. von Le Fort, Poslední na popravišti (1941).

LITERATURA

F. X. Šalda v ŠZáp. 1931—32 (Průřez kouskem dnešní lyriky) a 1933—34 (Pohled na naši nejnovější produkci lyrickou — o Jeřábech) a 1935—36 (Tři moderní lyrikové češtin — o Zizní-

vém létě); B. Fučík v dosl. k básni La Saletta (1947). M. Dvořák v LUK 1935 a v Akordu 1945—46; P. Fraenkl v LUK 1937; O. Králík v Akordu 1945—46 (o Korouhvích). pp

František Zákrejs

7. 5. 1839 Polička

19. 6. 1907 Náchod

Gymnasium studoval v Hradci Králové (maturita 1858), práva v Praze (do roku 1862); dva roky po studiích žil ve Vidni. Působil jako okresní tajemník v Poličce (1865—72), později jako bankovní a obecní úředník v Praze (Žižkov a Karlín). — Působil do Obecních listů, Pokroku, Slovanu, Světozoru, Posla z Prahy a zejména do Osvěty (1871—1907), k jejímž zakladatelům a předním kritikům patřil (r. 1875 tu vyšel jeho román Národovci). Vydal Rukopis královédvorský a zelenohorský (1889), redigoval Národní bibliotéku a Sbirku dramatických spisův.

František Zákrejs se podílel na vývoji literatury šedesátých a sedmdesátých let jako dramatik usilující povznést původní dramatickou produkci a obohatit její žánrovou rozlohu o historickou veselohru založenou podle Bozděchova → vzoru na obratné konverzaci a elegantním dialogu (*Dvě krásných očí*), o salónní hru ze současnosti, do níž by pronikla aktuální společenská problematika (*Národní hospodář*), a zejména o velkou, patetickou tragédii z národních dějin (*Poděbradovna, Král svého lidu*). Jeho veršované tragédie, které podobně jako hry V. Vlčka → úzkočtivě zachovávají aristotelské schéma pětiaktové tragédie a zakládají dramatický konflikt na vykonstruovaných srážkách schematických postav ztělesňujících abstraktně pojaté čnosti a vášně, chtějí podat názorné příklady slavné minulosti a připomínat jimi potřebu národní svornosti a jednoty. Vedle Z. dramatického zájmu ztrácela už ve své době význam jeho próza. — Od let sedmdesátých se Z. zájem stále víc soustřeďoval ke kritice, zejména divadelní, již chápe jako významnou národní buditelskou a vzdělávací činnost; svou kritickou metodu přitom zakládá na nepružných, od živého umění

odtržených formalizujících postulátech, odvozených z herbartismu. Z. byl spolu s ostatními kritiky časopisu *Osvěta* (F. Schulzem →, V. Vlčkem →, E. Krásnohorskou →) programovým obhájcem tzv. ideálního realismu; právě v jeho kritických projevech se však tento program zřetelně odhaloval jako konzervativní lpění na stávajících společenských poměrech. V pozdějším vývoji české literatury osmdesátých a devadesátých let se Z. zákonitě dostává do pozice typického literárního zpátečníka, který se (nadán jízlivou polemickou obratností a sklonem k pamfletické grotesce) znovu a znovu zarputile vrhá do předem ztracených bojů: už v sedmdesátých letech se podílel např. na polemikách o „hnilobě“ francouzského dramatu, později fanaticky obhajoval RKZ →, jako nejkrásnější konzervativce se účastnil bojů proti realismu a dílu E. Zoly i polemik vyvolaných nástupem mladé kritické generace devadesátých let.

BIBLIOGRAFIE

Národní hospodář (D 1867, prem. 1869). Podšbradovna (D 1873, prem. 1872). Dvě krásných očí (D 1873 i prem.). Král svého lidu (D 1879). Červenobílá stolice (D 1881). Anežka (D 1882). Mezinárodní nevěsty (R 1882). Novky z veselého péra (1883).

LITERATURA

V. Zákrejs: F. Z. (1924): J. Durdík v kn. Kritika (1874, o dramaích Dvě krásných očí a Podšbradovna); Ant. Veselý v kn. Neblednoucí podobizny (1946); V. Vlček v *Osvětě* (1907). //

Jaroslav Zaorálek

22. 12. 1896 *Spytihněv*
u *Uherského Hradiště*

20. 10. 1947 *Roztoky u Prahy*

Syn venkovského učitele. R. 1915 maturoval na klasičtém gymnasiu v Uherském Hradišti. Po světové válce začal studovat češtinu a francouzštinu na pražské filosofické fakultě, rok byl též zapsán na medicíně; z nedostatku hmotných prostředků studium na čas přerušil, ale pak opět pokračoval ve studiu na filosofické fakultě. Z této doby se také datují první Z. překlady (z Balzaca, Mauroise, Rollanda, Suarèse). R. 1925 se Z. definitivně rozloučil s univerzitou, odjel na studijní po-

byt do Francie a po návratu (1926) se věnoval až do konce života výhradně překládání. Překládal hlavně z franštiny, ale také z němčiny, italštiny, angličtiny a španělštiny.

Zaorálkova překladačská tvorba nemá u nás obdoby už svým rozsahem: v rozmezí dvaceti let přetlumočil na dvě stě svazků; výběrem autorů a děl pak představuje cílevědomý kulturní čin namnoze průkopnického významu: překlady z francouzštiny tvoří takřka systematický průřez novodobou francouzskou prózou a esejistikou od Chateaubrianda, Balzaca, Flauberta přes Nervalu a Maeterlincka, A. France a Rollanda, přes poválečnou avantgardu (Apollinaire, Achard, Anouilh, Carco, Aragon, Cocteau, Jarry) a moderní román (Duhamel, Proust, Romains, Durtain, Duvernois, Maurois) až k posledním novinkám, jakými byli např. Céline nebo Chevallier. Kromě toho překládal z italštiny (Machiavelli, Prezzolini, Tombari), němčiny (Anzengruber, Brecht, L. Frank, Grimmelshausen, Kolbenheyer, Kuhnert, Loens, Schwarzkopf, Wassermann, A. Zweig) a španělštiny (Ortega y Gasset, Unamuno). Vedle odpovědnosti za výběr originálu, kterou považoval za nutnou součást překladačovy činnosti, snažil se vždy vystihnout původní charakter překládaného textu, podřídit se plně a výhradně autorovi, potlačit vlastní osobnost. „Kniha musí zachovat stejný rytmus, musí být schopna vyvolat tytéž dojmy a vzněty jako originál.“ Splnit tento úkol na nesmírně bohatém výběru autorů zcela odlišných podařilo se Z. především proto (to byl také další Z. požadavek na překladačovu práci), že dokonale ovládl češtinu ve všech jejích stylových rovinách a historických vrstvách; ne náhodou souběžně s překladačskou činností a z jejích potřeb vznikala unikátní sbírka lidových rčení a přirovnání, která spolu s jazykem Z. překládů natrvalo obohatila českou slovesnou tvorbu.

BIBLIOGRAFIE

Kdo to řekl? (Slovník citátů. 1940, s B. Mathesicem). Lidová rčení (1947). — Z překládů: z francouzštiny: Apollinaire. Fantazie (1924), Kacif a spol. (1926); Aragon. Karneval života (1938); Balzac. Gobseck (1925). Toulavá mošna (1930); Carco. Život mistra Villona (1928); Céline. Cesta do hlubin noci (1933),

Církev (1934), Smrt na úvěr (1936); Chateaubriand, Atala, René (1926); Chevallier, Zvonokosy (1937); Coster, Fiandrské legendy (1941); Duhamel, Notář z Havru (1935), Zahrada šelem (1936), Pohled do země zasilbené (1937), Svatojánská noc (1938); Flaubert, Herodias (1924); France, Traktér u královny Pedauky (1931), Život v květu (1953) aj.; Giono, Hlasy země (1933), Člověk z hor (1934), Kéz tonu v radosti (1935) aj.; Guéhenno, Zápisník čtyřicetiletého (1936); Jarry, Nadsamec, Messalina (1930); Laforque, Charles Baudelaire (1930), Legendární morality (1934) aj.; Lautréamont, Maldororovy zpěvy (1929); Loreilhe, León Bloy (1930); Maeterlinck, Vražnění nevítaček (1928) aj.; Mauriac, Cesty k moři (1947) aj.; Maurois, Prostý příběh vojáka Biggse (1922), Básník a svět (1924), Byron (1931), Rodinný kruh (1932) aj.; Méricmé, Novely (1928, s L. Z. Dostálovou, 2 sv.); Musset, Povídky a novely (1929), Komédie a proverbsy (1930) aj.; Nerval, Procházký, Aurelia, Korespondence (1930), Cesta do Orientu (1930) aj.; Proust, Radosti a dny (1927), Hledání ztraceného času (1927—29), Vzpomínky (1930); Rolland, Petr a Lucie (1920), Dobrý člověk ještě žije (1924), Okouzlená duše (1928), Mystický a činný život dnešní Indie (1931) aj.; Romain, Obrozené městečko (1928), Lidé dobré vůle I—IX (1937—38); Lesage, Gil Blas (1928); Stendhal, Kruté lásky (1930), Suarès, Napoleon (1921) aj. — Z italštiny: Machiavelli, Vladař (1940); Prezzolini, Život N. Machiavelliho (1940); Tombari, Celá Frusaglia (1941). — Z němčiny: Brecht, Třigrošový román (1935); L. Frank, Ze tří miliónů tří (1932); Grimmshausen, Dobrodružný Simplicius Simplicissimus (1929); Kolbenheyer, Úsměv penátů (1941); Kuhnert, Pagan'ni (1931); Loens, Vlkodlak (1941); Schwarzkopf, Grünwald, barbar čistého srdce (1941); Wassermann, Kryštof Kolumbus (1930); A. Zweig, Výchova před Verdunem (1936), Nastolení krále (1938). — Ze španělštiny: Unamuno, Tragický pocit života (1927).

LITERATURA

P. Eisner v NŽ 1957.

bš

Antonín Zápotocký

19. 12. 1884 Zákolany

13. 11. 1957 Praha

Syn Ladislava Zápotockého (1852—1916), jednoho z průkopníků socialismu u nás. Vychodil zákolanskou vesnickou školu a měšťanku na Kladně, vyučil se v Mělníku kameníkem (1898—1902) a po vyučení pracoval do r. 1905 v Praze. V l. 1907 až 1920 působil s přestávkou let první světové války na Kladně jako sociálně demokratický stranický a odborový tajemník; v prosinci 1920 vedl kladenské dělníky ve všeobecné stávce. Po založení KSČ se stal

generálním tajemníkem strany. Pracoval nepřetržitě jako významný politický činitel KSČ a rudých odborů, byl delegátem 2. sjezdu III. internacionály, poslancem parlamentu, generálním tajemníkem Ústředny průmyslových svazů odborových. Za svou politickou činnost byl za Rakouska i první republiky několikrát souzen a vězněn. R. 1939 byl zatčen a vězněn v koncentračních táborech až do konce války (od roku 1940 v Sachsenhausenu). Po osvobození se jako předseda ÚRO významně podílel na boji o charakter republiky i na konečném vítězství dělnické třídy v únoru 1948, kdy byl jmenován nejprve náměstkem a brzy nato předsedou československé vlády; 21. 3. 1953 byl zvolen prezidentem republiky, jímž byl až do konce života.

A. Zápotocký byl především dělnickým komunistickým politikem, avšak po celý život se zajímal, i když ne soustavně, o umění, sochařství, malířství, uměleckou fotografii a především o literaturu. Už jako mladý dělník otiskoval ve Sborníku sociálně demokratické mládeže a později v kladenské Svobodě (v l. 1905—07) protimilitaristické a protiklerikální verše. Politická práce ho odvedla od literatury, třebaže jeho umělecké sklony byly zřejmé i v publicistice; natrvalo se k literatuře vrátil po r. 1945, kdy v posledním desetiletí života napsal pět beletristických prací, jež mají převážně ráz románových kronik. Jsou to (až na poslední z nich, *Barunku*) bezprostřední obrazy historie českého dělnického hnutí. Velmi výrazná, především v prvních třech, je složka autobiografická, autor v nich vystupuje jako jedna z románových postav; obsahují i dokumentární materiál a politické úvahy, takže tvoří nenapodobitelný celek, jež mohl autor vytvořit dik svým bohatým životním zkušenostem. Zachycují dělnické hnutí v důležitých momentech, kdy se rozhodovalo o jeho dalším vývoji; dobu zakládání sociálně demokratického hnutí (*Vstanou noví bojovníci*), rok 1905 (*Bouřlivý rok*), léta bojů o charakter republiky 1918—1920 (*Rudá záře nad Kladnem*). Historická spolehlivost, svěžest vyprávění, humanistický patos i neobvyklost formy těchto prací vzbudily velký čtenářský zájem. Nejtradičnější ráz má čtvrtý román, *Rozbřesk*, který je adaptací zápisků auto-

rovy matky. Posmrtně vydaná dětská knížka *Barunka* vznikla rozpracováním jedné kapitoly Rozbřesku.

BIBLIOGRAFIE

Vstanou noví bojovníci (R 1948, zfilm.), Bouřlivý rok 1905 (R 1949), Rudá záře nad Kladnem (R 1951, zfilm.), Rozbřesk (R 1956), Barunka (P 1957). — Řada odborářských a politických publikací (Postaru se žít nedá, 1947, aj).

LITERATURA

Vstanou A. Zápotockému (1958). B. Macák v HD 1957 (Státníkovo lit. dílo); M. Tomčík ve SLP 1957; V. Forst v Novinářském sborníku 1959 (Novinář a vypravěč). *uf*

Jaroslav Zatloukal

6. 3. 1905 Opava

23. 9. 1958 Brno

Studoval na reálce v Prostějově a Olomouci (1924) a na filosofické fakultě v Brně a Bratislavě (češtinu-francouzštinu, doktorát 1929). Učil na reálném gymnasiu a měšťanské škole v Bratislavě (1931 až 1939), po r. 1939 na reálném gymnasiu a později stavební průmyslové škole v Brně. Za působení na Slovensku zajížděl často na tehdejší Podkarpatskou Rus a zajímal se o tamější sociální poměry. Uspořádal oficiální sborník Podkarpatská Rus (1936) a redigoval tři ročníky Podkarpatoruské revue (1936–38), kriticky se zabýval i slovenskou literaturou. Za okupace byl předsedou Moravského kola spisovatelů. Pro ilegální činnost byl v l. 1941 až 1942 vězněn a zátítky z žaláře hluboce ovlivnily jeho poválečnou tvorbu. Uspořádal sborníky *Golgata* (1946, s R. Habřínou →) a *Svědectví Kounicových kolejí* (1946).

S výjimkou dvou operních libret věnoval se Zatloukal výhradně básnické tvorbě. Vyjadřoval-li prvními sbírkami, v nichž tvárně následoval Wolka → z období *Hosta do domu*, zjitřenou touhu smyslů, zpovídal se ve své pozdější milostné poezii z hořkosti a neukojitelnosti lásky. Obrodo přineslo až setkání se zakarpatským světem a především s jeho přírodními krásami; kontrast mezi nimi a lidskou bídou vyjádřil působivými obrazy. Poučen na poezii Halasově → a Holanově → vyslovil řadou sbírek utrpění „zrazené země“

a tíhu okupační doby; ve *Velikém návratu* procítil vnitřní rozpor bývalého vězně, je muž do radostného pocitu svobody ustavičně doléhají zátítky hrůzy. — Jeho Podkarpatoruský žalm (ze sbírky *Vít z polonin*) zhudebnil v kantátě E. Suchoň; pro Z. Blažka napsal libreto k opeře Verchovina (prem. 1956), pro L. Koželuhu libreto *Zrazená země* (1956).

BIBLIOGRAFIE

Nebe i země (Bb 1927), Město světél (Bb 1928), Kříž lásky (Bb 1930), Slavnost podzemní (Bb 1930), Janko Jesenský (E 1934), Mikuláš Galanda (studie, 1934, s J. Pospíšilem), Tvář v roušce ticha (Bb 1936), Vít z polonin (Bb 1936), Krokem nenávratna (Bb 1937), Zrazená země (Bb 1938), Proměny (Bb 1939), Poezie (výbor, 1940), Morava (Bb 1940), Žalářem pečeti (Bb 1945), Veliký návrat (Bb 1945), Čas válkou okutý (Bb 1946), Dítěti list ze žaláře (B 1945, změn. na Motáček Evě, Bb 1946).

LITERATURA

V. Stupka v dosl. k výboru Poezie (1940). J. Linhart v KM 1946 (o sbírkách Žalářem pečeti a Veliký návrat). *ju*

Vilém Závada

22. 5. 1905 Ostrava-Hrabová

Syn hutníka, který padl v první světové válce. Vystudoval gymnasium v Ostravě (1923, zde byl jeho učitelem V. Martínek →), filosofickou fakultu Karlovy university (disertace o Václavu Šolcovi 1929) a státní knihovnickou školu. V l. 1927 až 1932 byl redaktorem v nakladatelství Aventinum a redigoval *Rozpravy Aventina* (1930–31), od r. 1932 v nakladatelství Melantrich, kde redigoval *Listy pro umění a kritiku* (1933–37). Od r. 1937 působil v Národní a universitní knihovně, nakonec jako její ředitel až do r. 1958, kdy odešel do sekretariátu Svazu čs. spisovatelů. — Debutoval prózou v *Besedách Moravskoslezského deníku* (1924) a verši v *Hostu* (1925). Příspěvky v časopisech *Pramen*, *Kmen*, *ReD*, *Rozpravy Aventina*, *Signál*, *Listy pro umění a kritiku*, *Lumír*, *U-Blok*, *Čtete*, *Literární noviny*, *Rozhledy*, *Lidové noviny*, *Rudé právo*, *Kvart*, *Červený květ*, *Kultura*, *Plamen*, *Host do domu* aj. Uspořádal výbory z poezie Kříčkovy (1954), Macharovy (1954),

Dykovy (1955), Čechovy (1960) a Básnický almanach 1953.

Závada vstoupil do literatury na konci dvacátých let a podobně jako František Halas → vnesl do české poezie životní pocit ostře protikladný dobovému poetismu. Také Z. v prvotině *Panychida* čerpal z jeho básnické metody, ať už to byla významově bohatá metaforická zkratka, těsné spojování asociací v apollinairovském „pásmu“, nebo používání typických prvků poetistického slovníku. Poetistická imaginace, založená na smyslových vjemech, byla však Z. prostředkem ke zkoumavé reflexi, k hodnocení světa i vlastního postoje k němu; reflexivnost se odrazila v prérývaném nemelodickém verši, plném otázek a zámlk. Konfrontace básnířka subjektu se skutečností vyzněla negativně: Z. nenachází místo v měšťácké společnosti a s hořkou skepsí si uvědomuje marnost obětí světové války. Pessimistický tón sbírky nepřešl ani obrazy beskydské přírody; vědomí vnitřního sepětí s rodným krajem, z něhož byl Z. vytržen, naopak ještě zesilovalo jeho úzkostný pocit osamělosti a společenské nezakotvenosti. Do motivu ostravské krajiny se navíc promítá tragická bezručovská antinomie bídy a krásy Slezska, která se stala trvalou součástí Z. poezie nejen jako složka tematická, ale především jako organizující princip ideový a slohový (byla zejména stálým latentním zdrojem Z. metaforiky). Z. deziluze přerostla v druhé sbírce *Siréna*, vydané v době vrcholící hospodářské krize, ve vypjaté negativistické gesto odporu, v jediný pocit ošklivosti a hnusu, vyjadřovaný i adekvátními prostředky jazykovými. Naturalistickým slovníkem a poeizním nemetaforickým veršem vytvářel Z. apokalyptické vize rozkladu a zla. Negaci, kterou nebylo možno dále stupňovat, stejně jako nebezpečí verbalismu a rétorického patosu překonal Z. sbírkou *Cesta pěšky*. Pocit ohrožení země, jímž tato sbírka předznamenala poezii osmatřicátého roku, vedl Z. k hledání svazku s kolektivem, který mu symbolizoval lid rodného kraje. Ostravsko neztrácí ani zde svou hrůznou monumentalitu, básník v něm však nyní nalézá pevný zdroj sociální víry, lidské solidarity a životní naděje, vyjadřované sevřeným, téměř

gnómičtým veršem, oprostěným výrazem a zhuštěnou metaforičností. Tyto znaky si uchovala i další sbírka *Hradní věž*, která reagovala na Mnichov a začátek okupace. Obnovení tragického pocitu bylo v ní spojeno s příklonem k alegoriím a symbolům, s tendencí zabstraktňovat jak společenská, tak intimní a přírodní témata. Objektivační metodu předchozí sbírky opět vystřídal silně subjektivní pohled na skutečnost, který vnesl do Z. básnického vyjadřování složitější významové vztahy i větší vnitřní intenzitu a emotivní účinek. Složitou metaforiku rozvíjel Z. v subjektivním básnickém záznamu válečné tragédie *Povstání z mrtvých*, zejména tam, kde zcela nekonvenčně (a to i vzhledem k dobovému kontextu) postihoval katastrofální odraz fašistického běsnění v psychice člověka; ve verších vítajících osvobození z Východu naopak směřoval k výrazově prostotě a písňovosti. Podvojnost básnického vidění i tvaru vynikla plně ve sbírce *Město světla*, která usilovala o novou podobu poezie, spjaté se společenským přerodem. Projevila se v symbolickém obraze dvou světů: města zlata, v němž je skutečnost viděna stále pod tragickým zorným úhlem války a jejích ničivých stop v nitru lidí, a města světla, v němž je tragika překonavána optimistickou perspektivou nové společnosti. Znepokojující představa lidské duše zpusťosené válkou a kapitalismem prochází jako ústřední motiv celou Z. poválečnou tvorbu; snaha po jejím očištění od nánosu kruté lhostejnosti se stává přímo básnickým programem, který na začátku padesátých let působil zvlášť naléhavě. V četných motivických obměnách vyslovil Z. potřebu vzájemného lidského porozumění a důvěry i v písňové sbírce *Polní kvítí*; osobitě tak zároveň reagoval na deformace, které vnesl do vztahů mezi lidmi kult osobnosti. Lhká melodická písňovost, na níž byla sbírka založena, oprostovala Z. verš místy až k zjednodušení problematiky a mvšlenka mnohdy vuvstila v násilnou didaxi. Soustředění tvůrckých motivů Z. dosavadní poezie představuje sbírka *Jeden život*. V návratech do světa dětství, v obrazech rodného kraje a v zralém, zobecňujícím pohledu na lidský život, zdůrazňujícím jeho společenský smysl, oživil Z. v modifikované podobě lyrickou

obraznost, která ho spojovala s poetismem, a překonal slohovou i myšlenkovou jednostrannost předchozí sbírky. — Překládal z poezie maďarské (Ady, Petöfi, József), francouzské (Nerval), jihoslovanské (lidová epika) a slovenské (Kostrá).

BIBLIOGRAFIE

Panychida (Bb 1927), Za Otakarem Březinou (studie, 1929), Siréna (Bb 1932), Cesta pěšky (Bb 1937), Václav Solc, básník Prvosenek (studie, 1938), Hradní věž (Bb 1940), Povstání z mrtvých (Bb 1946), Město světa (Bb 1950), Mám rád svou maminku (Bb pro děti, 1954), Básně (výbor, 1954), Půjdu do mateřské školy (Bb pro děti, 1955), Polní kvítí (Bb 1955), Jdou vojáci, jdou (Bb pro děti, 1956), U maminky, u tatínka (Bb pro děti, 1959), Vzduch a světlo (výbor, 1960), Jeden život (Bb 1962).

LITERATURA

J. Petmichl: V. Z. básník českého charakteru (1963); F. Götz v kn. *Básnický dnešek* (1931); F. X. Šalda v SZáp 1932–33 (Řikání o čtyřech básnících — o Siréně); J. Hora v kn. *Poezie a život* (1959); J. Janů v *dosl. k výboru Básně* (1954); D. Šajtar v kn. *Pět studií ve znamení P. Bezručce* (1958, o básnických počátcích); A. M. Piša v kn. *Stopami poezie* (1962).

bš

František Zavřel

1. 11. 1885 Trhová Kamenice

4. 12. 1947 Praha

Gymnasium studoval v Chrudimi (maturita 1903), kde byl jeho otec učitelem, práva v Praze (do r. 1909, doktorát 1918). Od r. 1909 pracoval jako soudní úředník v Praze a v Chrudimi, později (1918–31) byl úředníkem ministerstva obchodu, po předčasném penzionování advokátem. Za okupace (od roku 1941) byl reaktivován a za své služby obdržel vysoké vyznamenání. — Přispíval především do časopisů *Jevišťe*, *Československé divadlo*, *Divadelní list Máje* aj. Vydával četná pamfletická a sebeoslavné letáky.

Na několika cestách do ciziny (především do Itálie) si Zavřel oživoval velké postavy historie, z jejichž osudů pak ve svých dílech vždy jednostranně a subjektivně zdůrazňoval projevy bezohledné individualistické vůle, tragicky se střetávající s malým a závistným okolím. Uctívání těchto hrdinů u něho vyústilo v nekritický kult „polobohů“, kterému dal umělecký výraz v řadě dramát (*Nietzsche*, *Caesar*,

Valdštýn). Kult silných jedinců vedl nenasánilivého autora i k velikášské autostylizaci, která se projevovala v bezohledných polemických obhajobách vlastních děl, v koncepci vlastního životopisu (*Zaživa pohřben*) i v klíčových politických románech, psaných ze stanoviska krajní politické pravice (*Fortinbras*). Sepětí s pravicovou politikou ho přivedlo až k fašismu. To vše znehodnotilo jeho dramatický talent, který lze v Z. hrách rozeznat i pod jejich expresionisticky křečovitou formou.

BIBLIOGRAFIE

Hanel (B 1903), Má vlast (Bb 1904), Šimson (D 1912, prem. 1921), Don Juan (D 1915, 2. změn. vyd. 1915 s názvem Juan. 3. změn. vyd. s názvem Kamenný host. 1922), Odišus a Iokasta, Šimson a Delila (Dd 1915), Boleslav Ukrutný (D 1919, prem. 1920), Návrat (D 1920, prem. 1921), Král Přemysl Otakar II. (D 1921, prem. 1929), Dravec (D 1922, prem. 1921), Přehra (Bb 1923), Oba Kokoškové (D 1923), Vzpoutra (D 1923, i prem.), Mrtvý (D 1924, i prem. pod názvem Tři místo jednoho), Boverský zápas (D 1924, i prem.), Napoleon (Bb 1924), Napoleon (D 1925), Vvkupitel (D 1925, i prem.), Dádečekem proti své vůli (D 1926, i prem.), Nesmrtelná milenka (D 1927, i prem.), Vvkutálený paroháč (D 1927, prem. 1928), Hora Venusina (R 1928), Veselohra s letcem (D 1928), Mezihra (Bb 1929), Všech mládí (R 1929), Fortinbras (R 1930, 1934, 2 sv.), Před koncem (epigramy, 1933, přeprac. pod názvem Pozdrav od Borové 1939), Poprava panská Kudrny (P 1935), Hus (D 1935, prem. 1936), Jan Žižka z Trocnova (D 1935, i prem.), Každý svého nehožítka Panna (Dd 1935, prem. Panny 1935), Eva (R 1937), Heroika (Dd 1937; Kristus, prem. 1937, Hus, Nietzsche), Památce Mladý Pakůrkové (Bb 1938), A porta inferi (Bb 1939), Valdštýn (D 1940, i prem.; připojena básnická sbírka Requiem aeternam), Pomník Mladá a Heleně (Bb 1940), Po boji (epigramy, 1940), Aféra Tilly (R 1941), Verše o lásce a smrti (Bb 1941), Polobozí (Dd 1941; Caesar, prem. 1941; Kristus Hus, Valdštýn, Napoleon), O rusi (R 1942), Zaživa pohřben (vlastní životopis, 1942, rozšíř. 1944), Kost (D 1944) In memoriam (Bb 1945 o přepolen Kristus a Všech mládí). — Provedené hry: Vítěz nad oceánem (1928).

LITERATURA

J. Fučík ve *Statích o literatuře* (1951), *Morče nadčlovček — o románu Eva*; V. Kolář ve sborníku *Čes. umění dramatické I. Činohra* (1941), I. Voříšch v *Generaci 1945–46* (Pošlední nadčlovček).

et

Julius Zeyer

26. 4. 1841 Praha

29. 1. 1901 Praha

Pocházel z rodiny zámožného pražského tesaře a obchodníka s dřevem, která si udržovala povědomí německo-francouzského původu; vlivem chůvy však přílnul k české kultuře. Aby mohl převzít otcův závod, studoval reálku (do r. 1859), krátce navštěvoval pražskou techniku (1859 až 1861) a ve Vídni se vyučil tesařem. Po cestě na zkušenou (1862, kdy navštívil Německo, Švýcarsko a Francii) se však věnoval literatuře. Jako mimořádný posluchač Karlovy university se zabýval studiem filosofie a starověkých kultur. Roku 1873 se stal vychovatelem ve šlechtické rodině v Rusku. Po roce se vrátil do Prahy a mimo dobu, kdy byl opět v Rusku vychovatelem (1881) a společníkem hr. Harracha v Bonnu (1881), střídal pobyt v cizině (Švédsko 1878, Rusko 1880, Itálie 1883, Řecko a Turecko 1885, Francie 1889, Španělsko 1890, Rusko 1893 a 1899) s pobytem v Praze (od r. 1878) a ve Vodňanech (1887—99), kde se stýkal se spisovateli O. Mokřým a F. Heritesem →. V r. 1899 se natrvalo přestěhoval do Prahy. Debutoval r. 1873 v Palečku (humoreskou Krásné zoubky) a přispíval do Lumiru, Květů, Ruchu, Světozoru, Nového života aj.

Literární dílo J. Zeyera vyrůstalo z tíživého životního pocitu kultivovaného intelektuála, který narážel na mělký prakticismus a omezené živení v soukromém i veřejném životě české společnosti sedmdesátých a osmdesátých let. Rozpor ideálních představ a skutečnosti, podminěný osobními, národními i sociálními zkušenostmi, vtiskl jeho vztahu k životu romantické rysy, vzbudil pocit osamění a snahu hledat „ztracenou“ skutečnost a náhradu za ni. Proto záhy po prozaických prvotnách, v nichž se ještě projevují prvky bezprostřední společenské ironie polemicky namířené proti současnému světu (Krásné zoubky, Pražské novely), se Z. uchyluje k vysněným světům mýtů, bájí a pověstí, a to jak ve veršované epice, tak v próze. V epice je to především svět starých českých pověstí (cyklus *Vyšehrad*), k nimž

se postupně připojují látky z historie české (*Griselda*) i jiných národů (*Zpěv o pomstě za Igora*, *Ossianův návrat*). Tento zájem vyvrcholil ve zpracování starofrancouzských národních zpěvů z 11. až 13. století, v *Karolínských epopejích*, cyklu čtyř veršovaných skladeb, oslavě dávné rytířské cti, obětavosti a věrnosti. — Ještě pestřejší svět minulosti rozvíjí Z. v próze. Střídá se tu prostředí ruského dvora z 18. století (*Ondřej Černyšev*), v němž hrdina citlivé povahy a s ideálními sklony naráží na nepřekročitelné hradby okolního světa, s rytířským světem staré Francie (*Román o věrném přátelství Amise a Amila*), do jehož starofrancouzské předlohy Z. vmísil motivy keltských a nordických mýtů a legend i prostředí orientální. Tu všude Z. osvědčil vypravěčské umění, smysl pro kolorit i fantazii, s níž oživuje staré ideály a svět pevných, neproměnných morálních hodnot. Jak ve veršované epice, tak v próze představuje Z. nalomené charaktery hlubokých citů a vášní, střetávající se v pestrých a vzrušujících příbězích, které klade v přímý protiklad k bezbarvým a nezajímavým hrdinům přítomnosti. Typy ovládané jedinou vášní zobrazil Z. i v cyklu milostných příběhů, v nichž využívá lidových, pohádkových i historických témat k ztělesnění rozmanitých typů lásky od ryze smyslové až k transcendentálně duchovní. Toto rozpětí tvoří gradaci cyklu *Z letopisů lásky* a nakonec v *Trojích pamětech Vita Choráze* ústí v spiritalistickou, metafyzicky pojatou lásku uskutečňující se splynutím s bohem. — Na sklonku osmdesátých let se ještě více zostrilo napětí ve vztahu mezi vnímavou, pasívní Z. povahou a pokračujícím rozkladem hodnot soudobé společnosti. Výrazem toho se stal Z. nejvýznamnější, autobiograficky založený román *Jan Maria Plojhar*, který na pozadí fabulačních postupů přezívajících z romantismu vyjadřuje autorův odpor k soudobému politickému světu buržoazie i vnitřní rozporný rodící se z tohoto světa, z nichž hrdina marně hledá východisko v činu. Ze světa hluboké deziluze, jež i v románě *Dům U tonoucí hvězdy* vede k rezignaci hlavního hrdiny, se Z. vykupuje v poslední etapě tvorby. Tehdy se sblížil s dobovým symbolistickým proudem a hlavně s ten-

dencemi Katolické moderny svou snahou po integraci s duchovní atmosférou křesťanského náboženství a zejména s pokornou vírou naivního lidového křesťanství (*Tři legendy o křížifixu*). Od hrdinských mýtů dospěl Z. k parafrázi pohádkových a legendárních příběhů, v jejichž přebásnění se snažil postihnout monumentální prostotu folklórních a biblických symbolů. — Obdobným vývojem jako Z. epika a próza prošla i Z. dramata. Zpočátku v nich zpracovával náměty starých renesančních a orientálních povídek (*Stará historie, Sulamit, Bratři*), později se přikláněl k českým lidovým pověstem, poeticky aktualizujícím národní mýtus (*Libušin hněv, Šárka*, použitá L. Janáčkem ke stejnojmenné opeře, *Neklan*), a k pohádce. V závěru své tvorby napsal několik biblických her, jejichž tradici chtěl oživit v podobě umělecky náročného dramatu. Většina Z. her jsou dramata knižní, autor v nich kladl větší důraz na vyjádření atmosféry příběhu než na děj. Dával jim proto často veršovanou podobu (blankvers) a všestranně zdůrazňoval jejich lyrický ráz. Na jevišti se ze Z. her udržela (kromě *Staré historie*) jen pohádková hra zpracovávající motiv slovenské pohádky o síle lásky vítězíci nad zlem, *Radúz a Mahulena*, natrvalo spojená s hudbou J. Suka.

BIBLIOGRAFIE

Ondřej Cernýšev (R 1876). Novely I, II (1879, 1884). Bájce Šoňany (Pp 1880). Román o věrném přítelství Amíse a Amila (1880). Vyšehrad (Bb 1880). Dobrodružství Madrány (P 1882). Fantastické povídky (1882). Griselda (B 1883). Stará historie (D 1883, i prem.). Poezie (1884, zde Zpěv o pomšti za Igora), Gompachi a Komurasaki (R 1884). Sulamit (D 1885, prem. 1883). Kronika o sv. Brandanu (B 1886). Čechův příchod (B 1886). Legenda z Erinu (D 1886, i prem.). Rokoko (P 1887). Sestra Pascalina (P 1887). Libušin hněv (D 1887, i prem.). Z letopišů lásky I—V (Bb 1889—92). Doňa Saňa (D 1889, prem. 1897). Jan Maria Plojhar (R 1891). Stratonka a jiné povídky (1892). Neklan (D 1893, prem. 1896). Tři povídky (1893). Tři komedie (1894). Bratři, prem. 1899; Z dob růžového jitra, prem. 1896; Lásky div). Obnovené obrazy (Pp 1894, 3 sv.). Tři legendy o křížifixu (Pp 1895). Maclunova výprava (Pp 1896). Vojska Náprstek (životopisná studie, 1896). Amparo a jiné povídky (1896). Karolinská epopeja (B 1896). Dům U tonoucí hvězdy (R 1897). Radúz a Mahulena (D 1898, i prem.). V soumraku bohů (P 1898). — Sebrané spisy v Unii v l. 1901—07 (34 sv.); zde poprvé Za-

hrada mariánská (R 1903). Kristina Zázračná a jiné práce (Pp 1903). Fantastické povídky (1903). Ossianův návrat a jiné básně (1905; zde Troje paměti Víta Choráze). Pod jabloní (D 1906, prem. 1902. hudba J. Suk). Šárka (D 1906). Nové básně (1907); v Unii v l. 1941—49 (10 sv., nedokončeno). — Výbor Světla východu uspoř. P. Poucha (1958). — Z korespondence: R. Jesenský (1919). Listy třem přátelům (Z. Hlávkové, O. Červenému, J. Voborníkovi, 1938). K. Heinrichové (1924) se Z. Braunerovou (Přátelství básníka a malířky, 1941), s F. Bílkem (Básník a sochař, 1948), s rodinou Kalašových (Ve stínu Orlea, 1949), s J. V. Sládkem (1957) a porůznu časopisecky.

LITERATURA

J. Voborník: O poezii J. Z. (1897). J. Z. (1907, jako 35. sv. Spisů J. Z.) a v předml. k Olgerdu Gejstoví (1911); F. V. Krejčí: J. Z. (1901); M. Marten: J. Z. (1910) a v Akordu (1916); O. J. Z. (ročenka Chudým dětem 1931); F. Viszkovataja: Ruské motivy v tvorbě J. Z. (1932) a ve Slavii 1949—50 (o genezi Inulta); J. Š. Kvapil: Gotický Z. (1942). v předml. k Mae dnové výpravě (1936), v dosl. ke kn. Z letopišů lásky (1951) a v SV 1951 (přehled a hodnocení dosavadní literatury o J. Z.). F. X. Šalda v KP 1 (1949, o Sulamit), KP 2 (1950, o Libušině hněvu), KP 3 (1950, o Třech legendách o křížifixu, o Domu U tonoucí hvězdy a o první Voborníkově monografii), KP 4 (1951, o kn. V soumraku bohů a o Radúzu a Mahuleně), KP 5 (1951) a v SZáp 1930—31; V. Mrštík v kn. Pia desideria I (1902, J. Z. a čes. kritika); A. Novák v Krajanech a sousedech (1922) a v Nosičích pochodní (1928); J. Fučík ve Třech studích (1948) a v Pokolení před Petrem (1958); V. Lišková v Posmrtném odliuku za prací (1945); P. Poucha v dosl. k výboru Světla Východu (1958); K. Krejčí v předml. k Radúzu a Mahuleně (1961); pamětní číslo čas. Český bibliofil 1941.

Josef Liboslav Ziegler

10. 7. 1782 Hradec Králové

23. 5. 1846 Chrudim

Gymnasium vystudoval v rodišti, v Praze filosofii (1802) a bohosloví (1806). Studoval slovanské jazyky a byl vychovatelem synů Krameriových →. Kaplanoval v Dobrušce (1806—09), pak byl správcem fary v Dobřanech u Dobrušky (1809 až 1817), z nichž učinil kulturní středisko kraje. Od r. 1817 přednášel v semináři v Hradci Králové také českou literaturu. Od r. 1825 děkan v Chrudimi. — Přispíval do Prvotín (zde překlady Horatiových satir), Rozmanitostí, Krameriusových c. k. vlastenských novin (překlad Fénélon, 1814—15), do Hlasatele (překlad Lu-

kiana), Časopisu pro katolické duchovenstvo a do časopisů, které sám redigoval a vydával. Redigoval: Dobroslav aneb Rozličné spisy poučujícího a mysl obveselujícího obsahu v řeči vázané i nevázané (1820 až 1822); Přítel mládeže aneb Zásoba spisů ku prospěchu a potěšení učitelů ..., od r. 1839 jako Časopis pro československé národní školy (1823—46); sborníky: Věrný raditel rodičů, dítek, pěstounů a učitelů (1824); Milozor aneb Rozličné spisy poučujícího obsahu v řeči vázané a nevázané (1824); Milina aneb Novoroční čtení (1825).

Zieplerův význam spočíval (vedle překladů z klasické literatury, jimiž se začleňoval do básnické družiny Puchmajerovy →, hlavně v organizaci literárního života. Ve svých časopisech a sborníčcích, charakteru buď odborně pedagogického, nebo lidově vzdělávacího, shromažďoval kolem sebe všechny významnější spisovatele z východních Čech: M. Z. Poláka → (jehož byl přítelem a kterého získal pro českou literaturu), F. V. Heka (1769 až 1847), M. S. Patrčku (1787—1838). V. K. Klicperu → aj. — Z učitelské činnosti vzniklo několik prací mluvnických, z působení kněžského práce náboženské.

BIBLIOGRAFIE

Z překladů: Fénélon. Příběhové Telemacha, syna Ulyssova (2 sv., 1814—15).

LITERATURA

A. Růžička v kn. Přední křesťané národa čes. I (1883). I. Pešek v Pedagogických rozhladech 1911. v ND 1909—10 (Královohradecká vlastenecká družina) a v Osvětě 1921. mf

Otakar Zich

25. 3. 1887 Městec Králové

9. 7. 1934 Ouběnice

Pocházel z učitelské rodiny. Studoval na gymnasiu v Praze, po absolvování filosofické fakulty Karlovy university (doktorát r. 1902) učil krátce na gymnasiu v Praze a v Domažlicích (1903—06). V r. 1911 se habilitoval (prací Estetické vnímání hudby) jako docent experimentální estetiky na Karlově universitě v Praze, od r. 1920 byl profesorem filosofie na Ma-

sarykově universitě v Brně a od r. 1924 profesorem estetiky na Universitě Karlově. Práce z estetiky a různých uměnovědných oborů publikoval zejména v České myslí (Úkoly české estetiky, 1919, Hodnocení umělecké a estetické, 1917), Živém slovu, Českému lidu, Časopise pro moderní filologii, České hudbě, Volných smerech aj. Působil jako hudební referent Zvonu.

Zich působil jako skladatel, dramatik, hudební kritik a estetik. Jeho hudební tvorba vychází ze smetanovské tradice, ze zdrojů lidové slovesnosti i z některých impulsů hudby 20. století (Mahler, Schönberg, Ostrčil). Sbíral a vydával lidové písně (především chodské: 25 chodských písní) i jiné (Vojenský zpěvník, 1922). Četné jeho skladby jsou inspirovány literárními texty, ať jsou to písně a sbory na slova J. Nerudy (cyklus Z mělnické skály, 1909, Matičce, 1924, melo-gram Romance o Černém jezeře, 1933), orchestrální skladby (ouvertura Konrad Wallenrod) nebo opery (Malířský nápad Vlna Preciézkv). — Jako estetik a hudební vědec navazoval na úsilí svého učitele O. Hostinského →: snažil se porozumět výstavbě uměleckého díla a její specifičnosti. Zpočátku se zabýval zejména zkoumáním vnějších, formálních stránek uměleckého díla, vzájemnými vztahy těch složek, které lze vnímat smysly. Odtud postupně dospíval k analýze významové stránky umění, přičemž mechanické pojetí umělecké formy jako statického ornamentu (Herbart) nahrazoval celistvým pohledem na uměleckou výstavbu díla jako na dynamickou, vnitřně jednotnou i rozpornou strukturu, jako na živý a historický proces. Z. zkoumal umělecké dílo v jeho neivlastnější existenci podobě, tj. v situaci, kdy je vnímáno. To mu umožnilo uplatnit při studiu uměleckých výtvořů, ať už básně, verše, divadelního či hudebního díla, některé postupy psychologické metody. Přitom se postupně přesvědčoval o tom, že objektivní vlastnosti uměleckého díla jsou na individuální psychologii nezávislé. Zichova badatelská práce se opírala o bezpočetnou znalost materiálu, o respektování faktů a empiricky ověřených dat (v tom se projevovalo jeho filosofické pozitivistické školení) i o abstraktní logické myšlení.

Zobecnující tendence propůjčovaly jeho úvahám nad dílčím konkrétním materiálem teoretickou závažnost a podnětnost. Z jednotlivých uměnovědných disciplín se Z. zabýval především hudební vědou, poetikou (zvláště teorií verše), teorií dramatu a výtvarného umění. Z. práce z hudební vědy jsou věnovány rozboru děl Smetanových, Dvořákových aj., problematice hudebního folklóru (české lidové tance) a otázkám vnímání hudebních děl. Z literárněteoretických prací vyniká Z. průkopnická studie *O typech básnických*. Autor v ní provádí analýzu prožitku básnického díla a klasifikaci tzv. básnických hodnot (myšlenkové, zvukové a rytmické, obrazné); na základě tohoto rozboru pak dospívá k typologii básnických děl podle převládajícího způsobu realizace básnických hodnot (typ zrakový, sluchový a pohybový). Do vývoje teorie českého verše Z. zasáhl svými úvahami o eufonii (zvukosledu, tj. hláskové instrumentaci) verše, o problematice českého jambu (Předrážka v českých verších, ČMF 1928) a pracemi z rytmiky (O rytmu české prózy, Živé slovo 1920). Nejrozsáhlejší a nejsystematičtější Z. práce, která shrnovala výsledky jeho univerzitních přednášek z oboru teorie dramatu, je *Estetika dramatického umění*. Z. definuje drama jako samostatné umění, jehož jednotlivé složky (dramatický text, scénická výprava, hudba atd.) podléhají zvláštním zákonitostem, jež nelze odvodit ze specifičnosti literárního, výtvarného či hudebního umění. Podstatu dramatického díla Z. spatřuje v jeho jevištní realizaci a herectví zdůrazňuje jako základní složku dramatického umění. Provádí sémantický, významový rozbor jednotlivých složek dramatického díla (textu, dialogu, hercova projevu, dramatické osoby a děje, scény, scénické situace aj.) a má přitom neustále na mysli dramatické dílo jako složitý významový celek, v němž má každá složka své místo. Hierarchizace složek není pro něho dána jednou provždy, ale utváří se v konkrétním díle podle individuální situace, podle druhových zvláštností a podle základních principů stylizace. Svým úsilím o maximální objektivitu estetického zkoumání stal se Z. jedním z badatelů, kteří přispěli k zvědečtění estetiky. Na jeho podněty navazovali

estetikové pozdější, zejména J. Mukařovský →.

BIBLIOGRAFIE

Estetické vnímání hudby (1910). Ke sporu o Dvořáka (1915). Estetika dramatického umění (1931). O typech básnických (1937). — Rozbory hudebních skladeb: Smetanova Hubička (1911). Symfonické básně Smetanovy (1924). — Vlastní skladby: Malířský nápad (opera na námět povídky Sv. Cecha, 1909, prem. 1910). Preciéžky (opera podle Molièra, 1926, i prem.). — Provedené skladby: Vlna (opera podle J. Hilberta, 1915).

LITERATURA

J. Mukařovský v Ročence KU 1933—34 (nekrolog) a v LF 1933 (o Estetice dramatického umění); K. Chvatík v kn. B. Václavěk a vývoj marxistické estetiky (1962); J. Hrabák v Úvodu do teorie verše (1958). K. Horálek v NR 1942 (K teorii předrážky v čes. verši). mg

Miroslav Zikmund

14. 2. 1919 Plzeň

Vystudoval reálné gymnasium v Plzni a od r. 1938 studoval na tehdejší Vysoké škole obchodní v Praze. Po uzavření vysokých škol za okupace pracoval většinou jako úředník v Plzni, později v Praze. Přerušena studia dokončil r. 1946. Další viz heslo Jiří Hanzelka.

šv

Jaroslav Zrotal

7. 4. 1909 Velké Meziříčí

Vyrůstal v tísnivých sociálních poměrech na různých místech na Moravě. Začal studovat na reálce, pak byl kupeckým a zednickým učněm, prošel několika příležitostnými zaměstnáními a prožil i nezaměstnanost. Od r. 1928, kdy byl přijat na pražskou dramatickou konzervatoř, věnoval se především divadlu. Působil jako herec v Praze, kde mj. spoluzakládal Divadlo mladých, v Bratislavě, Olomouci, Ostravě i u kočovné společnosti. Po válce hrál v Realistickém divadle (1945—48) a v Divadle filmového studia. Od r. 1951 je zaměstnán jako filmový scenárista a dramaturg. Je autorem námětu k filmu Tažná ptáci. — Literárně se představil ve třicátých letech básnickou sbírkou *Zimostráz*

a románem *Jed Jindřicha Karger* v Moravském večerníku (1935).

Ze Zrotalova nesoustředěného díla mají podstatnější význam ty hry, v nichž se jako jeden z prvních u nás pokoušel zobrazit proměnu soudobé vesnice. Vyznačují se dobrou znalostí prostředí, zajímavými, nově viděnými lidovými typy i schopností komediálně bezprostřední nebo tragicky laděné charakteristiky postav; v oblíbené veselohře *Slepice a kostelník* však zobrazený společenský konflikt přesáhl možnosti veseloherního zpracování. Ve *Froně* se Z. pokusil vyslovit složitou problematiku nově se utvářejících vztahů na ves-

nici vnitřním dramatem titulní hrdinky, jejíž postavení připomíná tragické ženské osudy klasického vesnického dramatu; slibně naznačeného a nově pojatého konfliktu však nevyužil důsledně a dramatizoval hutný příběh vnějšíkovými prostředky.

BIBLIOGRAFIE

Zimostráz (Bb 1932), Slepice a kostelník (D 1950, i prem., zfilm.), Co kamera neviděla (D pro mládež, 1959, i prem.), Všichni spravedliví (P 1962). — Provedené hry: Zelezný dědek (1949, zfilm.), Zavínil to Ferkl? (1953, libreto k operetě O. Flosmana), Frona. (1955, st. cena za film), Hospodin a auto (1957, s M. Netouškovou). jop

Ž

Jaroslav Žák

28. 11. 1906 Praha

29. 8. 1960 Praha

Mládí prožil v Praze na Žižkově, kde roku 1925 vystudoval klasické gymnasium. Po studiích na filosofické fakultě v Praze (1925–29) působil jako středoškolský profesor latiny a francouzštiny v Praze, r. 1932 krátce ve Dvoře Králové, potom v Liptovském Sv. Mikuláši a v l. 1936 až 1945 v Jaroměři. V l. 1945–48 pracoval v Praze jako lektor Čs. státního filmu a jako žurnalista. Po r. 1952 byl pracovníkem zdravotnické dokumentace. — Přispíval zejména do Českého slova, Svobodného slova, Dikobrazu aj.

Podněty pro své knížky čerpal Jaroslav Žák hlavně z trampského, středoškolského a sportovního prostředí dvacátých a třicátých let. O svérázný jazykový projev (slang) těchto prostředí opíral především svůj humor. Myšlenku, že život člověka je v podstatě sportovní zápas, zobrazil zachycením „věčného boje“ středoškolských profesorů odtržených od života a sportovně založených studentů (*Študáci a kantoři*, *Cesta do hlubin študákovy duše*). Z hlediska sportující studentské mládeže jsou psány i příběhy o bojích mezi divokými trampy a pohodlnými měšťáky, ve kterých ironizuje jak způsob měšťáckého života, tak bezduché napodobování Dikovského západu podle brakové literatury (*Dobrodružství šesti trampů*).

BIBLIOGRAFIE

Vzpouora na parníku Primátor Dittrich (P pro m ádež, 1930, pseud. Jarry Jack, s V. Radou), Dobrodružství šesti trampů aneb Nové pověsti české (R 1933, s V. Radou), Z tajností žižkovského podsvětí (Pp 1933, s V. Radou), Študáci a kantoři (P 1937, zdramatizováno pod názvem Škola, základ života, prem. 1937, zfilm.), Příběhy děda Posledy (R 1937, s V. Radou, přeprac. s názvem Pan Poseda, přítel študáků, 1939), Cesta do hlubin študákovy duše (P 1938, zfilm.), Vydržte až do finále (P 1939), Svět se mění nenápadně (Pp 1940), Hvězdy nad Roupkovem (R 1941, s F. Supem), Oheň (Fí 1943), Z palce (Pp 1946), Bavíme se uslechtilé (Fí 1946), Kámen mudrců (Fí 1946), Kouzelné rukavice (Pp 1953), Dobrý borec Antonín (R pro děti, 1959). — Provedené hry: Cistka (pásmo, 1947). dh

Jiří Žák

11. 7. 1917 České Budějovice

Gymnasium a obchodní akademii vystudoval v Plzni. V l. 1939–45 byl vězněn v Buchenwaldu. Po návratu se stal zaměstnancem plzeňské odbočky ministerstva informací, v l. 1947–52 byl šéfredaktorem Haló Nedělních novin (od r. 1951 přejmenovaných na Květy), Magazínu Haló 80, Knihovny Rudého práva (později Knihovny Květů) a Zrcadla doby. V l. 1952–54 byl dělníkem na stavbě Slapské přehrady, nyní působí jako publicista a spisovatel. — Přispěvky v Rudém právu, Tvorbě, Květech, Světě v obrazech, Plameni, Červeném květu aj. Překládá z němčiny. Poválečnou tvorbu Jiřího Žáka určil zážitek nacistického koncentračního tábora

(válčné náměty a protifašistický patos) a profese novináře (publicistický ráz). Spojením fakt s autentickými zážitky (v případě reportáže o „úžasném chlapíkovi“ W. von Braunovi jde o fakta vzatá z oblasti výzkumu a výroby raket a o zážitky buchenwaldského vězně) vytváří reportáž se značným dramatickým napětím. Reportážní charakter si podržuje i Ž. drama (*Případ Herbst*) a novela (*Konec komisaře Gaslera*). Se zdarem vytváří jednoznačné typy a situace, v nichž násobí konkrétní životní fakta uměleckou fikcí; méně se mu už daří složitější situace, proměny osobností apod.

BIBLIOGRAFIE

Nestoudné povídky (1934), Otevřené okno (Bb 1935), Posledních deset dnů (Rpe 1945), Dvě cesty v Německu (Rpe 1948), Brána je znovu otevřena (Rpe 1949), Nalevo výřízení (text k fotografické publikaci, 1949), Hitlerovi dědici (Rpe 1950), Exkomunikace, zázraky, sabotáže (Rpe 1950), V oceli šestí na světě (Rpe 1951, s L. Haškovou a S. Oborským), Konec komisaře Gaslera (P 1961), ... a pozdravuj u nás doma (Pp 1961), Úžasný chlapík (Rp 1962), Schůzka před Samsonem (F 1963). — Provedené hry: Nahý mezi v ky (1959, adaptace románu B. Apitze), Případ Herbst (1960), Zvěřinec (1962). vk

Jan Želivský

† 9. 3. 1422 Praha

Radikální kazatel a politik husitské revoluce v Prahy. Narodil se patrně v Humpolci, byl řeholníkem premonstrátského kláštera v Želivě, oddanost k Husovu učení jej přivedla r. 1418 do Prahy, kde se stal kazatelem u P. Marie Sněžné. Pražská chudina spatřovala v jeho radikalismu zárukou důsledné realizace Husova odkazu. Události, které se zběhly průběhem procesí, jež vedl 30. července 1419 (zejm. defenestrace novoměstských konšelů), byly signálem k propuknutí husitské revoluce. Ž. usiloval o součinnost pražanů s tábory, jimž byl velmi blízko, třebaže se s nimi plně netotožňoval. K posílení váhy revolučních složek v zemi dosáhl r. 1420 poprvé spojení Starého a Nového Města v jediný správní celek, jemuž stál prakticky v čele. V době, kdy na čas pominulo přímé vojenské ohrožení revoluce, odvážily se reakční husitské složky odstranit Ž. úklad-

nou vraždou v obavě z jeho vlivu na lid. — Část kazatelské činnosti J. Želivského se zachovala ve sbírce jeho kázání z roku 1419. Záznam kázání, pronesených česky, je psán latinsky a představuje spíše myšlenkovou osnovu jednotlivých promluv, založenou na výkladu příslušných míst z bible, než skutečná kázání. Proto je nsnadné určit, kterých motivů využíval k aktuálně zaměřeným odbočkám, bez nichž si nelze představit oblibu jeho kázání ani jeho vliv na posluchače. V souvislosti s Ž. činností vznikla nejspíše i revoluční bojová píseň Povstaň, povstaň, Veliké Město pražské, namířená proti králi Zikmundovi. Je to pravděpodobně i proto, že Ž. sám lidový zpěv podporoval.

EDICE A LITERATURA

Dochovaná kázání J. Ž. z r. 1419, 1. sv., vyd. A. Molnár (1953); Výzva J. Ž. (výběr kázání v překl. A. Molnára, 1954). — B. Aušteká: J. Ž. jako politik (1925); E. Stejn: Ž. jako náboženská osobnost, VKČSN 1947. R. Kalivoda v kn. Husitská ideologie (1961). F. M. Bartoš v Jihočeském sborníku hist. 1952. ep

Karel starší z Žerotína

15. 9. 1564 Brandýs n. Orlicí

9. 10. 1636 Přerov

Český politik, zemský hejtman na Moravě. Pocházel ze staré bratrské panské rodiny, vzdělání nabyt na bratrské škole v Ivančicích, ve studiích pokračoval ve Štrasburku a v Basileji, procestoval západní Evropu a naučil se vedle latiny francouzsky, italsky a německy, jak je patrné z rozsáhlé a významné korespondence. R. 1591 se účastnil ve Francii bojů na straně hugenotů, r. 1594 se stal členem zemského soudu na Moravě, ale již r. 1602 odešel do ústraní. Protože Morava byla tehdy v důsledku válečných událostí v těžké situaci, byla Žerotínovi jeho nečinnost vytýkána. Vystoupil proto r. 1606 na svou obhajobu *Apologii aneb obranou k panu Jiříkovi z Hodic*, která byla zároveň výzvrou k nápravě poměrů ve zpusťosené a rozvrácené zemi. V letech 1608–15 byl Ž. zemským hejtnanem a skutečně se snažil přispět ke konsolidaci země. Za stavovského povstání v l. 1618

až 1620 usiloval Ž. uchránit zemi války, ale když se mu nepodařilo odvrátit moravské stavy natrvalo do účasti na povstání, zachoval sám Habsburkům věrnost. Zato nebyl po Bílé hoře jako nekatolík pronásledován; poskytoval na svých panstvích útlek nekatolickým kněžím, mezi nimi i Komenskému → (jenž mu tehdy připsal svůj Labyrint). Po r. 1627 Ž. jako nekatolík přesídlil z Moravy do Vratislavi, odkud až do smrti občas navštěvoval své moravské statky. Mimo korespondenci a Apologii, napsanou v řečnickém stylu a s vlasteneckým patosem, je Ž. autorem politických memoárových spisů, výtěžených z jeho veřejné činnosti. Jsou to *Zápisové o soudu panském 1594—1614*, *Popsání sněmův obecních v Brně 1594, 1596 a 1597 a Sněm držaný l. 1612*. Všechny Ž. spisy prokazují neobyčejné vzdělání, nadání a rozhled, které však v praxi nedovedl vždy uplatnit.

EDICE A LITERATURA

Apologie, vyd. V. Brandl (1872), B. Vyskočil (1915) a F. Krčma (1928); Sněm držaný léta 1612, vyd. V. Brandl (1864); Zápis o soudu panském, vyd. V. Brandl (1866); Listové psaní jazykem českým, vyd. V. Brandl (1870—1872). Výběr z listů vyd. F. Hrubý s názvem Na památku třístého výročí smrti K. st. z Ž. (1936). ep

Petr Žitavský

mezi 1260—70
asi 1339

Zbraslavský opat a kronikář. Pocházel ze Žitavy, která tehdy patřila k Čechám, někdy po r. 1297 vstoupil do cisterciáckého kláštera na Zbraslavi, stal se důvěrníkem a průvodcem opata Konráda na zahraničních cestách a roku 1316 se stal sám opatem kláštera. — Ve své latinské *Zbraslavské kronice* (*Chronicon Aulae Regiae*) navázal na dílo zbraslavského cisterciáka Oty (byl opatem krátce po r. 1297), které mělo legendistickým způsobem oslavit život zakladatele kláštera Václava II., bylo však dovedeno jen do r. 1295. Petr tento záměr rozšířil na vypsání dějů celé země, ale nepomíjel přitom ani události zahraniční, zejména ty, jichž byl sám jako dobrý pozorovatel svědkem. Neušla mu ani hrabivost papežského

dvora, stejně jako sobeckost domácích feudálů, proti nimž cítil s poddanským lidem a v jehož zájmu volal po míru v zemi. Zbraslavská kronika (končící r. 1338) však není cenná jen jako historický pramen. Je napsána kultivovaným stylem s hojnými básnickými ozdobami a verši, hlavně rýmovanými (tzv. leoninskými) hexametry, protkána hojnými citáty z klasických i středověkých autorů a z bible, které autor dovedl na citově zvlášť exponovaných místech sestavovat v celé řetězce (tzv. centony). To z ní činí i významné dílo umělecké.

EDICE A LITERATURA

Kronika zbraslavská, vyd. J. Emler, *Fontes rerum Bohemicarum* 4, 1884 (s překl. V. V. Tomka). V překl. F. Hefmanského 1952. ep

Život Konstantinův a život Metodějův

Staroslověnské prozaické životopisy byzantských šířitelů křesťanství na Velké Moravě. Život Konstantinův (Paměť a život blaženého učitele našeho Konstantina Filosafo, prvního vychovatele slovanského národa) vznikl na Moravě brzy po K. smrti († 869); jeho autorem je patrně K. žák Kliment, pozdější biskup velický (v jz. Makedonii). Život Konstantinův byl napsán na obranu slovanského liturgického jazyka, tj. zároveň i celé kulturní a politické orientace Velké Moravy. Z toho plyne učenecký ráz díla, které vyzdvihuje K. vědecký věhlas, aby dodalo váhy jeho obraně slovanské liturgie. Po umělecké stránce se dílo opírá o vyspělou byzantskou poetiku (využití biblických obrátů a citátů, uplatnění řečnických prostředků, zvláště v projevech skládaných do úst K., rytmické členění vět podle klasických vzorů). Po stránce jazykové prokázal autor v pasážích teologickofilosofického obsahu schopnost staroslověnštiny vyrovnat se nejvyspělejším tradičním kulturním jazykům. — Život Metodějův (Paměť a život blaženého otce a učitele našeho Metoděje, arcibiskupa moravského), vzniklý na Moravě záhy po M. smrti († 885), je dílem jiného autora než ŽK, ale obě skladby se

co do věcných údajů doplňují. ŽM byl napsán na obranu M. díla a jeho moravské církevní provincie proti mocenským nárokům bavorské hierarchie. Protože není zaměřen teologicky, nýbrž na vyprávění o M. činnosti, byl přístupný i širším vrstvám. Po stránce umělecké je kompozičně sevřenější než ŽK. Autorovo školení na byzantských poetikách je patrné z rytmicky členěných pasáží a hlavně ze závěrečné hymnické invokace. Obě skladby patří literárně i historicky k nejcenějším památkám staroslověnského písemnictví.

EDICE A LITERATURA

Český překlad obou Životů od J. Vašiči ve sborníku Na úsvitu křesťanství (1942), Dějiny české literatury I (1959). V. Vavřínek: Staroslověnské Životy K. a M. (1963). **ep**

Život sv. Kateřiny (dříve zv. legenda o sv. Kateřině, Stockholmská nebo Větší legenda o sv. Kateřině)

Staročeská veršovaná památka z pol. 14. stol. Vypráví, jak se řecká královská dcera stala křesťankou, obrátila na tuto víru v disputaci padesát pohanských mistrů, kteří ji měli odvrátit od křesťanství, dále dvě stě rytířů a císařovu choť, a jak nakonec byla odsouzena k smrti, protože odmítla stát se ženou pohanského císaře. Skladba je typem myšlenkově i umělecky složitě exkluzivní náboženské epiky, kladoucíc na čtenáře vysoké nároky po stránce obsahové i jazykové; svědčí o vysoké kulturní úrovni publika, jemuž byla určena. Autor se snažil působit na čtenářovy smysly barvitým podáním Kateřiných vizí i drastickým líčením jejího utrpení. Pro skladbu je charakteristické silné uplatňování lyrického žvlu a splývání náboženského citu s pozemskou láskou (Kateřinino vzplanutí pro Krista je přirovnáno k lásce Tristrama a Izaldy). O mistrovství českého básníka svědčí i jeho vztah k lat. legendám o sv. Kateřině, které samostatně dotvářel. Dialektismy v jazyce legendy ukazují k Moravě jako k pravděpodobnému místu jejího vzniku. Vedle této legendy existuje ještě méně vý-

znamná veršovaná kateřinská legenda zv. Menší (neboli Brněnská). Látkově je kateřinské legendě blízká legenda o sv. Dorotě, jejíž veršované zpracování (podstatně jednodušší než u Života sv. Kateřiny) pochází rovněž z 2. pol. 14. stol.; vedle toho však existovala v předhusitské době i písňová podoba legendy, která došla velké obliby: vešla do ústní tradice a podnítila v 17. a 18. stol. nová písňová i dramatická lidová zpracování (lidovou hru o Dorotě inscenoval E. F. Burian).

EDICE A LITERATURA

Dvě legendy z doby Karlovy, vyd. J. Hrabák, A. Škarka, V. Vážný (1959); Legenda o svatě Kateřině, vyd. J. Vilikovsky (1941); Legenda o sv. Dorotě, vyd. J. Jireček v ČČM 1859. **zt**

Život sv. Václava (První staroslověnská legenda o sv. Václavu)

Byl napsán v Čechách asi nedlouho po smrti knížete (935). Stejně jako Život Konstantinův a Život Metodějův → není legendou ve středověkém smyslu; nehovoří o Václavu jako o světci a jeho zavraždění motivuje politicky. Tím se Život liší od václavských legend, i od nejstarší z nich, latinské Crescente fide (Když se šířila víra); ty Václavovo světečtví již soustavně zdůrazňují. Život je proto ze všech ostatních skladeb o knížeti Václavu zřejmě nejbliže událostem, o kterých vypráví. Stručnost a stylová prostota díla i jeho přehledné rozvržení jsou na prospěch jeho zaměření k širokým vrstvám, ale i zdrojem nepopíratelné monumentality. Tzv. *Druhá staroslověnská legenda o sv. Václavu* (Kniha o rodu a utrpení sv. knížete Václava), vzniklá v Čechách kolem roku 1000, je v podstatě zpracováním latinské václavské legendy mantovského biskupa Gumpolda.

EDICE A LITERATURA

J. Vajs ve Sborníku staroslověnských lit. památek o sv. Václavu a sv. Ludmile (1929); M. Weingart ve Svatováclavském sborníku I, 1934; česky (v překl. J. Vašiči) ve sborníku Na úsvitu křesťanství (1942) a ve výboru ČSAV (1957); O. Králík ve sborníku Studia z dawnej literatury czeskiej, slowackiej i polskiej (Varšava 1963). **ep**

Franta Župan

(vl. jm. František Procházka)

23. 1. 1858 *Běštín u Hořovic*

13. 1. 1929 *Kolín*

V Praze vystudoval gymnasium a filosofickou fakultu (obor čeština—dějepis, 1879 až 1893). V l. 1884—85 žil jako učitel v hraběcí rodině Thurn-Taxisů v Bulharsku, od r. 1886 působil jako středoškolský profesor v Olomouci, Třebíči, Brně, Novém Městě na Moravě, Praze, v letech 1901—17 v Kolíně. — Přispíval do Humoristických listů, Zory, Květu, Zvonu, nejvíce do Herrmannova Švandy dudáka.

V druhově a látkově rozmanité próze (historické povídky, kresby z vojenského prostředí, povídky se sociální tematikou, příběhy o zvířatech, bajky a humoresky) usiloval Župan zprvu o žánrový realismus. Později psal krotkou, nevýbojnou satiru, v níž chtěl být karatelem obecně lidských vad a nectností národního života;

většina těchto próz trpí rozvleklostí děje a nuceností humoru. Nejlepší jsou Ž. práce poslední, originálně pojaté *Pohádky a povídky* a dodnes živý humoristický román ze života dětí *Pepánek nezdara*, situovaný do autorova rodného Podbrdská. Příhody vesnického chlapce a jeho kamarádů jsou v něm podány svěže, s porozuměním pro svět dětí, a naopak zase s kritickým pohledem na svět dospělých, s nevтіravým záměrem pedagogickým a se snahou zachytit výrazné lidové typy českého venkova.

BIBLIOGRAFIE

Mirolava z Lestkova (P 1881), Z Přeslavského dvora (P 1885), Humoresky (1885), Z jedno-roční vojny (Pp 1888), Z dětských snů (Pp 1891), Vzpomínky (1893), Dle přírody (Pp 1894), Z různých pamětí (Pp 1894), Vpád (D 1901, prem. 1899, s K. Legrem), S průvodem rolníček (Pp 1908), V pavučině satiry (Pp 1905), Pepánek nezdara (R. 4 d., 1907—1921), Pohádky a povídky (2 d., 1920).

LITERATURA

B. Pernica v kn. Písemnictví na západní Moravě (1938).
mř